

Э. Ш. 11/64

ТАРБИЯ БЕРҮҮЧҮ

ШИРИН ЖОМОКТОР

Адептүүлүк

Жоомарттык

Жакшылык

avrasya
Press

Шүгүр келтирүү

Тентек пил

«Тек жүрсөң, тең жүрөөрсүң, шок болсоң, жок болоорсуң»

Илгери-илгери Африканын түнт токойлорунун биринде бир чоң пил үй-бүлөсү менен жашаган экен. Бул үй-бүлөнүн эң кичинекей аябагандай өжөр, тентек, эрке баласы болуптур. Ал өзү жашаган жерди жактырбай башка жаныбарлар сыяктуу болууну каалачу. Бир жолу анын үй-бүлөсү токойду аралап келүүгө жөнөп калышат. Атасы булар менен барбай турганын сезген тентек уулуна:

- Уулум, жүр токойду аралап кооз жерлерди көрүп келебиз,- дейт.

Баласы болсо атасына:

- Жок, мен силер менен барбайм - деп өжөрлөнүп башын чайкайт.

Анда апасы:

9

- Келегой уулум, бирге барып келели, - деп суранат.

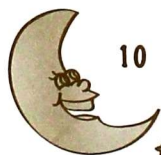
Тентек пил апасына да:

- Жок, барбайм - деп кежирленип жатып алат.

Кичинекей тентек пилдин атасы менен апасы айлалары жок аны үйгө калтырышып, өздөрү жөнөп кетишет. Ошентип алар кеткенден кийин кичинекей пил үйүнүн жанында жалгыз өзү ойной баштайт. Пил ойной берип, ойной берип, акыры жалгыз ойногондон жадап: «Менин такыр пил болгум келбей калды. Кичинекей пил болгон кандай жаман» деген ойго келет. Ал оюнун артынан дагы «Мен деги эмне болсом экен...» деп ойлоно баштаган учурда секирип ойноп жүргөн жейренди көрүп калат. Аны көргөн кичинекей пил дароо: «Ии ооба, мен жейрен боло алам» деген чечимге келет. Анан ал жейренди туурап, секирип, ойноп кирет. Бирок анын тартайган буттары жана калың таманы секиргенге ыңгайлуу болбогондуктан заматта эле башы менен жерге сайылып кулап түшөт. Ошентип тентек пил секирген сайын кайра-кайра эле жыгыла берет.

Акыры жаны кыйналган кичинекей пил: «Жейрен болгон анчалык деле кызыктуу эмес тура... Койчу мен жейрен болбойм...» деген жыйынтыкка келет.

10

Ошентип ойноп жүрүп тентек пил үйүнөн алыстай баштайт. Жолдо баратып маймылдар жашаган жерге туш келет. Ал маймылдарды карап туруп анан: «Ии билдим, билдим, мен маймыл боло аламын» дейт да, ары-бери бактан бакка секирип ойноп жүргөн маймылга кайрылып:

- Эй! Мен дагы эми маймылмын! - деп кыйкырат. Муну уккан маймылдардын баары кичинекей пилдин жанына топтоло калышат. Алар өздөрүнчө оюн салышып, бирөөсү тентек пилдин үстүнө секирип, кимдир бирөөсү кулагынан тарткылап, кимдир бирөөсү башына жаңгак ыргытып ойной башташат. Мындай баш-аламандыктан тажаган тентек, кичинекей, өжөр пил алардын арасынан араң качып чыгат.

Ошентип маймылдардан зорго кутулган тентек пил андан ары жолун улайт. Жолдо баратып түркүн-түстүү кооз бактагы дарактарда ары-бери учуп жүргөн тоту кушту көрөт. Бул тоту куш ага аябай жагып калат. Тентек пил ага кайрылып:

- Ээй, мен да тоту куш болгум келип жатат. Мага да учканды үйрөтчү?.. - деп суранат асманда учкан тотуну аңырая карап. Анда тоту куш кубанычтуу сезим менен кичинекей пилдин каалоосун кабыл алат да:

- Албетте, үйрөтөмүн. Жүр, азыр экөөбүз бир жерге барабыз, - дейт

Экөө ошентип ээрчишип алып көл жээгиндеги аскага ба-

рышат. Пил болсо эптеп-септеп аскага бышылдап-күшүлдөп чыгат. Ал эми тоту куш аны жогору жактан күтүп алат. Анан экөө учууга даярданышат.

Бир маалда тоту куш: «Учтуук...» деген бойдон канаттарын каккылап учуп кетет. Кичинекей тентек пил болсо учканга камынып эки бутун эки жакка керет. Бирок балпайган денеси жерден көтөрүлмөк тургай кайра ылдый кулап, көл четиндеги балчыкка «балп» этип сайылып калат. Баткакка башы тыгылган тентек пил аябай коркуп кетет да, араңдан зорго жан талашып балчыктан чыгат. Денесинин баары баткак болгон тентек пил эптеп-септеп кыбырап отуруп үйүнө келет.

Ошентип чарчаган, курсагы ачкан, бүткөн бою ооруган кичинекей пил аягында: «Охх! Мен пил бойдон эле калганым жакшы экен го...» деген чечимге келген экен.

12

Амалкер коён

«Иштегениң биз үчүн, үйрөнгөнүң өзүң үчүн»

Бар экен, жок экен, илгери-илгери бир заманда бир токойдо бактылуу айбанаттар жашаптыр. Кайсы бир жазда бул токойдо өтө катуу кургакчылык болгон экен. Жайды-жайлай бир тамчы жамгыр дагы жер бетине түшпөптүр. Токойдогу жаныбарлар мындай кургакчылыктан аябай кыйналышат. Акыры чыдабаган айбанаттар буга бир айла табуу максатында бир жерге чогулушат. Ошентип өз ара сүйлөшүп отурушуп арасынан бирөөсү кудук казууну сунуш кылат. Бул сунушту ишке ашыруу үчүн баары кудук казганга киришишет. Мына ушинтип баары жапа тырмак кудук каза башташат. Бирок ал жерде жашаган бир коён: «Мен али кичинекеймин» деп иштебей коёт. Анын минтип айтканына иштеп жаткан жаныбарлар аябай кыжыры келет.

Убакыт өтүп жаныбарлардын мээнети текке кетпей алар казган кудуктан мупмуздак суу чыгат. Буга баары кубанып, суусундары канганча ичишет жана ал сууга жуунушат. Ал эми жалкоолук кылып кудук казгандан качкан коёнго болсо такыр суу бербей коюшат экен. Токойдун падышасы болгон арстан жалкоо коёндун кудукка келип суу ичпеши үчүн кудуктун башына нөөмөт менен кароолчу коюп кайтартып коёт.

Бул нерсеге аябай капа болгон коён кетирген катасын түшүнөт. Бирок баары кеч болуп калган эле. Ошондой күндөрдүн биринде бир күнү түндөсү кудукту кайтаруу нөөмөтү пилге келип жетет. Коён пилди аябай жакшы көрөт болчу. Ал: «Мен аны жакшы көрөм го... Эч ким көрбөй турганда мага бир ууртам суу берээр» деген ой менен пилге барат. Ал барган кезде пил кызуу уктап жаткан болот. Коён пилди ойготуу үчүн аябай аракет кылат. Бирок пил аябай катуу уктап жаткандыктан аны такыр ойгото албай коёт. Акыры коён чыдабай кулагына катуу кыйкырып жиберет. Пил катуу чочуп кетет да, кудуктун айланасындагы кумду шилей жыгылат. Ал жердеги кум таш-топурагы менен баары кудукка түшүп, кудуктун оозу жабылып калат. Буга пил аябай капаланып: «Мунун баары менин айымдан болду. Эми эмне ичебиз? Башка жаныбарларга мен эмне деймин?» деп ыйлай баштайт. Коён болсо ага кайрылып:

- Анчалык кайгырып, ыйлай бербечи. Албетте бир жолун

табабыз. Мына экөөбүз иштесек таң атканга чейин кудукту тазалап коёбуз, - дейт.

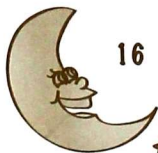
Муну угуп ыйлаганын токтоткон пил коёнго кайрылып:

- А сен кандай кичинекейсиң? Анан дагы да арыксың. Иштей албайсың го? - дейт.

Ал эми коён болсо ага:

- Пил досум! Азыр мени карап тур! Кандай гана иштээр экенмин! - деп колуна күрөк алып, кудукту каза баштайт. Ошентип коён ушунчалык катуу иштептир дейсиңер... Алар пил экөө таң атканча кудуктун оозун тазалап коюшат экен.

Эртеси күнү пил баардык жаныбарларга коёндун иштегенин жана кудукту кантип тазалап койгонун айтып бериптир. Пилдин сөзүн уккан жаныбарлардын баары коёндун күжүрмөндүгүнө аябай таң калышат. Анан баары коёнго кудуктан суу ичкенине уруксат беришет. Ал аябай кубанат. Чынында коён жаныбарлар ага суу ичкенине уруксат берилгенине эле эмес, башка жаныбарлар менен кайрадан достошконуна да аябай кубанган экен.

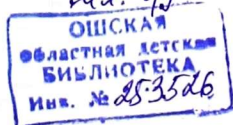

Сараңдын алтыны

«Дүйнө мүлкү дүйнөдө калат...»

Илгери-илгери бир заманда бир сараң адам жашаптыр. Ал ушунчалык сараң болгондуктан бүт мал-мүлкүнүн баарын алтынга алмаштырып салат экен. Алтындарынын баарын бул сараң адам бир капка толтура салып дарактын астына көмүп коюптур. Ошентип бул адам күн-түн дебей жалаң эле алтындарын ойлоп, ою он бөлүнүп жашап калыптыр. Ал алтындарын ушунчалык көп ойлогондуктан уйкусу да келбей, алтындары эсине түшкөн кезде түнүбү, же күнүбү дароо барып, топуракты казып, капты ачып карачу экен. Кала берсе алтындарынын баарын эсептеп кайра жаап койчу болуптур.

Бул сараң адамдын бул кылганын алыстан өтүп бара жаткан бир киши көрүп калат. Ал мындай окуянын күнүгө кайталанганын байкайт.

17

Бир күнү сараң адам дагы алтындарын караганы келет. Ал демейдегидей жерди казып алтындарын караса алтындары жок... Алтын салган кабы бош турат!?!.. Сараң адам не кылаарын билбей өзүн-өзү аябай тилдеп, ачуулана баштайт. Ары басат, бери басат. Акыры ичи туз куйгандай ачышып, ыйламсырап отуруп калат. Көрсө сараңдын алтындарын баягы көргөн адам алып койгон экен. Ал сараңдын бул абалын карап туруп аябай боору ооруп кетет да:

- Эмне болду сага? Эмне мынча ыйлайсың - деп сурайт.

Сараң ага:

- Эмне болмок эле, алтындарым жок! Ушул жерге көмүп койгон алтындарым жок! Баарын бирөө уурдап кетиптир! - деп кыйкырат.

Алтындарды алып алган адам бул байкушка жаны ачып:

- Алтыныңды иштетпеген соң алардын бар болгонунан, же жок болгонунан сага кандай пайда?.. Сен баары бир аны иштетпейт турбайсыңбы? - деп басып кетип калган экен.

Маймыл менен илбирс

«Билими күчтүү минди жыгат, билеги күчтүү бирди жыгат»

Илгери-илгери токойдо жашаган бир илбирс токойдогу жей турган жаныбарлардын баарын жеп түгөткөн соң ачка калыптыр. Курсагы ачкандыктан ичи курулдап, дарактын түбүндө ары-бери басып жүрсө алдынан бир маймыл чыгат. Ага илбирс өзүнүн аябай ач экендигин айтып арыздана баштайт. Анда маймыл илбирске карап:

- Эй илбирс, сага не болгон? Ачка калдыңбы? Кел анда мага кошул. Мен оюн чатырчасын курайын. Экөөбүз ошол оюн чатырчасын ар кайсы жерге алып барып коюп алып, жан-жаныбарларга ар кандай оюндарды көрсөтөбүз. Биздин оюнду көргөндөр бизге тамак беришет. Ошондо ачка калбайсың, - деген сунушту айтат.

Буга илбирс таң калып:

- Ал кандай болот? - деп сурайт.

Себеби ал эч качан мындай шумдукту көргөн эмес болчу.

Таң калган илбирске маймыл:

- Мен чатырча курам. Анан оюн аркылуу акылыбызды, өз жөндөмдүүлүгүбүздү ошол чатырчанын үстүнө чыгып алып башкаларга көрсөтөбүз. Алардын көңүлүн ачып, акчасын алабыз - дейт.

Ошентип маймыл эки чатыр жасайт да, экөө токойдун жанындагы айылга барышат. Чатырдын ичиндеги секиге чыгып алган маймыл колундагы коңгуроону кагып, ал жердин тургундарына:

- Урматтуу көрүүчүлөрүм! Силердин алдыңарда белгилүү илбирс өз оюну менен назарыңарда! - дейт да аркы тараптагы өзүнүн чатырына кетет.

Андан кийин илбирс да аны коштоп:

- Мен дүйнөдө териси эң баалуу жаныбармын. Көргөндүн баарын таң калтырам. Өткөндө бир падыша көрүп, териме аябай таң калган! Мына ушундай достор, дал ушундай айымдар, мырзалар! Келгиле, келгиле! - дейт кайра-кайра.

Бирок анын чатырынын жанына эч ким келбей коёт. Баары алыстан эле бир карап коюп эч кызыкпай кете беришет.

Ал эми ары жакта маймыл болсо өз чатырында айылдагыларга кайрылып:

- Уктук, укпадык дебегиле! Уста маймыл силердин айылыңарга келди. Аны көрүү мүмкүнчүлүгү өз колуңарда! Дүйнө кездим, жетилдим, быштым. Бир кемеде мен келдим, артыман үч кеме акылым келди. Келгиле, келгиле, мүмкүнчүлүктү колдон чыгарбагыла! Баардык оюндун түрү бизде бар. Асма жипте басуу, секирүү, бийиктиктен секирүү баары бизде! Оюн силерге эгер жакпаса акчаңарды кайра кайтарып берем! - деп кыйкырат.

Муну уккан айылдыктар маймылдын чатырында эмне бар экен деп кызыгып, агылып келип чатырга акча берип кире башташат. Ошентип маймылдын чатыры элге толуп, батпай, сыртка чейин ашып кетет. Ал эми маймыл ар кандай оюндарды көрсөтүп, элдердин кызыгуусун арттыра берет.

Ал эми илбирс болсо өз чатырында бир эле номерди көрсөтүп коюп отура берет. Анын жанына эч ким келбей коёт.

Мына ушинтип убакыт өтүп, кеч да кирет. Кечке эч нерсе таппай кайгырган илбирске маймыл:

- Ээ досум, сен туура эмес кылып жатасың. Адамдарга үстүндө эмне бар экенин эмес, башыңда эмне бар экенин көрсөт. Мына ошондо кызыктуу болот. Кийимиң кооз болушу мүмкүн, бирок элдер аны бир эле жолу көрүп кете беришет. Сен бир эле териңдин кооздугун көрсөтүп, элди өзүңө тарта албайсың. Балким аз гана акыл миңдеген кооз кийимдерден дагы баалуу, - деген кеңешин айткан экен.

23

Ач көздүк

Ач көз соодагер

«Ач көздүк курсак тойгузбайт»

Илгери-илгери алыскы бир өлкөдө өтө кембагал бирок, аябай жүрөгү таза бир жаш адам жашаптыр. Бул жаш адамдын үй-бүлөсү да кедей экен. Ал өз жанын багыш үчүн алыс жакка жолго чыгыптыр. Ал аябай көп жерлерге барат жана кызыктуу жерлерди көрөт. Бир күнү ал эс алуу үчүн деңиздин жээгинде басып жүрүп кызык бир окуяга туш болот. Жээкте бир адам куржунунан эки мышыкты алып чыгып, аларды сылап-сыйпап, анан аларды деңизге ыргытууга даярданып жаткан экен. Муну көргөн жаш адам мышыктарга боору ооруп, дароо аларды сатып алууну чечет. Бирок анын жанында бир эле алтыны бар болчу. Ал мышыктарын ыргытайын деген адамдын жанына барып, мышыктарын сатуусун суранып:

25

- Досум. Мышыктарды мага сатчы?.. Бирок менин бир эле алтыным бар, - дейт. Мышыктардын ээси дароо эле сүйүнүп кетип, алтынды алып мышыктарды бере салат. Мышыктарды аман сактап калганына жаш адам аябай сүйүнөт.

Ошол эле күнү ал ошол жердеги кемеден иш таап алат. Ал кемеден иштеп жатып үч жаш адам менен таанышат. Алар менен жакшы мамиле куруп, анан достошуп алат. Алар иштеген кеме алыскы сапарга чыккан болчу. Кеме жүрүп отуруп, жүрүп отуруп бир аралга келип токтойт. Ал арал аябай кооз болгондуктан төрт доско жагып калат да, алар ошол аралда калууну чечишет.

Мына ушинтип төрт дос кемеден түшүп калышып, аралды аралап чыгышат. Акыры алар жээктен алыс жерде жайгашкан бир шаарга барышат. Булар ал жерден ошол шаардын эли менен таанышышат. Төрт дос бул шаардын элдери аябай бай, жыргалчылык турмушта жашашканын көрүп, аябай суктанышат.

Бул аралдын падышасы аралга жаңы келген бул меймандарды өзүнүн сарайына чакырып сыйлап, аларга сый тамак берет. Ал падышанын дасторкону ушунчалык берекелүү болуп, коноктордун тим эле шилекейин агызат. Бирок коноктору тамак жээрден астында тамактын арасын көптөгөн чычкандар аралап кетет. Төрт дос буга аябай таң калып турган кезде падыша:

- Биз бул майда жырткычтардан аябай тажадык. Эч ким бизди бул кичинекей жырткычтардан куткара албады. Эгер ким ушуларды жок кылып, бизди бул кесепеттүү жырткычтардан куткарса падышачылыгымдын жарымын берээр элем, - дейт башын чайкап.

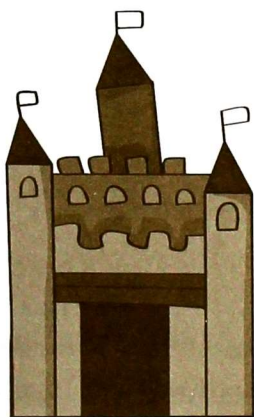
Анда жанагы кембагал жаш адам дароо ордунан тура калып, сатып алган мышыктарды падышага алып келет да:

- Падышам, бул мышыктар сизди кичинекей жырткычтардан куткарат. Мен сизге бул мышыктарды белек кылып берейин - дейт.

Падыша бул мамилеге ыраазы болуп, мышыктарды ортого коё бергенде эле эки мышык дароо чычкандардын артынан түшүп, аларды тызылдатып кууй башташат. Анан бир заматта эле куушуп-ойногончо тамактарды булгап жүргөн чычкандарды кармашып, дасторконду чычкандардан тазалап салышат.

Буга падыша аябай сүйүнөт да, аларга падышачылыгынын жарымын эмес, андан көп нерселерди белек кылып берет.

Мына ушинтип ал кедей жигит

27

достору менен бирге бул аралдан өтө бай болуп, өз мекенине кайтат. Алар жолуккан адамдарга баштарынан өткөн окуяларды айтып беришет. Окуяны угуп олтургандардын арасында сараң соодагер адам да бар болчу. Ал айтылгандарды угаары менен шашкалактап, дароо баары-жогун жыйнаштырып, аралга карай жол тартыптыр. Ал сараң адам жаман оюнда өзүндө эмне болсо баарын падышага берип, «эки мышык үчүн ушунча нерсе берген падыша мен бере турган нерселерге андан көп нерсе берет го» деп ойлойт. Сараң адам мына ушул ойлор менен алпурушуп отуруп, акыры аралга жетет.

Падыша аны да аябай жакшы кабыл алат да, сый тамак уюштурат. Сараң соодагердин берген белектерине падыша аябай кубанат. Бир маалда падыша колун чапкылап, кызматчыларын чакырат. Кызматчылары колдоруна жибек жаздыкта жаткан эки мышыкты алып келишет. Падыша соодагерге карап:

- Бул кичинекей мышыктар биздин аралдагы эң баалуу жаныбарлар катарында турат. Берген белектериңизди жөн гана кабыл алгым келбейт. Ушул баалуу белектериңизди кабыл алып коюңуз, - дейт.

Муну уккан жана көптү үмүт кылып жаткан көпөстүн үмүтү сууга аккандай жок болот. Бирок сараң бай падышанын бергенин албай койгонго айласыз болот да, мышыктарды алып кайра үйүнө карай жолго түшөт. Мына ушинтип сараң адам өзүнүн ач көздүгүнөн улам бүт байлыгынан кол жууп калган экен.

Жакшылык кылуу

Чабандын достору

«Жакшылык кылуу бактылуулукка алып барат»

Илгери-илгери өткөн заманда бир шаарда карыган бир адам жашаган экен. Анын бир эле баласы болуп, ал баласы чабандык кылып, мына ушул менен алар жан багышчу.

Бир күнү чабан бала койлорун бир көлдүн жээгиндеги жайытка жаят. Койлорун кайтарып отуруп көлдөн бир балыкты көрөт. Бала көлгө жакындап келип ал балыкты кармайын десе балыкка тил кирип:

- Чабан бала, мени өлтүрбө, суранам. Мен сага кыйынчылыкка кезиккениңде жардам берем, - деп сүйлөп жиберет.

Анда чабан бала:

- Мен кыйналганда сени кантип табам? - деп сурайт.

Сыйкырдуу балык балага сыйкырдуу калактарды берет

да:

29

- Мына бул калактарды алгын. Кыйынчылыкка туш келгениңде көл жээгине келип калактарды бир-бирине сүртөсүң. Мына ошол учурда мен келип сени таап алам, - дейт.

Буга кубанган чабан бала ушинтип үйүнө олжолуу кайтат. Үйүнө баратып ал жолдо мүйүзү бутактарга тыгылгып калган кийикти көрөт. Чабан бала сүйүнүп, канжарын сууруп чыкканда кийик да дароо тилге кирип:

- Ай жаш бала, мени өлтүрбө. Сен кыйналганда мен сага жардам беремин, - дейт.

Чабан бала:

- Кантип? - деп сурайт.

- Түгүмдөн бир аз жулуп ал. Кыйынчылыкка туш келген кезинде бир-бирине сүртсөң, мен пайда боломун, - дейт.

Чабан жаман оюнан кайтып, кийиктин мүйүзүн бутактардан чыгарып, кыйынчылыктан куткарып калат. Кийиктин жүнүнөн бир тутам жулуп алып, аны коё берет.

Мына ушинтип чабан бала үйүн карай жолун улайт. Эми анын жолунан энтиккен түлкү чыгат. Ал аябай жан-алы калбай чуркап бара жаткан экен. Анан ал чабан балага ыйламсыраган үн менен:

- Ай жаш жигит мени тиги ызылдаган иттерден куткарчы, сураныч! - деп жалынып кирет.

Анда чабан бала түлкүгө боору ооруп кетип, аны иттер өтүп кеткенче жашырып коёт. Иттер өтүп кеткен соң, чабан бала түлкүнү чыгарып жиберет. Буга түлкү аябай сүйүнөт да, куйругунун жүнүнөн экөөнү жулуп берип:

- Кыйынчылыкка туш болгонунда буларды бир-бирине сүртсөң, сага жардамга келем, - дейт да, өз жолуна түшөт.

Ушинтип жаш чабан көптөгөн окуяларга туш болот экен. Анан жолдо келе жатып ушунчалык кооз үйдү көрөт. Бул кооз үй ошол жерде жашаган байдын үйү болот. Үйдү карап турганда бир карыган аксакал жанына келип:

- Балам бул жерде бай жана анын жалгыз кызы жашайт.

Байдын кызы аябай сулуу. Ал сулуу болгону менен аябай текебер. Анын колун сурап көптөгөн инсандар келген. Бирок эч кимисине макул болгон эмес. Баарына: «Силер жашынгыла, тапсам өлөсүңөр, таппасам силерге макул болом» деп шарт коёт. Анан баарын жашынган жеринен таап алып, өлтүртүп салат. Эми сен да алданып, мына ушундай ишке кириптер болуп калба, балам, - деп башын чайкайт.

Жаш чабан ага:

- Сиз эч ойлонбоңуз аксакал, - дейт жылмайып.

32

Анан ал үйгө тигиле карап:

- Эй бай, мен сенин кызыңды алганы келдим! - деп кыйкырат.

Муну уккан бай кызына:

- Кызым тиги сыртта кыйкырып жаткан балага жооп бер, - дейт.

Атасынын айтканын уккан кызы терезеден чабанга карап:

- Эй жаш адам, сен барып бир жерге жашыңын. А мен сени издеп табайын. Таап алсам башың кетет. Таба албасам мен сага турмушка чыгам. Үч жолу жашыңганга мүмкүнчүлүк берем, - дейт.

Мунун уккандан кийин жаш чабан көлдүн жээгине барып, калактарды бир-бирине сүртөт. Бир убакта балык суудан чыгып:

- Сага кандай жардам керек? - деп сурайт.

Жаш чабан болгон окуянын баарын төкпөй-чачпай ага айтып берет. Балык чабанды көлдүн эң терең жерине алып барып, жашырып коет. Бирок байдын кызы үйүнүн эң бийик жерине чыгып, баланы таап алат да, чабанга:

- Мен сени таап алдым. Эми кайрадан жашын, - дейт.

Анан чабан кийиктин түгүн бир бирине сүртөт. Кийик дароо пайда боло калат. Жаш чабан ага да болгон окуяны айтат.

Анда кийик аны токойдун эң чытырман жерине алып барып жашырат. Бирок кыз баланы дагы таап алат да чабанга:

- Эми акыркы мүмкүнчүлүгүң калды. Кайрадан жашын, - дейт.

Айласы түгөнгөн чабан акыркы мүмкүнчүлүгүн колдонуу үчүн түлкүгө барат. Түлкүгө да баарын төкпөй чачпай айтып берет. Түлкү чабандын арманын уккан соң, бир аз ойлонуп туруп:

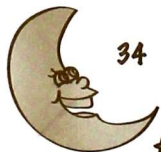
- Жүрү, кымбат баалуу терилерди саткан базарга баралы, - дейт.

Экөө базарга барып, көптөгөн терилерди сатып алышат. Анан түлкү чабанга:

- Сен капка түшүп, терилердин арасында отуруп аласың. Мен терилерди байдын эшигине алып барып сатам. Сен ал жерге барганда байкатпай дароо байдын кызынын артына жашына коёсуң. Ошондо ал сени таба албай калат, - дейт да аны капка салып алып, байдын эшигинин астына келип бийик үн менен:

- Кымбат баалуу терилер, терилер, алгыла. Арманда калбагыла! - деп кыйкыра баштайт.

Муну уккан байдын кызы дароо түлкүнү үйүнө киргизип терилерин көрө баштайт. Кыз терини алып, артын карап, суктанып терини карап жаткан кезде, чабан дароо кыздын арты-

на жашынып калат. Бай өзү муну байкап калып кызына:

-Кызым чабанды таба албадыңбы?- деп сурайт.

Чабанды канча издесе да таба албаган кыз атасына:

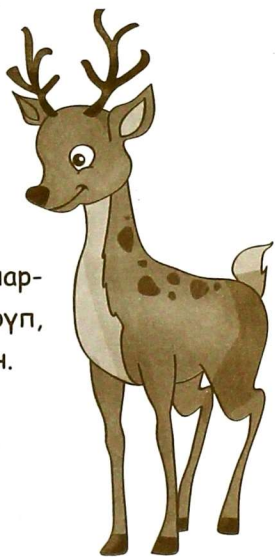
-Жок, канча издесем да таба алган жокмун. Ал кайда жашынды болду экен?- деп кайгырат.

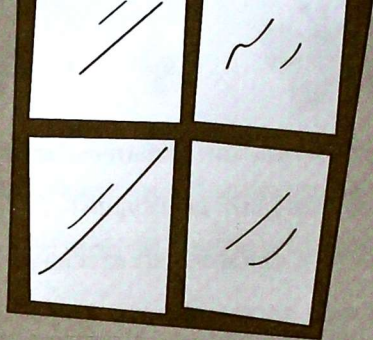
Муну уккан чабан кыздын артынан чыга калат да:

-Эми мага турмушка чыкканга макул-сунбу? - деп сурайт.

Таба албаганына уялган кыз чабанга турмушка чыкканга макул болот. Чабан жигит менен байдын кызы кырк күн, кырк түн той берип үйлөнүшөт.

Мына ушинтип чабан жигит жаныбарларга кылган жакшылыктарынын үзүрүн көрүп, жубайы менен бактылуу өмүр сүргөн экен.

Шүгүр келмирүү

Байлык жана кедейчилик

«Сарандын колу тар, кайда барса жолу шар»

Илгери-илгери өткөн заманда бир бай адам жашаптыр. Анын толтура алтындары болуптур. Анын алтындары аябай көп болгондуктан ал байлыгы сандыктарга батпай, кайда коёрун билбей калыптыр. Ал бири-биринен өткөн кооз заңкайган сарайларды салдырыптыр. Бирок айланасындагы адамдар анын бир да жолу күлгөнүн көрүшпөптүр. Бул бай адамдын дайыма кабагы ачылчу эмес экен. Ал ушунчалык сараң болгондуктан адамдарга карап жылмайчу да эмес. Себеби « Мен жылмайып койсом, анда адамдар менден жардам сурайт» деп ойлочу. Анын ушундай мүнөзүнөн улам шаардыктардын бири да жанына басып барышчу эмес.

Күндөрдүн биринде алыс жактан бул шаарга бир кембагал адам келип калат. Ал көп жол жүргөнү үчүн аябай курсагы ачкан эле. Ушунчалык ачка болгондуктан байдын үйүнүн жа-

нынан өтүп баратып, бир нерсе сурап жегенди эп көрөт да, анын каалгасын кагат. Каалга кагылганда байдын кызматчылары чыгат. Кызматчылар дароо анын кембагал жана ачка экендигин баамдашат. Ошол учурда бай дагы эшикке чыкканы жаткан эле. Ал каалгадан башын чыгарып карап, сырттагы адамдын кембагал экенин дароо эле байкап калат. Кембагал адам байдын кызматчыларынан:

- Мага аз да болсо жегенге бир нерсе бергилечи?.. - деп суранат.

Муну уккан бай дароо ачуусу келип:

- Ким бул ай, менден тартынбай тамак сураган? - деп кыйкырат.

Анда кембагал адам аябай таң калып ичинен; «Оо Аллах Таала! Бул кандай неме?..» деп сүйлөнөт. Анан кайрадан эле бирдемеден үмүт эткен кембагал адам:

- Мен көп күндөн бери жолдомун, аябай ачкамын. Жегенге эч нерсем жок. Узак жолдун жолоочусумун. Кичине жалмалап алууга бирдеме берип койгулачы?.. - дейт. Муну уккан бай аябай каарданып:

- Ай, сен шаардагы адамдардан сурачы? Эч ким менден батынып келип бир нерсе сураган эмес! Чык жогол, менин үйүмдөн. Башка жерден сура сураарыңды, - деп кембагал адамды аябай катуу кагып салат.

38

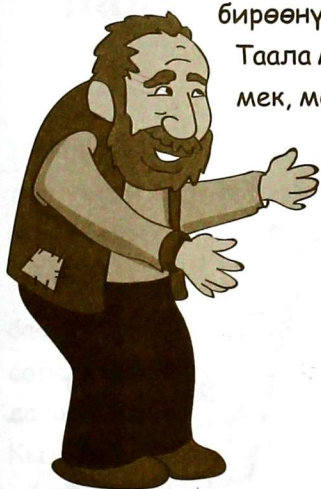

Мындай мамиле албетте кембагал жолоочунун жанын кейитет. Жаны кейиген жолоочу бат эле байдын эшигинин астынан алыстап кетет. Ал кетип баратып, эмне сураганын да унутуп калат. Анан:

- Мен эч кимдин көңүлүн минтип ооруткан да эмесмин. Эч кимге жаман сөз да айткан эмесмин. Сараң бай болгончо шүгүр келтирген инсан болгонум дурус го. Бир тиштем нан үчүн бирөөнүн көңүлүн оорутуу туура эмес.

Аллах Таала мындай нерсени жакшы көрбөйт. Демек, мен сараң бай болгончо ак көңүл кембагал бойдон калганым жакшы го? - деп өзүнчө кобуранган экен.

Падышанын капалуу кызы

«Китеп билимдин ачкычы»

Илгери-илгери бир чоң өлкөдө бир бай падыша жашаптыр. Анын жалгыз бир кызы болуптур. Ал ар дайым капалуу жүрчү экен.

Падыша кызына баа жеткис белектерди, эч ким кийбеген баалуу кийимдерди алып, эч ким жебеген тамактарды жасатып берсе да, кала берсе бат-бат саякаттарга алып чыкса да кызы такыр бактылуулукту сезбей, кабагын да ачпаптыр. Кызынын минтип дайыма капалуу жүргөнүнө атасы аябай ойлонуп, бир күнү кызынан:

- Кызым, эмнеге дайыма капалуусун? - деп сурайт.

Кызы атасына:

- Атаке мен аябай жалгызсырап жатам. Сиз жасаган нерселердин баары мени бактылуу кыла албайт, - деп жооп берет.

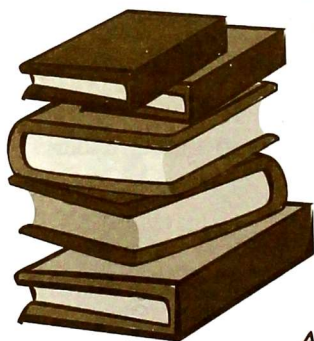
Ошентип күндөр өтө берет. Мына ушундай күндөрдүн биринде ханыша капасын жазыш үчүн падышанын сарайынан качып кетет. Ханыша жүрүп отуруп, жүрүп отуруп акыры бир токойго туш келет. Ал ошол жерден өзүн бактылуу кыла ала турган нерселерди издей баштайт. Бирок токойдо дарактар, таштар көп болгондуктан эч нерсе таба албайт. Тескерисинче токойду аралап жүрүп кантип адашып кеткенин билбей калат. Бир маалда кеч да кирип кетет. Ханыша отуруп алып бул кылган ишине өзү аябай ыза болот. Күн баткандан кийин эмне кылаарын ойлоп, аябай корко баштайт. Капалуу отурса жанынан кичинекей бир кыздын өтүп бара жатканын көрөт. Ханыша кызды көрөөрү менен сүйүнүп кетет. Анан ал кыздын ким экендигин сураганда, кыз ошол жердеги отунчунун кызы болуп чыгат. Ханыша андан токойдон чыга турган

жолду көрсөтүп жана өзү жөнүндө айтып беришин сурайт. Ал кичинекей кыз өзү тууралуу айткан соң ханышадан ким экендигин сурайт. Ханыша өзүн:

- Мен падышаны кызы Ханышамын
- деп жооп бергенде отунчунун кызы:

- А ий, сиз падышанын кызы болсоңуз токойдо эмне кылып жүрөсүз?

Атаңыз сизди издетпейби? - деп аябай таң калып сурайт.

Ханыша кыз анын суроосуна:

- Мен хан сарайында өзүмдү жалгыз калгандай сездим. Анан буга аябай капаландым. Капалыгымды жазайын деп хан сарайдан качып чыгып, мына ушинтип токойдо жүрөмүн, - деп жооп берет.

Отунчунун кызы эмне кыларын билбей ойлонуп туруп, хандын кызын үйүнө түнөтүүнү чечет да:

- Биздикине конок болуп жатып калыңыз. Анан эртең күн чыкканда үйүңүзгө кетесиз, - деп сунуш кылат.

Бул сунушту ханыша аябай кубаныч менен кабыл алат.

Ошентип алар отунчунун кызынын үйүнө келишет. Кыз менен апасы тамак даярдап жатканда, ханыша үйдү кыдырып чыгат да, аябай таң калат. Үйдүн ичин карап жүрүп акыры кичинекей кыздын бөлмөсүнө туш келет. Ал бөлмөгө кирээри менен ханыша өз көзүнө өзү ишене албай кетет. Анткени кичинекей бөлмөдө китеп текчелери болуп, анда китептердин толтура турганын көрөт. Анан ойлонуп өзү падышанын кызы болсо дагы бөлмөсүндө бир да китеби жок экенине аябай кейийт. Анан ханыша отунчунун кызынын жанына барып:

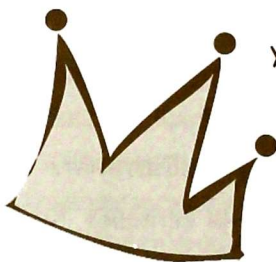
- Сенин көп китебиң бар тура. Мага окуганга бирөөсүн бере турчу, - деп суранат.

Отунчунун кызы макул болуп ага өзүнүн эң жакшы көргөн китебин берет. Ханыша кыз берген китепти окуп отуруп,

китептеги өтө кооз дүйнөгө кирип кеткенин өзү да байкабай калат. Ал мындай кооздукту, сулуулукту мурда эч жерден көргөн эмес болчу. Бул китептеги кызыктуу окуяларга күбө болгон ханыша ичиндеги бук болуп жаткан капачылыгынын себеби таптакыр китеп окубагандыктан болгондугун эми чындап түшүнөт.

Ошентип ханыша китеп окуп жатып уктап калат. Эртеси күнү отунчу ханышаны хандын сарайга алып барат. Кызын таап алган хан аябай сүйүнүп кетет. Падыша кызын таап бергендиги үчүн отунчуга сыйлыктарды берет. Кызынын да аябай бактылуу болуп турганын көргөндө кубанычы койнуна батпай кетет. Анан мындай бактылуу болушунун себебин сурайт. Кызы болсо атасына жылмая карап:

- Китеп окуп аябай бактылуу болдум. Анан өзүмдүн жалгыздыгымды да унутуп калдым - дейт.

Муну уккан атасы кызынын бөлмөсүнө чоң китеп текчесин жасатып, анын ичин китептер менен толтурат. Ханыша кыз бул китептердин баарын окуп чыгып, көп нерсени билүүгө жетишет. Анан дагы көп нерсени билгендиги үчүн өтө бактылуу болуп жашап калган экен.

Сыр сакмоо

Айылдык кембагалдын ун кабы

«Сырга бек, убадага так бол»

Илгери-илгери бир заманда бир айылда кембагал адам жашаптыр. Ушунчалык кембагал болгондуктан, кээде жегенге да эч нерсе таппай калган күндөрү да болчу экен.

Ушинтип өтүп жаткан күндөрдүн биринде талаадан иштеп келе жатып, кырда ойноп жаткан пери кыздарын көрүп калат. Аларга салам бергиси келип, бирок батына албай, акыры ойлонуп отуруп:

- Кубанычыңарга кубаныч кошулсун!- деген тилекти айтат.

Пери кыздары болсо:

- Сенин ун кабыңан ун кемибесин! - деп тилек айтышат.

Мындай тилекке кембагал адам аябай сүйүнөт. Себеби үйдөгү уну түгөнүп, бул күнү нан жапканга уну калбай калган эле. Кембагал үйүнө келип, аялына нан бышыруусун айтат. Аялы:

- Үйдө ун жок болсо, кайсыл нанды бышырам - дейт.

Анда кембагал адам аялына:

- Сен барып ун кабын карачы - дейт.

Анан аялы барып ун турган капты карайт. Көргөн көзүнө ишене албай аябай таң калат. Каптын түбү кечээ бош калган болсо, азыр бир нече күнгө жете тургандай ун пайда болуп калыптыр. Аялы ундун каяктан, кантип келип калгандыгын абышкасынан сурайт. Бирок күйөөсү айтпай коёт. Себеби пери кыздар кедей адамдан бул сырды эч кимге айтпашын суранышкан эле. Аялы аябай сурагандыктан кембагал адам чыдай албай болгонун болгондой айтып салат. Мына ошол маалда каптагы ун таптакыр жок болуп калат.

Чынында ар бир адамдын сыры болот. Мына ушул айтылбай турган сырды эч качан бирөөгө айтпашыбыз керек. Эгер айта турган болсок, мына ушундай кедейлик абалга түшүп калышыбыз мүмкүн.

Ошентип кембагал адам сырды аялына айтып салгандыгы үчүн такыр уну жок калган экен.

Ала карга

«Бой көтөргөн акмакты эч ким сүйбөйт»

Илгери-илгери бир заманда бир ала карга жашаптыр. Башка ала каргалардан айырмаланып ал аябай чоң экен. Ошондуктан ал башкаларды кемсинтип, өзүнчө бой көтөрчү экен. Ал бир күнү кара каргалардын арасына барат. Алар ала каргага:

- Сенин үнүңдү да, келбетинди да биз жактырган жокпуз - дешет.

Муну уккан ала карга көгүчкөндөргө барат. Аларды жактырып: «Мен дагы көгүчкөнмүн» - деп араларына кошулуп алат. Ал өзүнүн ала карга экенин билдирбеш үчүн алгачкы күндөрү каркылдабайт. Көгүчкөндөр эч нерседен капарсыз эле жүрө беришет. Ага унчугушпайт. Бир канча күн ооз ачпай жүргөн ала карга бир күнү чыдай албай кетип: «Бир сайрайынчы» деп чечет да сайрап жиберет. Ошондо анын калпы-

чылыгы билинип калат. Анан көгүчкөндөр:

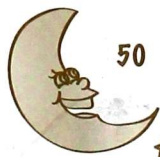
- Кокуй ай! Көгүчкөн дегениңдин үнү мындай болбойт. Ай бул көгүчкөн эмес го,- деп аны араларынан кууп салышат.

Ушинтип айласы түгөнгөн ала карга өз досторуна барат. Анын кылган жоруктарын уккан достору да аны кошкусу келбей, бөлүп салышат. Алар анысы аз келгенсип ага:

- Сен бизди кемсинткениң үчүн сени кошпойбуз. Эми биздин арабызда сага орун жок - деп салышат.

Өзүнүн кемчилдигин түшүнгөн ала карга досторунан кечирим сурап:

- Эми мындан кийин эч кимди кемсинтпегенге сөз берем. Мени кечирип койгулачы,.. - деп кечирим сурап, алардын кечирими менен досторуна кошулган экен.

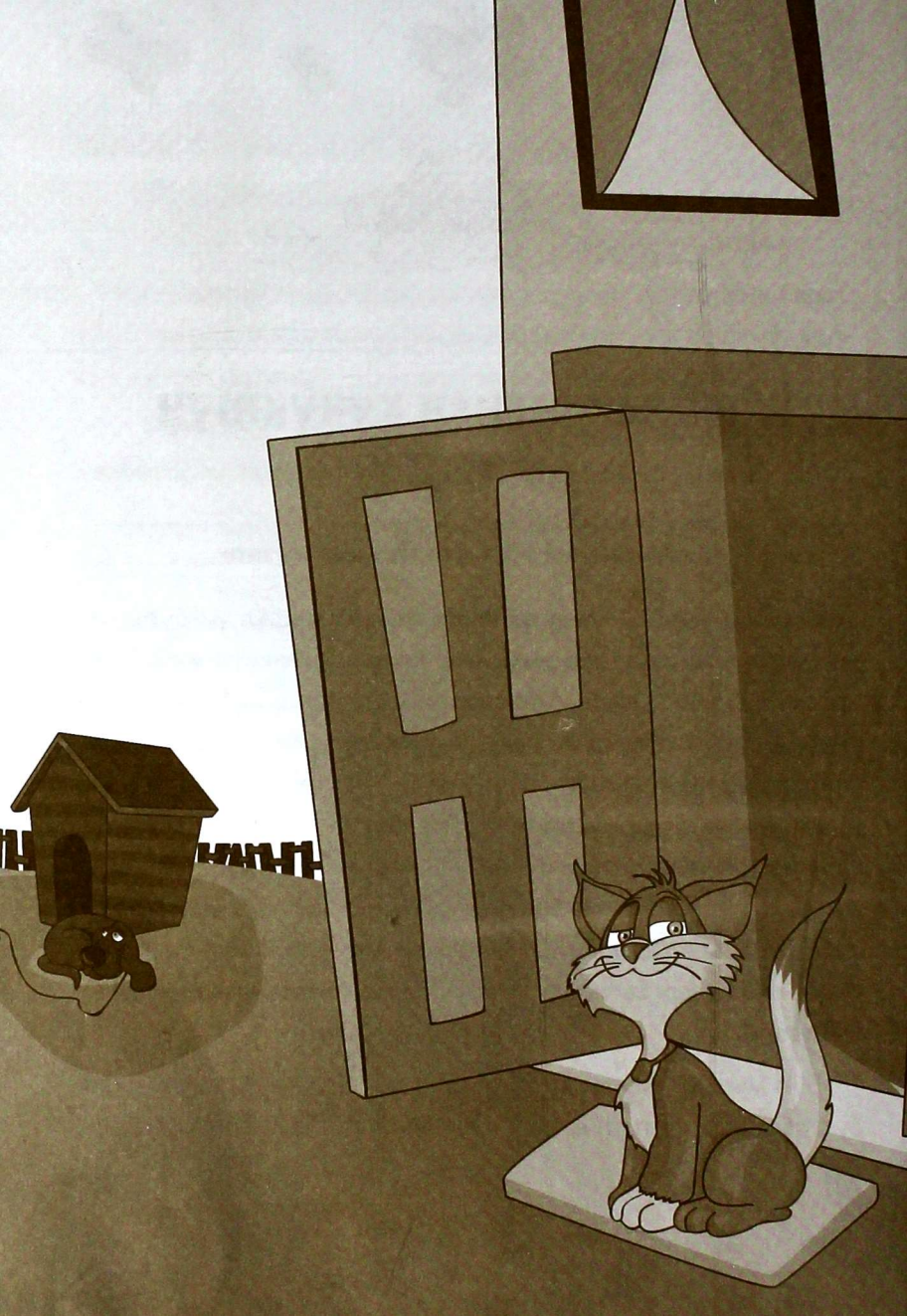
Мышык менен күчүктүн достугу

«Кыянатчылык достук байланышты үзөт»

Бир өлкөдө бактылуу үй-бүлө жашаптыр. Ал үй-бүлөнүн сыйкырдуу шакеги бар экен. Бир күнү ал шакекти жубайлар жоготуп алышат экен. Ал шакекти жоготкондон бери ал үй-бүлөнүн акчасы күндөн күнгө азая берет. Аягында жегенге нандары калбай калып, тилемчилик кылып жан бага башташат. Мына ушул жубайлардын короосунда көп жылдардан бери багып келе жаткан бир мышык жана бир күчүгү бар экен. Ал үй-бүлө бул экөөнө бере турган нерсе таппагандыгы үчүн ач калып, аларга да ачарчылык таасирин тийгизе баштайт. Экөө жубайлар сыяктуу эле ач калгандыктан тынчы кете башташат.

Бул мышык менен күчүк жакын дос болчу. Бир күнү экөө бул абалдан кантип чыгыш керек экендигин ойлоно башта-

шат да, ары ойлонуп, бери ойлонуп, аягында күчүк ушунун баары жоголгон шакектен улам болуп жаткандыгын айтат. Күчүк мышыкка: « Биз бул шакекти табышыбыз керек!» деп сунуш кылат. Мышык күчүккө шакекти уурдаган уурулар шакекти кулпуланган кутуда сакташаарын жана аны ачуу өтө тааал экендигин айтат. Анда күчүк мышыкка:

- Бир чычкан таап кел. Ал кутуну кемирип, тешип берет. Анан биз шакекти алабыз,- деп айтат.

Айткандай эле мышык дароо бир чычкан таап келет. Анан алар уурулардын үйүнө карай жол тартышат. Ээрчишип бара жатышса алдынан чоң агын суу чыгат. Күчүк ойлонуп туруп мышыкты да, чычканды да жонуна мингизип алып суудан алып өтүп кетет.

Мына ошентип узун жолду үчөө басып өтүшөт да, уурулардын үйүнө жетип келишет. Үйгө келгенде мышык күчүктөн:

- Эми кантип кутуга жетебиз? - деп сурайт. Күчүк дароо колдору менен жерди чукуп, мышык менен чычкан бата тургандай тешик казып берет. Казылган жерден мышык менен чычкан кирип, кутуну табышат. Анан чычкан кутуну кемирип кирет. Куту шакек баткыдай ачылганда мышык кутудагы шакекти алып, качып чыгат.

Ошентип мышык менен күчүк шакекти үй ээлерине алып

жөнөшөт. Алгач үйгө мышык биринчи келет. Үй ээлери шакекти таап келгендиги үчүн мышыкка аябай ыраазы болушат. Анан мышыкты мындан кийин биз менен үйдө жашайт деп чечим чыгарышат.

Күчүк болсо кеч калып, чарчап үйгө келет. Келсе мышык үйдүн ичинде үй ээлери менен жумшак төшөктүн үстүндө жатыптыр. Бир маалда үй ээлери күчүктү көрөрү менен:

- Бул кайда жүрдү тентип кечке чейин, - деп кубалап киришет.

Буга күчүк аябай нааразы болот. Мышыктын бул кыянатчылыгына таарынып, аябай ачуусу келет. Үй ээлери болсо эми мындан кийин күчүк дайыма сыртта жатсын деген чечим чыгарышат. Ошентип күчүк кыштын суук күндөрүндө да, жайдын ысык күндөрүндө да эшикте жатчу болгон экен.

Мына ушул окуядан кийин күчүк мышыкты көргөндө жинденип, артынан кубалачу болуптур. Ал эми мышык болсо дайыма күчүк жок болгон жерден өткөнгө аракет кылып калыптыр.

Мына ушинтип кыянатчылык булардын таттуу достугун бузган экен.

54

Сөз укпас Алинин башынан өткөн окуясы

«Бир жолу калп айтсаң, ишенимден ажырайсың»

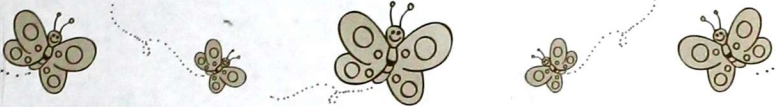
Бир күнү Алинин апасы кечки келе турган коноктор үчүн даярдык көрө баштайт. Тамактарды жасоо үчүн Алиге тыштагы бакчадан отун топтоп келүүсү үчүн жумшайт.

Али жолдо баратып күндүн ысыгынан улам: «Бир аз сууга түшүп сергип алсам жакшы болот эле» деген ой келип кетет да, дароо агып жаткан сууга түшөт. Суу ойлогондой эле аябай сонун мупмуздак болот. Али бир ары тарапка, бир бул тарапка чабак атып, сууда сүзүп жыргайт. Ушинтип жыргап жатып убакыттын кантип өтүп кеткенин билбей калат.

Али келбегендиги үчүн отун жагалбай кыжаалат болгон апасы аны издеп жөнөйт. Бакчанын баарын издейт. Бирок издеген менен Алини эч жерден таппай коёт. Анан суу боюна келсе, Али тим эле жыргап сууда ойноп жүргөнүн көрөт.

Апасы: «Мына сага, азыр сенин кийимдеринди алып кетейин, кантип кана үйгө барар экенсиң» деп жинденет да, баласынын кийимдерин топтоп отун менен кошо алып кетип калат.

Али эмне кылаарын билбей сууда жылаңач бойдон калып калат. Анан кеч кирет да, бир аздан кийин суук боло баштайт. Али үшүгөнүнөн эмне кылаарын билбей айласы кетет. Чыгайын десе кийими жок, көчөдө эл толтура, чыкпайын десе суу муздап калган. Кала берсе курсагы да ачып, бүт денесин калтырак баса баштайт.

Аңгыча күүгүм да кирет. Караңгыда эч кимге көрүнбөй бадалдарды аралап отуруп, акырындап үйүнө жетет. Үйгө жетээрде жолунан коңшу кемпир чыгып калат. Аны көргөн Али бир аз убакытка жалбырактардын арасына жашынып туруп калат. Мына ушинтип кыйналып отуруп араң үйүнө жетет.

Мына ушул окуядан кийин Али апасынын айтканын так аткарып калган экен.

Адилемтүү болуу

Тузакка түшкөн түлкү

«Бирөөгө ор казсаң кеңири каз, Анткени ага өзүң түшүп
калышың мүмкүн»

Илгери- илгери бир карышкыр бир күнү чоң койду кармап алып, аны ийинине киргизип алат. Анан өз оюнда: «Мына эми көп убакытка ийинимен чыкпай курсагымды кампайтып той-гуза берем» деп ойлонот.

Ошол учурда жакын арада жүргөн түлкү кой этинин жытын сезип калат да, карышкырдын ийининин жанынан айланчыктап, кетпей жүрүп алат.

Анан куу түлкү карышкырга:

- Карышкыр дос, аябай бакубат көрүнүп турасың,- деп мактап да жиберет. Бирок түлкүнүн бул айлакер мактоосу карышкырдын

59

жүрөгүн жибитпей коет.

Ачууланган карышкыр митайым түлкүгө:

- Эй түлкү! Кеткин бул жерден! Сенин кандай айла-амал ойлоп жатканыңды билип турам. Сенин оюңдун баары эле бир тиштем кой этинен алуу. Дагы бир аз убакыт ушул жерде турсаң кой этин эмес менин азуу тиштеримди жеп каласың, - дейт.

Түлкү аябай жаман абалда болуп ал жерден алыс кетип калат. Бирок митайым түлкү үйүнө барбай түз эле чабандын жанына барат. Чабан алыстан эле түлкүнү көрүп, таягын даярдай баштайт. Бирок түлкү куйругун шыйпаңдатып, жакшы кабары бар сымал белги берет. Анан чабандын жанына барат да:

- Оо улуу урматтуу! Сизге жакшы кабарым бар. Мага бир ууртам тамак берсеңиз баарын төкпөй-чачпай айтып берем, - дейт.

Чабан түлкүнүн астына бир тиштем эт таштайт. Куу түлкү аны жеп бүткөндөн кийин чабанга:

- Жанагы айлакер карышкыр сиздин койду уурдап барып, азыр ийининде аны жегени жатат. Кааласаңыз барып, аны оңой эле кармап алсаңыз болот, - дейт да чабанды карышкырдын ийинине ээрчитип барат.

Ошентип алар ийинге жетээрде карышкыр качып жөнөйт.

Чабан качып бараткан жеринен карышкырды эки жолу таягы менен уруп, жерге кулата коёт. Түлкү дароо мүмкүнчүлүктөн пайдаланып ийинге кирип, койдун этин тытып жеп кирет. Жеп жатып кулагына иттердин үргөнү угулат. Шашкалактаган түлкү уккан кулагына ишене албай кетет. Көрсө чабандын иттери чабанды издеп ызылдап келип калышкан экен. Куйругун түйгөн түлкү бир маалда иттерден дароо качып жөнөйт. Бирок иттер куу түлкүнүн артынан түшүп, ага жетип барып, талоонго алып киришет. Акыры түлкү эптеп жатып иттерден кутулат. Иттерден араң жанын куткарып чыккан түлкү:

- Охх! Чынында мен муну өзүм кааладым. Бирөөгө казган орго өзүм түштүм. Мындай кылбашым керек болчу. Зыян тарткан эле өзүм болдум, - деп кыңшылап ыйлаган экен.

Илегилек

«Барга ыраазы болбогон , азга да каниет кылат»

Токойдогу көлдүн суусунда ары-бери басып жүргөн узун буттуу илегилек суу ичинде жүргөн балыктарга тамшана карап отурса, бир маалда анын эки бутунун арасынан бир сазан балыгы өтүп калат. Сазан аябай семиз, бирок картаң болчу. Илегилек аны карап туруп:

- Семизи семиз эле экен, бирок картаң экен. Жок, жок, мен мындан да жакшыраагын кармап жеймин, - деп ойлонот.

Аңгыча илегилектин жанынан эми чортон балык өтөт. Бул балык башын саздактан чыгарып, ары-бери карап жаткан болчу. Аны кармоо илегилекке анча деле оор болмок эмес. Бирок илегилек болсо, аны да жактырбай:

- Карып калыптыр, эти да катып калгандыр. Мен андан көрө андан таттуураак тамак табайын - деп коет.

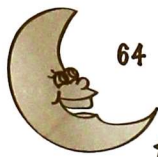

Мына ушинтип илегилек кечке чейин тамак издеп айланып жүрө берет. Күүгүм киргенде илегилектин курсагы ача баштайт. Бирок бул учурда балыктар көрүнбөй жоголуп кетишкен эле. Алар кеч киргенде терең суулардын астына жашынып алышкан болчу.

Ошентип илегилектин аябай курсагы ачып, ар кайсы жактан балык издей берет. Анан эртеден бери бутунун арасынан өткөн балыктарды эстеген сайын курсагы курулдайт.

Акыры жалбырактын үстүндө турган үлүлдү көргөндө кубанычы койнуна батпай кубанып кетет. Мурда ал үлүлдү таптакыр көзгө да илчү эмес эле. Азыр болсо так ошол үлүл курт дүйнөдөгү эң таттуу тамак катары сезилгенин өзү да байкабай калат.

Кантсе да «Дүйнөдөгү эң кыйын нерсе - бул ачкачылык» деп бекеринен айтылган эмес экен.

64

Периштенин белеги

«Туура бассаң жолунда, жакшылык конот башыңа»

Бир отунчу бир күнү эрте менен балтасын жоготуп алат. Үй-бүлөсүн ошол балта менен баккандыктан, анын жоголгонуна аябай кейип-кепчийт. Башка балта алганга акчасы да болбогондуктан ыйлап Кудайга:

- Кудайым ай! Балтам болбосо мен кантип үй-бүлөмдү багам? Бизди ач калтыра көрбө! - деп жалынып-жалбарып суранат.

Кудай отунчуга боору ооруп жанына адам кейпиндеги сулуу бир периштени жөнөтөт. Периште отунчуга келип акырын:

- Эмне издеп жатасың? Бир нерсеңди жоготуп алдыңбы? - деп сурайт.

Отунчу ыйлап, башына келген окуяны болгонун болгондой ага айтып берет. Буга периште күлүмсүрөп:

65

- Мындай жөнөкөй нерсеге чоң эле адам кантип ыйла-сын? Мен сага жоготкон балтаңдын ордуна мындан жакшы-сын берем, - дейт да, отунчуга алтын саптуу балта сунат.

Таң калган отунчу балтага көңүл коюп бир карап алат да, анан периштеге:

- Бул менин балтам эмес, - деп жооп берет.

Муну уккан периште ага күмүш саптуу балта берет.

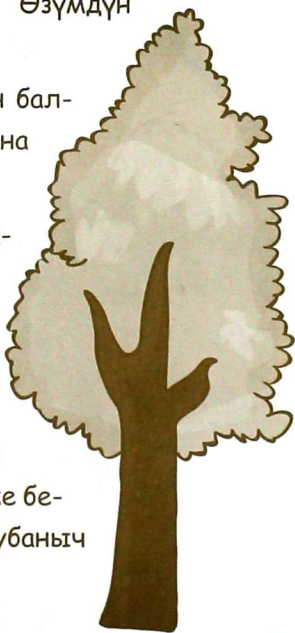
Отунчу аны карап дагы:

- Мен мындайды каалабаймын. Өзүмдүн балтам керек мага, - дейт ыйлактап.

Акыры периште отунчунун өзүнүн балтасына окшош балтаны берет. Мына ошондо гана отунчу аябай кубанып:

- Мына эми бул балта менин балтама окшош экен. Тиги экөөнүн кереги жок мага. Мага өзүмдүн эле балтам керек, - дептир.

Отунчунун мындай сыпаа мамилесине периште баа берип, тиги эки кымбат баалуу балталарды ага белекке бериптир. Отунчу бул белектерди чоң кубаныч менен кабыл алган экен.

Бирөөнү маскара кылбоо

Түлкү менен тыйын чычкан

«Сен эмнеге күлсөң, айланып ошол нерсе өз башыңа келет»

Чоң токойдо бир эмен дарагы өскөн экен. Анын түбүнө түлкү ийин салса, үстүнө тыйын чычкан уя салып алышып-тыр.

Бир күнү аба-ырайы бузулуп, күн күркүрөп, катуу шамал башталат. Дарактын бутактарын шамал ары-бери кылып жулкулдатат. Тыйын чычкан байкуш шамалда учуп кетпеш үчүн бутакка болгон күчү менен жабышат. Ийининен чыгып, айлананы көргүсү келген түлкү тыйын чычкандын бул абалын көрүп, боору эзилгенче күлөт да:

- Ай, тыйын чычкан ушу сага ким койду дарактын башына уя салганды. Мына мага окшоп эле дарактын түбүнө ийин салып алып жашай бербейсиңби? Карачы мени жупжумшак, жыпжылуу жерде жыргап кана жашап жатам, - деп тыйын чычканды келекелейт.

69

Бир аз убакыт өткөн соң катуу соккон шамал токтоп, айлана тынчып, токой ичи мурдакысындай абалга келет. Көңүлүндө кири жок тыйын чычкан кайра шактан-шакка секирип ойноп кирет. А түлкү болсо дагы эле тыйын чычкандын шамал болуп жаткандагы абалын эстеп алып, боору эзиле күлө берет.

Аңгыча болбой эле жакын жерден колунда мылтыгын алып, иттерин ээрчиткен дыйкандын күрсүлдөгөн үнү угулат. Дыйкан улам-улам кыжынып:

- Ушул түлкү элеби?.. Мен аны кармап алсам сазайын гана колуна берем. Тоокторду жегенди мен ага көрсөтпөсөм! - деп шашылып келе жаткан болчу.

Дыйкандын иттери да түлкүнүн жытын сезип, дарактын түбүн көздөй келе жатышкан эле. Бир маалда ийинине карай келе жаткан иттерди көргөндө түлкү дыргаяктаган бойдон качып жөнөйт. Ал эми дыйкандын иттери болсо анын артынан жөнөшөт. Иттердин артынан дыйкан да чуркайт. Түлкү байкуш жанын куткарып калуу үчүн жан-алакетке түшүп, куйругун түйгөн бойдон токойду аралап качып кетет.

Ал эми тыйын чычкан болсо аны карап туруп аны мазактабай, кайра тескерисинче түлкүгө аябай ооруган экен. Анан өзүн бийикте жашап калгандыгы үчүн шүгүр келтириптир.

Ошентип тыйын чычканды маскаралаган түлкү өзү маскара болуп, дыйкандын иттеринен араң кутулган экен.

70

Улүүләрды сыйлоо

Жыгач табак

«Атаңа кандай сый көрсөтсөң, уулундан ошондой сый көрөсүң»

Илгери-илгери бир замандарда уул-келини менен бирге жашаган бир карыя болуптур. Карыя өтө карыгандыктан кулактары укпай, көздөрү да көрбөй калыптыр. Басканда да аябай кыйналчу экен. Ушунчалык карыгандыктан ал отуруптурганда баардык жери калтырап-титиреп кетчү. Жада калса тамак жегенде да аябай кыйналаар эле.

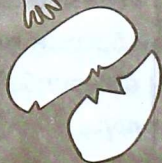
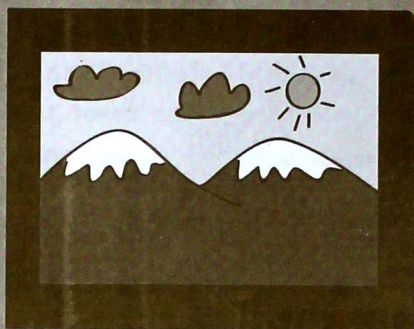
Тамактанып жатканда астына коюлган тамактын жарымын жерге төгүп алчу экен. Уулу менен келини картаң абышканын бул абалына аябай жиндери келиптир. Алар колдон келгенинин баарын жасашыптыр. Бирок абышка ошол бойдон эле эч өзгөрүлбөй калыптыр. Буга аябай жинденген келини бир күнү:

- Ата, сиз аябай карыдыңыз, тамак жегенде бүт төгүп салып жатасыз. Ошондуктан тамакты дасторкондо эмес, ко-

71

роодогу кепеде жейсиз, - дейт.

Мына ушинтип карыя тамакты кепеде жеп калат. Карыяга келини бара-бара аз өлчөмдө тамак бере баштаптыр. Анан калса ага тамакты сынган, эски идиштерге куюп берип калышыптыр.

Акыры карыя уул-келининин бул кылгандарына аябай ыза болот. Кепеде отурганда үйдөн чыккан каткырыктарды, неберелеринин күлкүлөрүн жана алардын ойногондогу үндөрүн уккан сайын жалгызсырап өзүн жаман сезе баштайт.

Бир күнү байкуш абышка келини тамак куюп берген чынысын капыстан колунан түшүрүп сындырып алат. Бул сынган идиштин үнүн укканда келини чуркап келет. Ал сынган чыныны көргөндө ачуусу келип, буркан-шаркан түшүп, карыган абышканы аябай урушат. Анан жинденген келини карыянын астына тактайдан жасалган жыгач табакты коёт да:

- Эми мындан кийин сага ушул жыгач табакта тамак бербиз. Түшүрүп ийсең да сынбайт, - деп кыйкырып чыгып кетет.

Карыя келининин мындай кылыгына абдан нааразы болуп, ушундай тагдырына аябай ыза тартып, зээни кейийт. Табактан оозуна салган ар бир тамагы ага ачуу сезилип, акырын көз жашын кылгыртат.

Бир күнү карыянын уулу менен келини тамактанып жа-

тышканда, тамактанып бүткөн балдары четке чыгып өздөрүнчө ойной башташат. Аңгыча бир баласы узун жыгачты алып, аны бөлүктөргө бөлүп кескилей баштайт. Муну көргөн апасы менен атасы кызыгып уулунан:

- Балам, сен эмне кылып жатасың? Бул кандай оюн? - деп сурашат.

Анда уулу аларга жылмая карап:

- Силерге жыгачтан табак жасап жатам. Чоң атам сыяктуу карыганыңарда ушундай жыгач табакта тамак берем да, - дептир.

Карыянын уулу менен келини уулунан жообун угушканда уккан кулактарына ишене алышпай ооздору ачылып, бири-бирин таң кала карашат.

Анан аябай уялышып, атасына кылган мамилелери таңыр туура эмес экендигине түшүнүшөт.

Экөө тең ордунан ыргып турушат да, кепеге барып атасын жөлөп-таяп тургузушуп үйгө алып киришет. Карыядан анан кечирим сурашат. Көзүнө жаш алган карыя уул-келинин кечирет.

Ошентип уул-келини ага эң жакшы тамактарды беришип, төксө да, чачса да урушпай, жакшы мамиле кыла башташат. Мынакей, кичинекей баланын оюну ата-энесине ушинтип эң чоң сабак болгон экен.

Чынчыл болуу

Аманат шакек

«Калптын казаны кайнабайт»

Илгери-илгери бир заманда сотко араздашкан эки киши келиптир. Алардын ачууланышып, бири-бирине жиндери келип алышкан эле. Соттун алдына келишкенде картайып калган киши сөз баштап:

- Эй сот, мени угуп туруңуз. Мен бир жыл мурда ажыга барайын деп ниет кылган болчумун. Анан жолго даярдана баштадым. Менин кымбат баалуу бир шакегим бар эле. Жолдо жоголуп кетпесин деп аны бул досума алып келип бергенмин. Себеби ал менин кошунам эле. Анан ага мен аябай ишенчүмүн. Ага мен: «Бул шакегим мен ажыдан келгенге чейин сенде аманат болуп турсун. Кайра келгенде сенден алам» деген элем. Ошентип мен ажыга барып үч күн мурда ажыдан кайра келдим. Анан бул кошунамдан шакегимди сурадым. Сурасам ал мага: «Кайдагы шакекти айтып жатасың? Мен сенден эч нерсе алган эмесмин», деп танып жатпайбы.

75

Ушундай да адамгерчиликсиз адам болобу? Жалган айтып, анан аманатты кайра бербей жатат, - дейт.

Сот картаң кишинин сөздөрүн уккандан кийин бир азга ойлонуп туруп, жаш адамга кайрылып:

- Сен буга эмне дейсиң? Шакекти чындап алдың беле?- деп сурайт.

Ал аябай таң калып:

- Эмне айтарымды да билбей турам, урматтуу сот. Бул адамдын максаты сизди алдап, бербеген шакегин алуу. Мындай алдамчылыкты мен көргөн эмесмин. Чынын айтканда күбөсү да жок, - деди.

Сот бул жооптон кийин ойлонуп туруп, картаң кишиге карады да:

- Сен мени уккун! Эми сен шакегим жоголду деп эсептей бер. Себеби эч кандай күбөң жок тура. Айтчы, шакекти кайсыл жерде бердиң эле? - деди айласы кетип.

Картаң киши:

- Күн ачык тийип турган. Анан дагы жолдун боюнда бир дарак бар эле. Айланабызда эч ким жок болчу. Мен мунун минтип шакегимди бергенин танып кетээрин кайдан билдим. Ошол жерде эле бергем, - деп жооп берди.

Сот:

- Ммм... - деп азга ойлоно түштү да кайра картаң кишиге карап:

- Анда бар сен ошол берген жериңдеги дарактан бир бутак сындырып кел. Кудай ал бутакты сүйлөтүп жиберши деле мүмкүн. А сен келгенге чейин бул кошунаң ушул жерде калып турат, - деди.

Картаң киши соттун айткандарын аткаруу үчүн дароо жөнөп кетти. Арадан бир топ убакыт өттү. Аягында чыдабай кеткен сот:

- Бул картаң киши аябай кечикти го, качан келет? Же келбейби? - деп өзүнчө сүйлөндү.

Ал эми берки адам болсо камырабай:

- Оой, ал адам канат байласа да тез келе албайт. Себеби, ал дарак аябай алыста, - деп жооп берет.

Сот бул сөздөрдү угаар менен дароо ордуна тура калып:

- Мына, сенин жалган сүйлөгөнүң билинди эми! Демек, сен ал дарактын кайда экенин билет турбайсыңбы?.. Эгерде шакекти алган эмес болгонунда ал дарактын кайда экенин да билбейт болчусуң. Мына көрдүңбү дарактар кандай сүйлөгөндүгүн көрдүңбү эми? Жалганчынын шамы кар түшкөнгө чейин эле күйөөрүн билбедиң беле? Дароо барып, шакекти ээсине бергин, уктунбу! - деп буйрук берген экен.

78

Достук
жана
жардамдашуу

Карышкыр менен иттин Достугу

«Чыныгы достук кыйынчылык учурда билинет»

Ит менен карышкыр бир күнү токойдо жолугуп калышат. Карышкыр аябай ооруп турган эле. Ал ушунчалык ооругандыктан үнү да чыкпай калган болчу. Ит ага аябай боору ооруп:

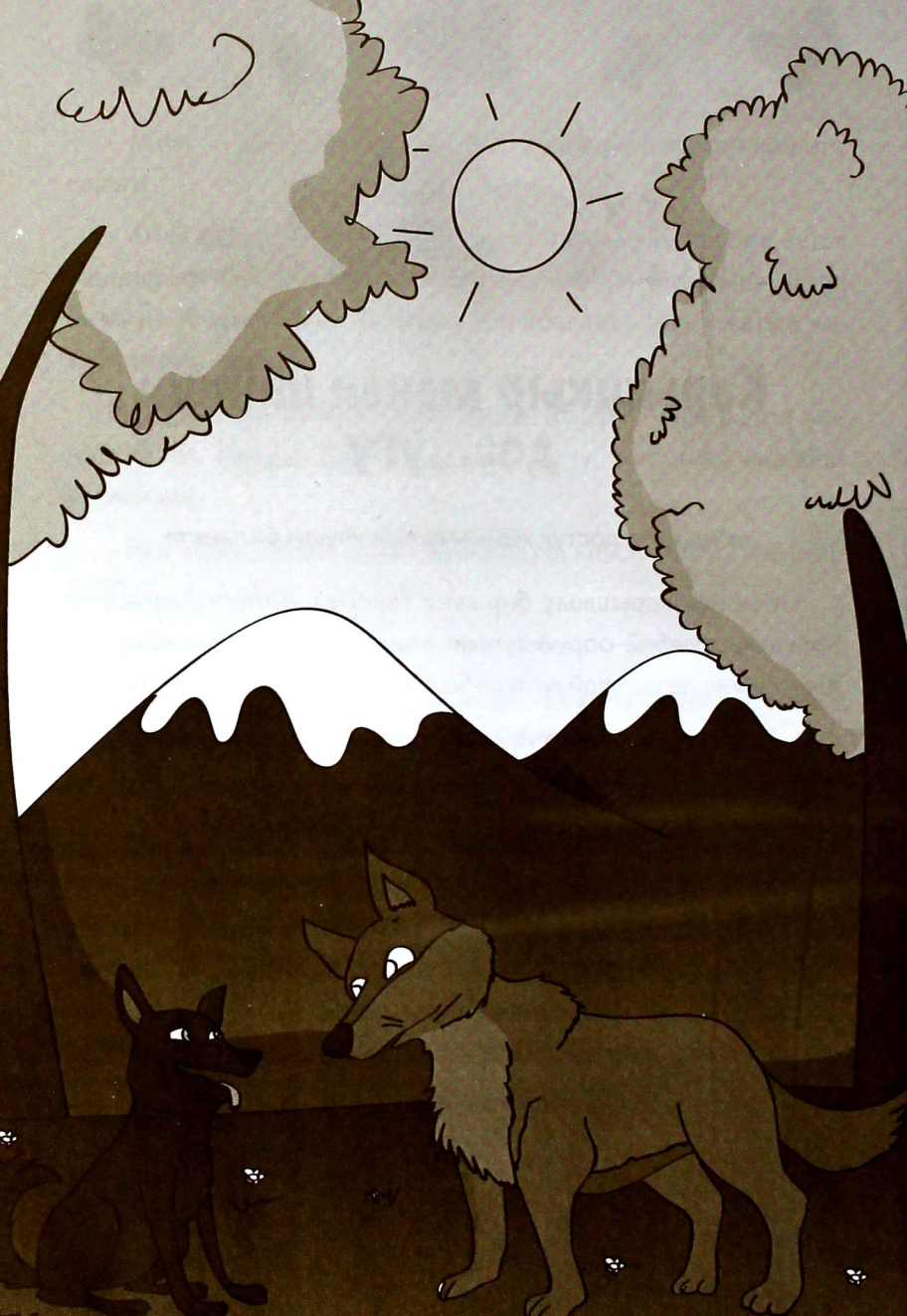
- Дос, сага эмне болду? Өңүң аябай жаман көрүнүп турат го? - деп сурайт. Карышкыр болсо:

- Ай сураба. Аябай жаман ооруп турам. Жашоом түгөнүп баратат окшойт. Канча күндөн бери эч нерсе жей албай жатам. Арыктап кеттим. Бир нерсе кармап жегенге да алым келбей калды, - деп жооп берет.

Анда ит ага көңүл айтып:

- Ай, андай дебечи. Мен кантип сага

жардам бербей коёюн. Биз экөөбүз тууган эмеспизби. Бүгүн менин кожоюnumдун үйүндө той болот. Тойго келсең мен сага көп тамак берем, - дейт.

Ошентип кечинде карышкыр тойго келет. Ит карышкырдын курсагын аябай кампайтып тойгузат. Анан карышкыр итке ыраазычылыгын билдирип, үйүнө кайтат.

Карышкыр мына ушинтип тамак жеп бир аз өзүнө келет да, тез эле ден соолугу оңолуп, мурдакыдай болуп калат.

Арадан көп жыл өтөт. Бир күнү карышкыр менен ит дагы жолугушуп калышат. Бул жолу ит аябай жаман абалда болчу. Карышкыр итке боору ооруп:

- Ит досум, сага эмне болду анчалык? - деп сурайт.

Арыктаган ит карышкырга:

- Ээ карышкыр досум! Менин жашоомдо эмнелер гана болгон жок. Мени кожоюnum кууп чыкты да, ордума жаш бир итти алып келди. Мен болсо аябай карып калыптырмын. Эми ушул жерде алым кетип жатып калдым, - дейт.

Карышкырдын итке чындап эле боору ооруйт да:

- Жан досум! Сен мурда мага жардам берип, жанымды куткарып калгансың. Сенин кожоюnumдун кичинекей баласы бар ээ?.. Сен анын жаткан жерин көрсөтсөң, мен сага жардам берем, - дейт.

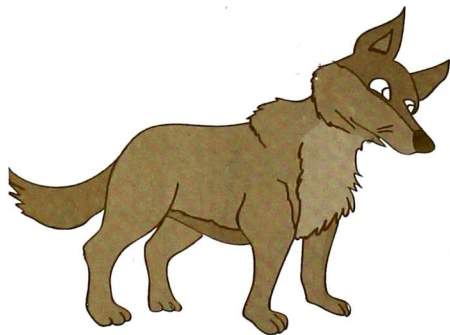

Ошентип экөө ээрчишип келет да, ит кожоюндун баласынын жаткан жерин көрсөтөт. Аны билип алган карышкыр кеч киргенде кичинекей баланы алат да, терезеден качып чыгып кетет.

Баласын бир заматта таппай калган үй-бүлө чаң-тополоңго түшүп жатып калышат. Баары баланы ар жак, бер жактан издей башташат. Анан айлалары кетип, токойду карай издеп жөнөшөт. Мына ушинтип алар баланы издеп баратышып, итти көрүшөт. Ит баланын кийиминен тиштеп алып көтөрүп келе жаткан болчу. Баланы издегендер көргөн көздөрүнө ишенишпей, таң калышат. Иттин кожоюну баласын алып, бооруна кучактап, итке ыраазычылык билдирип, башынан сылайт. Алар аябай кубангандыктан баланы куткарган итти ээрчитип келишет да, үйдүн ичине киргизип, жакшы карап багып калышкан экен.

Мындан кийин дагы ит менен карышкыр көп жылдар бою дос болушуптур.

Жакшылык кылуу

Назик жүрөк бала

«Жакшылык кылуу - бул бактылуулук»

Илгери-илгери бир замандарда алыскы өлкөдө бир падыша болуптур. Анын үч кызы бар экен. Алардын бирөөсү өз кызы, калган экөө өгөй кыздары эле. Падыша карыган сыйын өз кызын кимге аманат кылаарын көп ойлончу болот.

Бир күнү падыша ойлонуп отуруп: «Мен кызымды жакшы күйөөгө берсем, эң ишеничтүү болот» деп чечет.

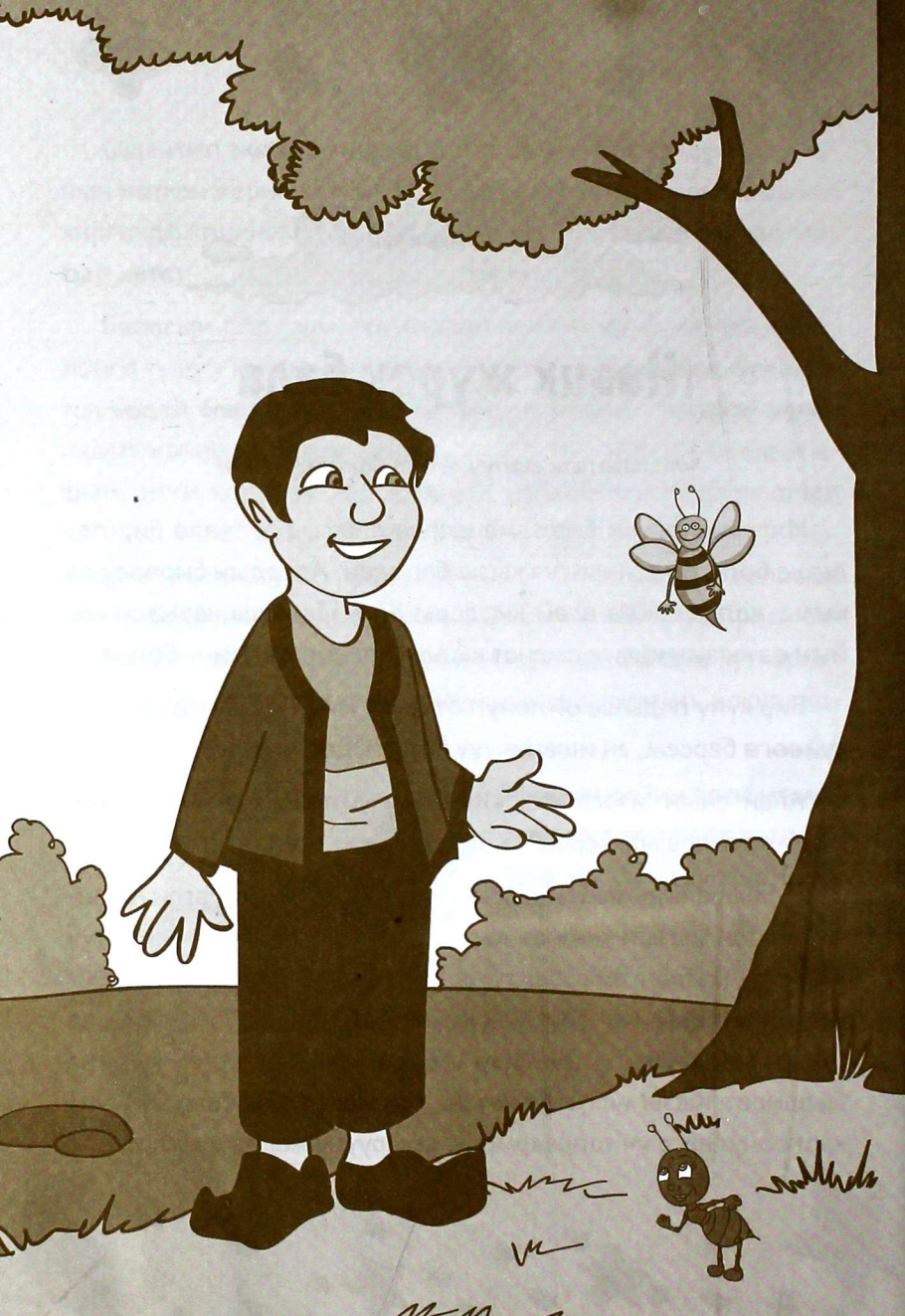
Анан анын мээсинде: «Кызыма үйлөнө турган кишини кантип тандашым керек?..» деген суроо туулат.

Падыша бир жактан өзүнө күйөө бала боло турган, экинчи жактан кызын аманат кылып таштай турган ишеничтүү жигитти кайдан табаары тууралуу ойлоно баштайт. Падышанын ою боюнча болочок күйөө бала өлкөнү башкара ала турган кыйын жигит болушу керек эле. Ал бул оюн кызына билдирет. Кызы макул болот да, падыша күйөө бала болууну каалоочуларга үч тапшырманы аткарууну жарлык кылат.

83

Эгер аткара алышпаса, анда камап коюш керек деген чечимге келет. Ошентип күйөө баланы издөө башталат.

Жергиликтүү элдин арасында бир кишинин үч баласы бар эле. Алардын экөөсү күчтүү, бирок текебер, өз кызыкчылыктарын биринчи орунга койгон, башкасынын укугун көзгө илбеген өзгөчөлүктөргө ээ болгон балдар болчу. Ал эми үчүнчүсү болсо назик, бирөөнүн көңүлүн оорутпаган, адамгерчиликтүү жигит эле. Ошондуктан аны «Назик жүрөк» деп атап коюшуптур.

Падышанын жарлыгы бул жигиттерге да жетет. Бул үч бир тууган ошол падышанын кызын алгылары келип, падышанын тапшырмасын аткаруу үчүн жолго чыгышат. Алгач карыянын эки уулу жолго чыгат. Алар жолдо баратышып, иштеп жаткан кумурскаларды көрүшөт. Анан «Бир аз дем алганча ойноп алалы» дешип кумурсканын уясын бузуп салышат. Ойноп бүтүшкөндө экөө андан ары жолун улашат. Жолдо бара жатышып көл жээгинде сүзүп жүргөн өрдөктөрдү көрүшөт. Анан аларды таш менен уруп дагы ойной башташат. Бир маалда өрдөктөрдүн баары учуп кете башташат. Алардын арасынан бир өрдөк уча албай калып калат. Көрсө анын канатына таш тийип, канаты сынып калган экен. Бул өрдөк жанагы эки жигиттен коркуп, камыштардын арасына жашынып калат.

Мына ушинтип эки жигит тентектик кылышып кайра жо-

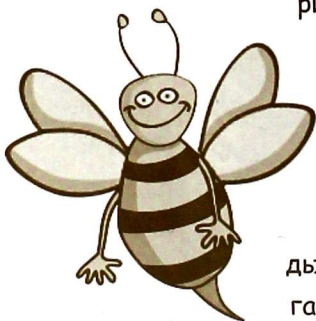
лун улантып кете беришет. Алар чоң сарайга жакындаганда дарактагы аарынын уясын көрүп калышат. Булар аябай бал жегилери келип, ал аарынын уясын да бузуп салышат.

Ошентип жүрүп отурушуп акыр падышанын хан сарайына да жетип келишет.

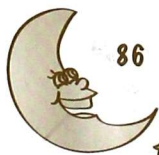
Башка күйөө болчу жигиттердин арасында булар дагы падышанын тапшырмасын аткарууга катышышат. Бирок аны аткара алышпай камакка түшүп калышат.

Алардын камакка түшүп калганын уккан кичүү иниси, аларды куткаруу үчүн жолго чыгат.

Ал жолдо баратып агалары кордук көрсөткөн кумурскаларга жолугат. Анан алардын бузулган уясын оңдоп, калыбына келтирет. Андан ары жүрүп отуруп көл жээгине келет. Ал жерден канаты сынган өрдөктү көрөт. Ага боору ооруп, чөнтөгүнөн жүз аарчысын алып чыгып, сынган жерин таңат. Анан аны сакайтат.

Мына ушинтип жакшылык иштерин жасап келе жатып, кантип падышанын сарайына жакындаганын да сезбей калат. Падышанын сарайына жакындаганда агалары бузган аарылардын уясын да көрөт. Караса аарылар бузулган уяларын оңдоп жатышкан экен. Жигит

аарыларга жардам берип, алардын уясын да мыкты кылып оңдоп коёт.

Ошентип ал падышанын сарайына кирет. Падыша ага да агаларына берген тапшырманы берип, анын алдына үч капты коёт да:

- Мына буларда буудай, арпа, жүгөрү аралаш. Ушуларды таң атканга чейин үч капка бөлүп салгың. Мына ушул тапшырманы аткарсаң, анда кызым сеники, ала бер, - дейт.

Бала бул тапшырманы аткара албашын билет. Анан аябай капаланып жана ойлонуп жатып жолдо чарчагандыктан уктап калат. Эрте менен ойгонуп, алгач каптарды карайт. Мына кызык... Жигит көргөн көзүнө ишене албай коёт. Каптардагы дандарды ал уктап жатканда өзү уясын оңдоп берген кумурскалар өз-өзүнчө кылып бөлүп коюшуптур.

Муну көргөн жигит аябай кубанып, каптарды падышага алып барат. Падыша жигитке кийинки тапшырмасын берет.

Падышанын экинчи каалоосу көлгө ыргытылган ачкычты таап келүү экен. Жигит эми муну кантип аткарам деген убакта ага баягы канаты сынган өрдөк жардам берип, сууга чуңкуп кирип, ачкычты алып чыгып бериптир.

Падыша тапшырманы аткарган бул жигитке аябай таң калат. Себеби ошол кезге чейин бул тапшырмаларды эч ким аткарган эмес болчу.

Эми убакыт акыркы тапшырмага келип жетет. Падыша кыздарын жанына чакырат да, анан аларды жигитке көрсөтүп:

- Ушулардын бирөөсү менин кызым, аны тапсаң ага үйлөнөсүң,- дейт.

Жигит аябай капа болуп:

- Мына кызык! Эми кантип падышанын кызын табам?- деп, ойлонуп турган кезде кулагынын астында учкан аарынын:

- Вызз-вввыыззз- выызззз, оң жактагысы, выыз-вввыызз-выыззз, оң жактагысы, - деген үнүн угуп калат.

Анан жигит кубанып кетип:

- Оң жактагысы! - деп кыйкырып жиберет.

Чындап эле оң жакта турган падышанын өз кызы болчу. Кызын туура тапкан падыша жигитке ыраазы болуп, кызын «Назик жүрөк» деп аталган бул жигитке берип, калайык-калкты чакырып чоң той өткөрөт.

Ошентип «Назик жүрөк» жигит ханышага үйлөнүп, көптөгөн бала-бакыралуу болушуп, бактылуу үй-бүлөлөрдөн болуп жашап калышкан экен.

Шүгүр келтирүү

Капалуу бала

«Колунда барга шүгүр кылбаган, эч качан бактылуу боло албайт»

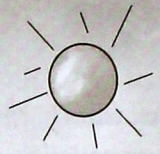
Илгери-илгери эч нерсеге ыраазы болбогон, бир капалуу бала жашаптыр. Ата-энеси анын бактылуу болуусу үчүн ар түрдүү оюнчуктарды, буюмдарды жана кийимдерди алып беришчү экен. Бирок бала эч аларга ыраазычылык билдирип рахмат айтпаптыр. Апасы уулун аябай жакшы көргөндүктөн ага жаккан жагымдуу таттууларынан, тамактарынан жасап берчү. Бирок уулу буларга да ыраазы болбойт. Ошентип мындай нерселерден да эч майнап чыкпайт. Бул капалуу баланы эч нерсе бактылуу кыла албайт.

Бир күнү капалуу бала жолдо окууга баратып, ыйлап турган бир баланы көрөт. Ал

89

анын жанына барып, эмнеге ыйлаганын сурайт. Ал ыйлаган бала аябай жүдөңкү эле. Ал капалуу балага ыйлап жатып:

- Курсагым аябай ач. Эч кимим жок. Ата-энем да жок, - деп жооп берет.

Анда тиги дайыма капалуу жүргөн бала:

- Жүр, биздин үйгө, - деп үйүнө ээрчитип барат. Баланын абалын көргөн ата-эне бул жүдөңкү балага аябай жумшак, жакшы мамиле жасашат. Өздөрүнүн капалуу жүргөн баласынын кийимдеринен кийгизишип, оюнчуктарынан беришет. Апасы таттуу тамактарды бышырып берет. Капалуу бала болсо ага өз оюнчуктары менен ойногонго уруксат берет. Байкуш бала мындай мамилеге ыраазы болуп, дайым капалуу болгон балага:

- Сен кандай гана бактылуусуң! Оюнчуктарың, үйүң, ата-энең бар. Каалаганыңды жейсиң, каалаганыңды кийинесиң, мектепке барасың. Ата-энең сага окуганга китептерди сатып берет. Менин болсо эч нерсем жок. Мектепке да бара албаймын. Менин ата-энем, жада калса жашаган үйүм да жок, - деп кейийт.

Муну уккан капалуу бала ал сөздөрдөн кийин өзүндө кандай сонун нерселер бар экенин билет да, кылган кылык-жоруктары үчүн аябай уялып калган экен.

Капалуу бала ойлонуп отуруп: «Эми мындан кийин такыр капаланбаймын», - деп өзүнө сөз бериптир.

3
m

Бош убакытты
туура пайдалануу

Эмгекчил чычкан

«Бүгүнкү ишинди эртеңкиге калтырба»

Илгери-илгери өткөн заманда бир талаа чычканы жашап-тыр. Ал күнүгө дан кампасын толтуруу менен алек болчу экен. Бул чычкан илгери бир таап алган жыландын терисин күнүгө эрте менен алып, талаадан дан алып келгени чыкчу. Ошентип ал талаага барып, топтогон дандарын жыландын терисине толтуруп алып, сүйрөп үйгө алып келчү экен.

Бул кичинекей эмгекчил чычкандын иштегенди сүйбөгөн, бирок оюн-зоок куруп, бийлегенди жакшы көргөн бир тууганы бар экен. Ал өзүнүн дан кампасы менен иши да жок болчу. Ал кампасына бир баш буудай алып келе электе эле, жай өтүп кетчү экен. Анан ал бир күнү эмгекчил тууганына келип:

- Тууганым, кышка эч даярдык көрө алган жокмун. Жай деле өтүп баратат окшойт. Данды салып ташый турган жыландын тери да жок. Тиги терини мага берип турбайсыңбы? - деп

суранат. Эмгекчил чычкан тууганынын бул жоругуна таң калып:

- Эмнеге сенде жыландын териси жок. Жылан терисин алмаштырган кезде кайда жүрдүң эле? - деп сурайт.

Ал болсо:

- Ушул эле жерде болгом, - дейт.

Анда эмгекчил чычкан кайра жини келип:

- Эмне кылып жүрдүң эле? - деп сурайт.

- Мен деген ыр ырдап, сайрандап, бийлеп жүрдүм, - дейт жалкоо чычкан. Эмгекчил чычкан тууганын карап, башын чайкап:

- Эми болсо өз азабыңды өзүң тартып жатасың ээ? Жалкоо жана өзүңө көңүл бурбаган болсоң, анда ушинтип аягыңда кыйналып каласың. Макул эми, мен сага жыландын терисин берип турайын. Эми аябай тез иш-тебесең кышында ачка каласың. Бош өткөргөн күндөрүңдү минтип толтурганга аракет жасагың, - деп сабак берген экен.

Адилетиүү болуу

Ат менен эшек

«Чыныгы достук кыйынчылыкта билинет»

Бир кишинин бир аты жана бир эшеги болуптур. Качан жолго чыкпасын ал минген атын чарчап калат деп аяй берчү экен. Ошентип ал бир жакка чыкса эле атын аяп баардык жүктү эшекке жүктөп койчу болуптур.

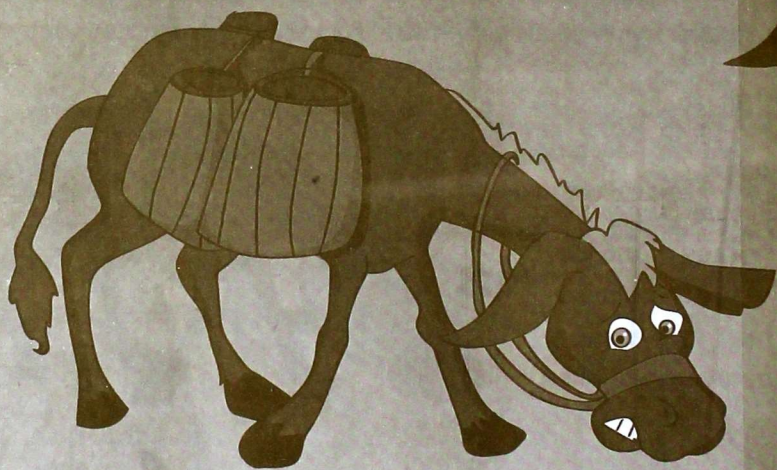
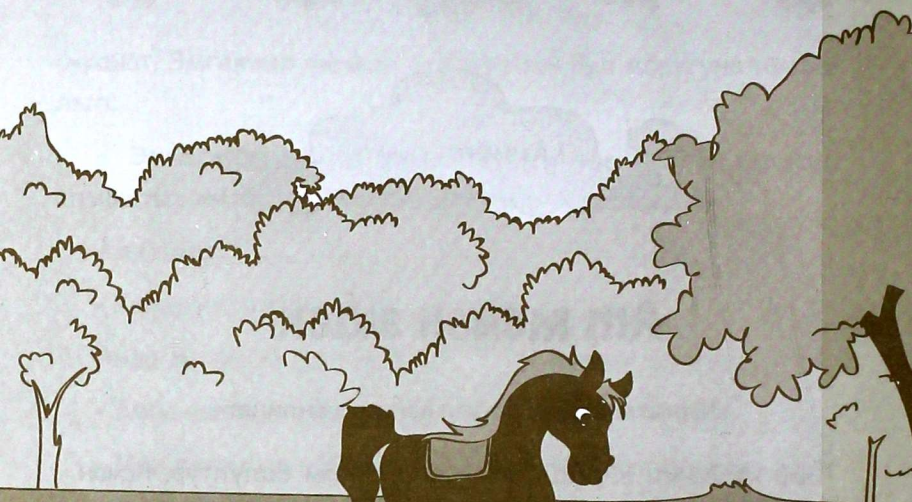
Бир күнү ээси ат жана эшек менен алыска чыгат да, адаттагыдай жүктү эшекке жүктөйт. Бирок бул учурда эшек ооруп жаткан эле. Ал атка карап:

- Бир жолу жүктү сен көтөрүп койчу, эч нерсе болбойсун. Эгерде муну үстүмдөн албасаң мен астында калып эзилем го, - деп жалынат экен.

95

RM

Муну уккан ат болсо жүктү алгандын ордуна:

- Жалына бербечи мага, - деп өз жан ыракатын бузгусу келбей кете берет.

Эшек байкуш мойнун ийген бойдон эптеп жолун улай берет. Үстүндөгү жүк барган сайын аны эзе берет. Анан өзү айткандай эшек жүктү көтөрө албай ооруп, чарчап жатып калат. Муну көргөн ээси эшектеги жүктүн баарын алып атка жүктөп салат. Жада калса эшекти да аттын үстүнө жүктөп коёт.

Ат аябай ыза болуп өзүнө-өзү азап үйгөнүн билип, акырында кейип:

- Мына, жаман мамилемден так ушуну көрмөкмүн. Эгерде эшекке жардам бергенимде минтип баардык жүктү өзүм көтөрүп калмак эмесмин. Мына эми эшекти да көтөрүп калдым, - деп ыйлактаган экен.

97

Бал
дүкөн

Жылүү жүздүү болуу

Бал сатуучу

«Жылүү сөз жыланды да ийинден чыгарат»

Алыс бир өлкөдө бал саткан таттуу, жагымдуу сүйлөгөн бир жаш бала жашаптыр. Ал бала ушунчалык жайдары жүргөндүктөн, аны көргөндөрдүн көңүлү ачылчу экен. Ошондуктан анын балын сатып алуучулары да аябагандай көп экен. Бул бала балдын ордуна башка нерсе сатса деле адамдар ага келе беришчү. Себеби анын бал тилдүү таттуу сөздөрү аларды арбап, сүйлөшкүлөрү келе берээр эле.

Бул бал сатуучу баланын майда-чүйдө нерселерди саткан каардуу кошунасы бар экен. Анын дайыма кабагы ачылбай, адамдарга сүйлөчү эмес. Ошондуктан анын кардарлары аз болуптур. Ал кошунасы бал саткан балага атаандашып, бал сата баштаптыр. Адамдар ага бал алганы эле келет деп ойлойт да, дүкөндү ачкандын эртеси күнү эле эң жакшы балды алып келип коёт. Анан ал алуучулар келет деп күтө баштайт.

99

Бирок ал күнү эч ким келбей коет. Жада калса балына чымын да конбой коюптур.

Бул ачуулуу адам муну такыр түшүнө албай коёт. Себеби анын балы кошунанын балынан алда канча таттуу, эң жакшы бал болчу.

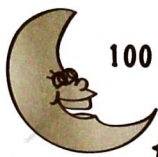
Ал эми тигил кошуна баланын балы анча жакшы болбогонуна карабастан, ага келген адамдын саны аябагандай көп эле. Мына ушинтип балына кардар келбей ачууланган ачуулуу адам аябай капаланып кечинде үйүнө кайтат.

Аттиң, чынында эле бул каардуу сатуучу, адамдар балга эмес, алгач таттуу сөздөрүн айтып, оңой тил табышкан кишиге келээрин билгенде ушул кымбат баалуу балын 2-3 эсе кымбат да сата алмак.

Мынакей, эгерде биз да адамдарга жаркын маанай жана «таттуу тилибиз» менен кайрылсак, анда алар дагы жакшы мамиле кылаарын билишибиз керек. Биз дагы мына ушул бал тилдүү бал саткан баладай

жайдары, көңүлүбүз ар дайым ачык болсо, анда элдин баары бизди жакшы көрөөрү албетте чындык. А чынында ачуулуу жана каардуу адамды ким жакшы көрмөк эле!?

Кең пейил чабан

«Кең пейил болсоң, баркың жогорулайт, ал эми текебер болсоң төмөндөйсүң»

Илгери-илгери алыскы бир өлкөдө бир өкүмдар жашаптыр. Ал элдин жашоосун дайыма текшерип турчу экен. Ал өкүмдар бир күнү ууга чыгат. Ууда жүрүп ал алыста жайгашкан айылды көрөт. Жалгыз өзү жүрүп отуруп ошол айылга жол алат. Жол жүрүп отуруп аябай суусаган өкүмдар жолдо кай кайтарган бир жаш чабанды көрүп, андан суу сурайт. Чабан болсо өтө урматтоо менен өкүмдарга:

- Улуу өкүмдарым, атакем тиги тоонун артына суу алганы кетти. Алып келгенде ошол суудан ичиңиз. Себеби ал суу дары

суу, - дейт.

Ошентип бир аз убакыт өткөн соң жаш чабан бала үйүнө чуркап барып, суу алып келет. Сууну ичкенден кийин өкүмдар балага:

- Эмнеге атаң келгенге чейин күткөн жоксуң?- деп сурайт.

Чабан бала жылмайып өкүмдарга:

- Сиз келген кезде аябай тердеп турган болчусуз. Тердеп туруп суу ичсеңиз ооруп калмаксыз. Мына ошол үчүн сизди алаксытып ушундай дегем. Мени кечирип коюңуз,- дейт.

Чабан баланын мындай кең пейилдигин жактырган өкүмдар аны өзүнүн ак сарайына алып келип, бул жерде калуусун өтүнөт. Бала өкүмдардын сунушун кабыл алып, ак сарайда калат.

Чабан бала жашаган жериндеги үйүнөн чыга беришине чокою менен чапанын илип коюптур. Ал күнүгө эрте менен ошол бөлмөгө кирип:

- Эй сен эч качан манчыркап, текеберленбегин! Унутпа, сен буга чейин мына бул чокой менен чапанды кийээр элең!
- дечү экен.

Анын мындай абалын байкаган башка кызматчылар өкүмдарга барышып:

- Өкүмдар, бул чабан бала ар качан жалгыз болуп, дайыма

үйүнүн эшигин кулпулап коёт. Мүмкүн үйүнө алтын же күмүш чогултуп сактап жүрбөсүн, - деп даттанышат.

Падыша кызматкерлеринин айткандарынын чын-төгүнүн билиш үчүн чабан баланын үйүн текшертет. Ошентип чабандын эшигин ачып, ал жокто үйгө киргендер дубалда илинип турган чапан менен чокойдон башка эч нерсе таба алышпай коюшат. Кала берсе полдун алдын да казып чыгышат. Андан да эч нерсе таба алышпайт. Эч нерсе таба алышпаган соң, акыры барып өкүмдарга чындыгын айтышат.

Бул окуяны акырына чейин талдап чыгуу үчүн өкүмдар чабанды чакыртып, андан чындыгын айтуусун талап кылат.

Чабан чапаны жана чокою жөнүндөгү оюн болгонун болгондой айтып берет. Өкүмдар чабанга кубана карап:

- Азаматсың! Мындан кийин менин казынамды сен башкарасың! - деп буйрук берет.

Мына ушинтип чабан бала өзүнүн кең пейилдиги менен өкүмдардын эң ишеничтүү адамы болуп калат. Ал эми өкүмдар тигил жалаа жапкан кишилерге өз жазасын берген экен.

Карганын амалы

«Жакшылык жакшылыкты жаратат, ал эми жамандыкка
жамандык жабышат»

Ысык күндөрдүн биринде бир карга сууга түшкүсү келип сууга түшүптүр. Муздак сууда жуунуп жатып ал бир суу чаяндын бутун басып алат экен. Буга суу чаяндын абдан жини келиптир да, ачуусун кармай албай карганын бутун катуу кыпчыгычы менен кыпчып алыптыр. Чаюндын аябай катуу кыпчыганына чыдабаган карга:

- Ай ай ай, суу чаян досум, бул эмне кылганың? Бутум ооруп кетти. Коё берчи,- деп жалынат.

Суу чаян болсо ачуусун токтото албай:

- Жок, карга дос, сен менин бутумду басып алдың. Мен эми сени жеймин, - дейт. Карга болсо:

- Кечирип койчу!? Мен атайлаган жокмун, кокустан басып

алдым, байкабай, - деп далай ирет жалынса да суу чаян карганы коё бербей коёт экен.

Мына ушинтип жалынып отуруп көп убакыт өтүп кетиптир. Анан карганын оюна бир амал келет экен.

Бул оюн ал чаянга айтып:

- Эгер сен мени коё берсең, мен сага кийиктин этин алып келип берем, - дейт. Муну угаары менен суу чаяндын оозунан шилекейи агып:

- Макул, ошол койгон шартың үчүн мен сени коё берем, - дейт.

Карга ушинтип суу чаяндын кыпчыгычынан кутулуп чыгат да, үйүн көздөй учат. Жолдо учуп баратып, суусап кетет да арыктын жээгине конот. Ошол учурда арыктын жээгин жээктеп түлкү жүргөн болот. Ал карганы көрө калып:

- Ай карга, бул жакта эмне кылып жүрөсүң? - деп сурайт.

- Үйүмө карай баратканмын. Суу ичип алайын деп бул жерге кондум, - деп жооп берет карга.

Түлкү дароо барып аны баса калат. Түлкүнүн астында калган карга:

- Бул эмнеси ай? Мени коё бер! Мен сага эч нерсе кылган жокмун го, - деп түлкүгө жалынат.

Түлкү болсо карганы катуу кармаган бойдон:

- Эми эч жака кете албайсың! Менин курсагым ач. Сени жеймин, - дейт.

Анда карга:

- Мен сенин тишиңдин кычыгында эле калып калам. Себеби мен аябай арыкмын. Кааласаң мен сени балыктар көп жерге алып барайын. Сен ал жерде бир жыргап курсагыңды тойгузасың, - дейт.

Анда түлкү:

- Мен сүзгөндү билбеймин да, - дейт.

Карга:

- Ой түлкү, сен аны эч ойлонбо! Сен куйругуңду сууга салып эле жээкте отура бересиң. Балыктар келип сенин куйругуна жабышканда шап эле кармайсың да, жей бересиң, - дейт.

Карга мына ушинтип түлкүнү суу чаяны жашаган жерге алып келет.

Анан түлкүгө карап:

- Эми куйругуңду сала берсең болот, - дейт.

Түлкү дароо куйругун сууга салып, балыктарды күтө баштайт. Ушул учурда карга суу чаянына жакын барат да, акырын кулагына:

108

- Мына, сага кийиктин этин алып келдим. Тез куйругуна асылгын, - дейт.

Суу чаяны уясына карай салаңдап турган куйрукту «ап» деп тиштеп алат. Куйругу ооруганына чыдабаган түлкү кыйкырган бойдон токойго карап чуркап жөнөйт. Түлкүнүн куйругуна жабышкан суу чаяны да жабышкан бойдон аны менен кошо кетет.

Мына ушинтип түлкү да, суу чаяны да өз жамандыктарынын жазасын алышат экен.

Текебер болбоо

Текебер тоос кушу (павлин)

«Текебер адам аягында жалгыз калат»

Тоос кушун билесиңерби балдар? Ал чындыгында эле аябай кооз куш. Куйруктары узун, жыпжылмакай, жапжалтырак болуп көздүн жоосун алат. Караган адамды өзүнө аябай кызыктырат.

Мурунку бир замандарда мына ушундай бүткүл куштардын көңүлүн өзүнө бурган бир кооз тоос кушу жашаптыр. Куштардын баары анын сулуулугу тууралуу кеп кылышаар эле. Бирок сулуулугу өзүнө көрүнбөгөндүгү үчүн аябай капаланчу экен.

Бир жолу тоос көлгө бир аз суу ичкени барыптыр. Башын ийип суу ичейин десе эле алдында тим эле укмуштуудай супсулуу куш турат. Башын көтөрүп, бул ким экен деп караса, өзүнөн башка эч ким көрүнбөйт. Кайра сууга карайт. Ошол эле көрүнүш кайталанат. Айланада эч ким жок.

Ошондо гана тоос өзүнүн элеси сууга чагылганын түшүнөт да: «Бул сулуу куш мен экенмин го, мен тиги досторум айткандан да сулуу турбаймынбы!» -деп өз сулуулугуна таң калат.

Ошол күнү кечке чейин өзүн көл жээгинде карап турат. Өзүнө-өзү: «Мен кантип өзүмдүн сулуулугумду билбей жүрдүм экен ээ?!»- деп нааразы болот. Анан дагы: «Ушунчалык кооз, сулуу экенмин, мага эч ким жете албайт. Баары менин сулуулугумдун жанында жолдо калат экен. Мына ошондуктан, мен куштардын ханышасы болушум керек», - деп ойлонот.

Мына ошол күндөн кийин канаттуулар көпкө чейин аны көрбөй калышат. Себеби ал башка куштарды төмөн көрүп, теңине албай, кала берсе жандарына да барбай коюптур. Сулуулугуна суктанган тоос ар күнү көл жээгине барып, өзүнүн көрүнүшүн карай бериптир.

Ушинтип арадан бир канча жылдар өтүп кетет. Башка куштар тоос кушунун сулуулугу тууралуу эмес, тескерисинче анын текебердиги тууралуу сүйлөшө башташыптыр.

Бир күнү тоос көлгө дагы келет да, карап отуруп, өзүн ушинтип карай бергенден тажап кетет. Анан бирөөлөр менен сүйлөшкүсү келет. Бирок так ушул учурда анын айланасында эч ким калган эмес эле.

Мына ошондо тоос өзүнүн жападан жалгыз калганын байкайт. Анткени канаттуулардын баары аны өзүн жакшы көргөндүгү үчүн таштап кетип калышкан эле. Себеби ал өзүн өйдө көрүп, калгандарын көзгө илбей койгон болчу. Бул кетирген катасын тоос азыр гана түшүнгөн болчу.

Чынында ар бир адам өзүн эле жакшы көрбөстөн, өзүнөн башкаларга да маани берип, жакшы көрүш керек. Адам өзүмчүл болсо, анда баары аны таштап кетип калат. Текебердик адамды дайым жалгыз калтырат.

Жакшылык кылуу

Кичинекей кыздын жакшылыгы

«Жакшылык жолдо калбайт, асыл таш жерде калбайт»

Бир заманда бир жесир аялдын эки жаш селки кызы болуптур. Улуусу өз кызы, ал эми кичинеси өгөй кызы экен. Кичинекей кызы жагымдуу жана мүнөзү жумшак кыз болуптур. Аны баары жакшы көрчү экен. А бирок өгөй энеси аны эмнегедир жек көрчү. Чоңу болсо, орой, текебер кыз экен.

Бир күнү жесир аялдын кичинекей кызы булак башында суу толтуруп отурса жанына карыган аял келип:

- Кутмандуу таңың менен кичинекей кыз! Мага бир аз суу берип коё аласыңбы?- деп суранат.

- Албетте чоң апа,- деп кичинекей кыз суу алып берет экен.

Чындыгында ал аял карыган аял эмес эле пери болчу. Ал пери кыздын кылган жакшылыгына ыраазы болуп:

- Эми кылган жакшылыгың үчүн мен сага бир жакшы нерсени белек кылайын. Мындан ары сен жакшы сөз сүйлөгөн сайын оозуңдан баалуу таш чыгат, - дейт.

Кичинекей кыз бул белекке кубанып үйүнө кайтат. Келээри менен болгонун болгондой өгөй апасына айтып берет. Айтып жаткан учурда оозунан ушундай бермет таштар төгүлөт дейсиң... Жесир аял буга аябай таң калат. Дароо улуу кызын булакка жөнөтөт. Ал барып отурса эч ким келбейт. Бир маалда гана жаш аял келип суу сурайт. Кыз ага суу бербей коет.

Жесир аял кызы үйгө келгенде булакта кандай окуя болгондугун сурайт. Кызы баягыдай эле кыжырданып:

- Эмне болмок эле, бир жаш аял келип менден суу сурады. Мен да бербей койдум, - дегенде эле оозунан кара таштар чыга баштайт экен. Жесир аял аябай ачуусу келип кичүү кызына:

- Баары сенин кылганың, - деп аны сабап кирет. Анан кичинекей кызды үйдөн кууп чыгат. Кыз ыйлап токой аралап баратса астынан бир ханзаада жолугат. Ал ханзаада дароо эле бул татынакай кызды көрүп, анын сулуулугуна ашык болуп калат. Кыздын колун сурап, анан ак сарайга ээрчитип келип, дароо эле той кылып, жубайлыкка алат экен. Ошентип бул экөө аябай бактылуу жашап калышыптыр.

Жакшылык кылуу

Туткун жана арстан

«Сага кылган жакшылыкты, кичине болсо да унутпа»

Өткөн бир заманда бир туткун кожоюнунан качып барып бир токойго барып жашынып калат экен. Ал ары-бери басып жүрүп, акыры онтоп жаткан бир арстанга туш келет. Алгач катуу коркуп кетет да, качып кетейин деп ойлойт. Бирок жаныбардын ордунан кыймылдай албай жатканын көргөндөн кийин, артка кайтып барып, арстанды жакшылап карайт. Көрсө, арстандын бутунун асты шишип кетип баса албай жаткан экен. Арстан адамды көрүп, ошол шишиген бутун туткунду көздөй сунат. Туткун арстандын бутун жакшылап караса, тикен кирип, ошол тикен кирген жери шишип кетиптир.

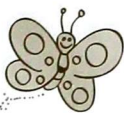
Ошентип туткун арстанды бекем кармайт да, анын бутундагы тикенди сууруп салып, жараны жууп-тазалап, өзүнүн көйнөгүнөн тытып алып, жараны таңып коёт. Буту жакшы болуп калган арстан, ордунан туруп, сүйүнүп, кудум эле кү-

117

чүктөй болуп туткундун колун жалап кирет. Анан туткунду мойнуна отургузуп алып, жол улап жөнөйт.

Экөө жүрүп отурушуп, акыры шаркырап аккан суусу, жайкалган жашыл чөбү бар жерге токтошот да, ошол жерде жашай башташат. Арстан ар күнү аң уулап чыгып, алган эттерин туткунга алып келип берип, аны бага баштаптыр. Мына ушинтип алардын бактылуу күндөрү өтүп жатканда, бир күнү экөө тең колго түшүп калат. Экөөнү колго түшүргөн адамдар аларды караңгы жерге ачка камап коюшат.

Бир канча күндөн кийин туткунду арстанга жем кылып берүү үчүн чоң аянтка алып чыгышат.

Аянтка миңдеген эл чогулат. Аларды башкарган падыша да эли менен аянтка чыгып, алсыраган туткун жана ач калып аркыраган арстанды чоң кызыгуу менен күтүшөт. Алгач аскерлер колдору байланган, алсыраган туткунду сүйрөп чыгышат. Анын артынан аркыраган арстандын үнү угулат. Бир топ убакытка чейин ачка жаткан үчүн астынан эмне чыкса да жеп салганга даяр турган арстан, дарбазадан аркырап эле чыга келет. Арстанды көргөн элдин баары коркконунан ордунан тура калышат. Анан ал алгачкы олжосуна карай чуркап барып, ушундай азууларын салаарда, туткундун жытынан таанып калат да, чөгөлөй жата калып, бутун жалап кирет. Бул окуяны көргөн эл да, падыша да аябай таң калышат.

Арстандын эмне себептен мындай кылгандыгын көргөн падыша окуяны баштан-аяк билүүгө кызыктар болуп калат. Ал туткунду дароо жанына чакыртып, бул окуя жөнүндө сурап кирет. Туткун болгон окуяны башынан аягына чейин төкпөй-чачпай айтып берет.

Туткундун айтып бергендеринен падыша аябай таасирленет да, туткунду дароо бошотуп, азаттыкка чыгарылышына өкүм чыгарат. Арстанды болсо токойго коё берет.

Мына ушинтип кичинекей болсо да бирөөгө жасалган жакшылык каардуу падышаны чексиз таасирлендирип, жүрөгүн жибитиптир. Демек, баарыбыз чоңбу же кичинеби, бирөөлөргө жакшылык кылганды унутпашыбыз керек.

Чечкиндүү чымын

«Чечкиндүүлүк ийгилик алып келет»

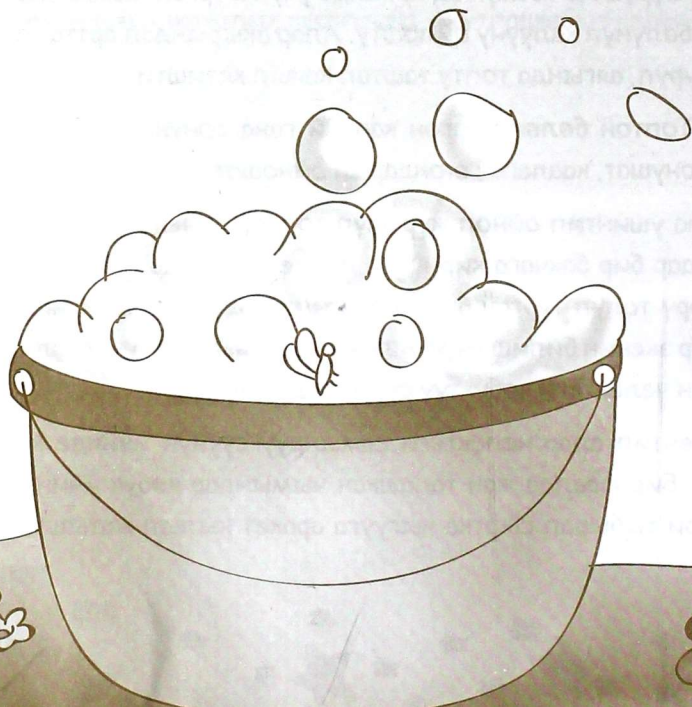
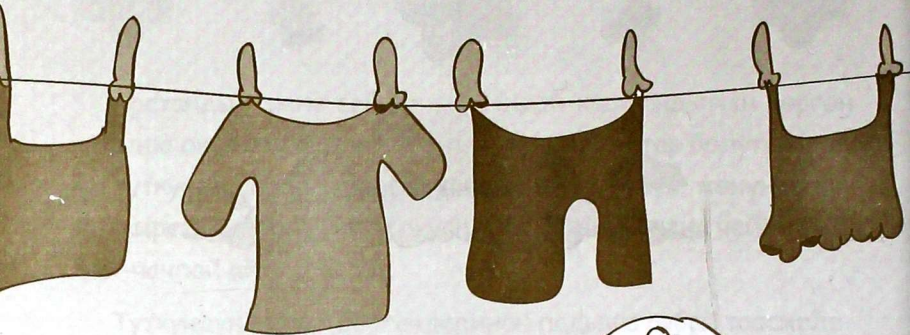
Аптаптуу бир күнү көптөгөн чымындар ызылдап ары-бери учуп жүрүштү. Топтун эң артында учуп жүргөн чымындар, топтон бөлүнүп калууну ойлошту. Алар акырындап артта калып отуруп, аягында топту таштап качып кетишти.

Эх! Топтон бөлөк жүргөн кандай гана сонун... Каалаган гүлгө конушат, каалаган оюндарын ойношот...

Мына ушинтип ойноп жүрүшүп топтон калып калышкан чымындар бир бакчага киришти. Ал жерден алар самындын көбүктөрү толуп турган бир челекти көрүштү. Анын ичинде эмне бар экенин билиш үчүн челекти айланып учуп жүрүшүп, кокустан челектеги көбүктүү сууга түшүп кетишти.

Ошентип алар челектеги самындуу суунун ичинде калышты. Бир маалда жан талашкан чымындар көбүк ичинде ары-бери тыбырап сыртка чыгууга аракет кылып жатышты.

Бирок канчалык аракет жасашса да, чыга албай коюшту.

Бирөөсү коркконунан:

- Жардамга, жардамга, куткаргыла, - деп кыйкырып жатып чарчады.

Анан ал кайра жанындагы досуна карап:

- Эми бул жерден чыгууга эч мүмкүнчүлүгүбүз жок. Ушул сууга чөгүп өлөт окшойбуз,- деди да кыймылдабай туруп калды.

Ушинтип ал көбүктүү сууга чөгүп кетти. Ал эми берки чымын болсо кичинекей буттары менен тыбырчылап отуруп, чоң көбүктөрдү пайда кылды да, ошол көбүктөрдүн үстүнө чыкты. Анан канаттарын жыйнаганга аракет кылды

Бир убакта салкын жел жүрүп, көбүктөрдү учура баштады. Чымын бир аз жерге чейин шамал менен кошо учуп барды да, көбүк жарылганда чымын абага чыгып, өзү учуп жөнөдү.

Мынакей, ушинтип ар бир жан чечкиндүүлүк менен аракет кылса, оор кыйынчылыктарды артка калтырып, андан кутулуп чыгат.

Ошондуктан адам пайдалуу иштерде эч качан үмүтүн үзбөй, чечкиндүүлүк менен гана алга карай жылып жашашы керек.

Бактылуулук

Бакыт тартуулаган көйнөк

«Бакытты акчага сатып ала албайсың»

Өткөн бир заманда бир падыша ооруп калат экен. Аны белгилүү, таанымал көптөгөн доктурлар жана табыптар текшериптир. Бирок алар дагы падышанын оорусуна даба таба алышпайт коюшат. Батыраак айыккысы келген падыша дүйнө жүзүндөгү табыптардын жана доктурлардын баарына жар салып:

- Эгерде ким мени айыктырса, анда мен ага байлыгымдын жарымын берем, - деп сөз берет.

Бул жарлыкты уккан билимдүү доктурлар, табыптар падышаны айыктыруу үчүн ар кандай жолдорду издей башташат.

Бир күнү бир аалым падышанын астына келип:

- Улуу урматтуу падышам, эгерде бактылуу бир адам

125

таап, анан анын үстүндөгү көйнөгүн кийсеңиз жакшы болуп кетесиз,- дейт.

Падыша бул аалымдан айтканын угат да, кызматчыларына бактылуу адамды таап келүүсүн буюрат. Падышанын адамдары жер кезип буйрукту аткаруу үчүн бактылуу адамды издөөгө чыгышат. Бирок эч бир жерден бактылуу адамды таба албай коюшат.

Алар жолуккан адамдардын кээ бирөөлөрү бай бирок, ден соолугу начар болушат. Алар дагы ден соолугу тууралуу даттанышат. Кээ бирөөсүнүн дагы башка маселеси болуп, ал кыйынчылыктарын айтып арызданышат.

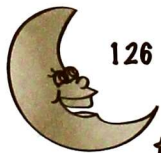
Мына ушинтип кызматчылар эч кимди таппай сарайга кайтып бара жаткан кезде бир үйдөн:

- Охх! Кудайыма шүгүр! Иштеримди бүтүрдүм. Курсагымды да тойгуздум. Ден соолугум өз ордунда. Баары өз ордунда, ушул мага жетиштүү. Мен бактылуумун!- деп айтып жатканын угуп калышат.

Кызматчыларынын башында турган башчысы:

- Дароо ушул үйгө киргиле да, бул үйдөгү адамдын көйнөгүн сатып алгыла! Канчага сатканды кааласа ошончо баага сатып алгыла! Кала берсе сураганынан да көп акча бергиле!- деп буйрук берет.

Буйрукту уккан кызматчылар үйгө кирип барышса, жып-

жылаңыч адам отурат. Ал байкуш адамдын үстүндө кийген көйнөгү деле жок экен. Таң калган кызматчылар эмне кылаарын билбей калышат.

Кызматчылар падыша сарайына барып, өкүмдарына бул адам жөнүндө айтып беришет. Муну уккан падыша: «Оо Жараткан! Мен ушунча мал-мүлкүм туруп дагы эле өзүмдү бактысыз сезипмин. Бул кылганым туура эмес турбайбы?..» деп өзүнө бул окуядан чоң сабак алган экен.

Мынакей, демек бактылуу болуу оңой эле экен. Жүрөгүң тынч, курсагың ток, жашаган жериң жайлуу болсо анда сен эң бактылуу адамсың. Эгер адам колунда болгон нерселердин кадырын билсе, анда адам бактылуу болот тура.

А эгер өзүңдү бактысыздын деп сезсең, анда колунда болгондорду карап туруп: «Эгер мына ушулар болбосо мен эмне кылмакмын» деп ойлонушуң керек.

Сүйүктүү бөжөк

«Билими жок адам жарыгы жок чырактай»

Илгери-илгери бир чытырман токойдо сүйүктүү бир бөжөк жашаптыр. Токойдо жашаган баардык жаныбарлар бул бөжөктү аябай жакшы көрүшчү экен.

Токойго жай мезгили келип, бул сүйүктүү бөжөк жай бою токойдо ойноп-күлүп жүрдү.

Бирок жай мезгили да бат эле өтүп, окуу башталаар учур келди. Баардык кичинекейлер мектепке кетишти. Ал эми сүйүктүү бөжөк мектепке баргысы келбей койду. Өзүнчө отуруп алып: «Мектепке барып окубай эле үйрөнүп алса болот да» деп ойлонду.

Ошентип бул бөжөк мектепке барбай, оюнга кызыгып ойноп жүрүп алды. Ойноп жүрүп акыры оюндан да тажады. Анткени баардык достору күндүзү мектепке окууга кетишет да, бөжөк өзү жалгыз калат.

Бир күнү ал аябай жадагандан өрдөк чоң атанын дүкөнүнө барууну чечти. Өрдөк чоң ата ага көптөгөн жомокторду айтып берчү. Ошентип бөжөк ага барса эшигине кулпу салынып, үстүнө чоң жазуу илинип туруптур. Бөжөк тамга тааныбагандыгы үчүн ал жазууну окуй албай койду. Анан башын жерге салып капалуу жолдо кайра кетип баратса, капыстан алдынан өрдөк чоң ата чыгып калды. Бөжөк кубанып кетип өрдөк чоң атага кайрылып:

- Өрдөк чоң ата! Мен сизге баргам, бирок сиз деген эшигиңизди кулпулап кетип калыптырсыз, - деди.

Өрдөк чоң ата ага карап каткырып күлүп:

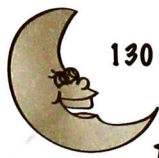
- Ай бөжөк, сен эшиктин үстүндөгү жазууну окуган жоксуңбу? Мен ал жакка: «10 минутадан кийин келем» деп жазып койгон болчумун го, - деди.

Сүйүктүү бөжөк жазууну окуй албаганы үчүн аябай уялып кетти. Бирок ал чындыкты айтканга аргасыз болду да:

- Мен окуганды билбейм да, - деди.

Өрдөк чоң ата анын башынан сылап, үйүнө ээрчитип келди да, ага кечке чейин кызыктуу окуяларды айтып берди. Анан мектепке барып тамга таануу жакшы экендигин айтты.

Мына ушинтип арадан дагы үч күн өттү. Бөжөк кайрадан аябай зериге баштады. Эми бул жолу ал тазжесиникине баргысы келди.

130

Ал ошентип жол жүрүп отуруп тазжесинин үйүнө келип, эшиктин алдындагы стулду көрдү. Ал стулдун үстүндө жазуу жазылган барак туруптур.

Бөжөк ал кагазга дагы тазжеси өрдөк чоң атага окшоп, «он минутадан кийин келем» деп жазып койсо керек деп ойлоду да, стулдун үстүнө отуруп алды. Анан тазжесин күтө баштады. Бирок бөжөк отураары менен стулга жабышып калганын сизди. Чыгарганга аракет жасап тыбырчылап жатканын тазжеси терезеден көрүп калды да:

- Ай балам, эмне стулдун үстүндөгү жазууну окуган жоксунбу? «Отурбагыла, тактай боёлгон» деп жазылып турбайбы, - деди.

Таң калган бөжөк болсо:

- Окудум тазже, баракта: «10 минутадан кийин келем» деп жазылып турат. Мен да сизди күтүп отуруп турайын деп отургам, - деди.

Анда тазжеси:

- Оой балам, жалган сүйлөгөн болбойт да. Мен ал жерге: «Отурбагыла, тактай боёлгон», деп жазгам, - деп айтты бөжөккө.

Муну уккан сүйүктүү бөжөк аябай уялып:

- Мындан кийин жалган айтпаймын, - деп тазжесине сөз берди.

Мына ошентип чарчаган бөжөк үйүнө келди да, дароо жатып алды. Анан ал: « Эрте менен сөзсүз мектепке барып тамга үйрөнөмүн» деп чечти. Анан ар кайсыны ойлонуп жатып араң дегенде уктады.

Эртеси таң атаары менен сүйүктүү бөжөк түз эле мектепке жөнөдү.

Мына ушинтип сүйүктүү бөжөк тамга тааныбаган уят экендигин билип, мектепке барды. Ал өтө кыска убакыт ичинде жазганды жана окуганды үйрөнүп алган экен.

Биримдик

Үч уул

«Күч бирдикте»

Илгери-илгери бир замандарда карыя жашаптыр. Анын үч уулу болуптур. Аларды карыя бир күнү чакырып, бир боо оролгон чырпыктарды бириктирип туруп, уулдарына берет да:

- Кана, муну кимиңер сындыра аласыңар, - деп кайрылат.

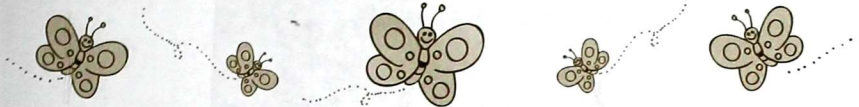
Балдары байланган чырпыктарды алып, сындырганга аракет кылышат. Алгач улуусу алат, бирок ал сындыра албай коёт. Анан ортончусу алып сындырууга канча аракет жасаса да, сындыра албай коёт. Акырында эң кичүүсү алат, бирок ал да эч сындыра албай коёт.

Ошондо карыя:

- Эмнеге сындыра алган жоксуңар биле-

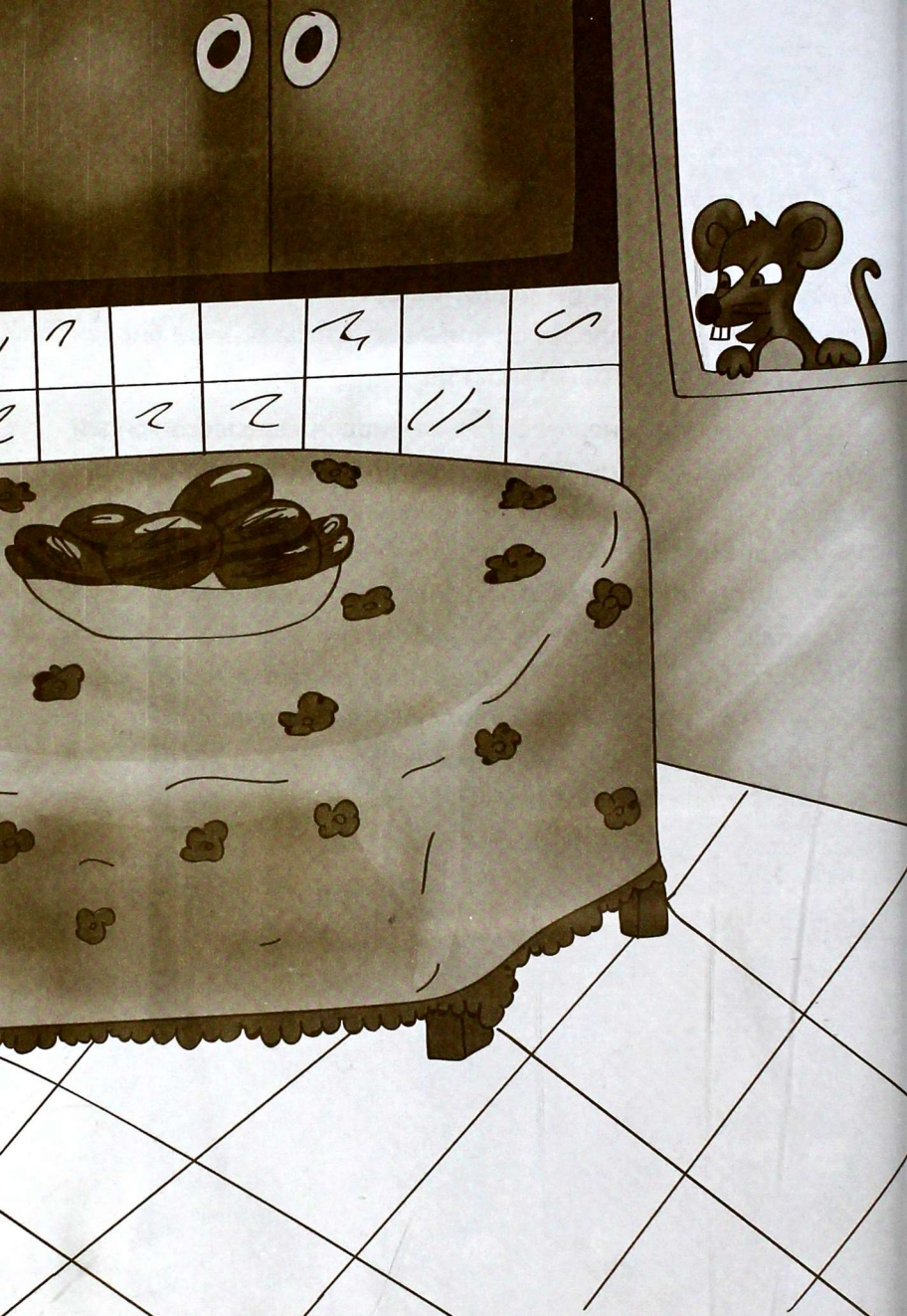

сиңерби? Эми карап тургула, карысам да мен аларды кандай сындыраар экенмин! - деп чырпыктарды колуна алат.

Балдары болсо: «Колдору калтырак баскан картаң атабыз эми кантип бул чырпыктарды сындыраар экен» деп ойлошуп атасын таң кала карап калышат. Атасы баарын бирден колуна алып сындырып кирет да:

- Мына көрдүнөрбү! Буларды бирден сындырса кандай оңой сынат. Чырпыктар жалгыз болгондо кандай күчсүз абалда. Балдарым, силер дагы ушул чырпыктардай чогуу биримдикте болсоңор, силерди эч ким сындыра албайт. А эгер жалгыз болсоңор бат эле силерди башкалар уруп-согуп же алдап кетиши мүмкүн. Ал эми чогуу болсоңор, эч ким силерге алы жетпейт. Жана ийгилик да силер менен кошо жүрөт. Менин көңүлүм тынч болсун десеңер, анда биримдикте болгула, - деп насаат берет экен.

Чычкандын амалы

«Ар ким пейилинен табат»

Деңиздин жээгинде элдери балыкчылык менен күн өткөргөн бир айыл бар экен. Ошол айылдагы үйлөрдүн биринде бир чычкан жашаптыр. Үйдө мышык болгонуна карабастан ал чычкан башка чычкандар жете албаган тамактарга акылдуулук менен жетип алчу экен.

Бир күнү бул чычкан ашканада жаңыдан бышып жаткан мидиянын (деңиз жаныбары) даамын көргүсү келиптир. Себеби үйдүн кожейкеси күйөөсүнө быша турган мидиянын (деңиз жаныбары) даамын айтып жатканын угуп калган болчу.

Ошентип башка чычкандар бул чычканга эскертүү бергенине карабастан, ал дал ошол бышып турган мидиянын (деңиз жаныбары) даамын сөзсүз сезүүнү максат кылган эле. Анан чычкан ашканага кирүү үчүн бир мүмкүнчүлүк издей баштайт.

Эртеси күнү үй ээси мышыгын өзү менен кошо балык уулоого ала кетет. Ушундай мүмкүнчүлүктү таппай турган айлакер чычкан, дароо ашканага кирет да, бышкан мидиянын (деңиз жаныбары) үстүнө секирет. Ал мидиянын (деңиз жаныбары) кабыгын тыкылдатып:

- Эй ким бар бул жерде? - деп сурайт.

- Менин атым мидия(деңиз жаныбары), - деп жооп берет ал жактагы үн.

Чычкан болсо:

- Кабыгыңды ачпайсыңбы, таанышалы, сүйлөшөлү. Билесиңби, кааласаң сени мен деңизге кайра алып бара алам, - дейт.

Бул сөздөрдү угаары менен мидия (деңиз жаныбары) кубанып кетет да:

- Чындап эле бул иш колундан келеби? - деп сурап жиберет.

Бул жоопко сүйүнүп кеткен айлакер чычкан:

- Албетте, алып барам. Болгону сен кичине эле кабыгыңды ачып койсоң эле, мен сени зуулдатып заматта алып барып, деңизге жеткизип коё берем, - дейт.

Кубанган мидия (деңиз жаныбары) акырын кабыгын ачат. Бирок шашылган чычкан шашып кетип, мидия (деңиз жаны-

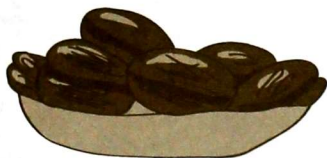

бары) кабыгын толук ача электе эле анын кабыгына колун сала коёт. Чычкандын жаман ниетин түшүнгөн мидия (деңиз жаныбары) кабыгын заматта жаап алат. Мына ошондо айлакер чычкандын мурду кабыктын ичинде калып калат да, жини келген мидия (деңиз жаныбары) кечке чейин чычкандын мурдун кармап коё бербей коёт экен.

Эми ал чычканды качан коё бериптир билесиңерби?.. Ошентип ал чычканды кечке чейин бекем кармап тура берип, анан балыкчы, аялы, мышыгы болуп үйгө келген кезде гана коё бериптир.

Бул окуядан кийин айлакер чычкандын башына эмнелер гана келген жок дейсиңер. Ууга чыгып, ууланып да көрдү... башкалар менен урушуп да көрдү дегендей...

Ал тургай байкуш чычкан жалган да сүйлөп, айлакерлик кылам деп башына балээнин баарын үйүп алган күндөрү да болгон экен.

Жалган сүйлөбөө

Жоголгон акча кутусу

«Жалган сөз сени жарытпайт, чындык сөз сени карытпайт»

Илгери-илгери бир замандарда бир бай бирок, абдан сараң соодагер акча салган кутусун жоготуп алат экен. Илгери акча чөнтөккө эмес кутуга салынчу экен. Соодагер кайсы жерди карабасын кутусун таба албай коёт. Аягында айласы кетип, тегеректегилерге кабар кылат. Кутуну таап алганга жүз алтын акчалай сүйүнчү берээрин да жар салып айтат. Муну уккандардын баары анын алтын кутусун издөөгө киришишет. Арадан үч-төрт күн өткөндөн кийин бир айылдык киши кутуну таап келет да:

- Мынакей сиздин акча кутуңуз, мен таап алдым,- деп соодагерге берет.

Соодагер сөз бергенине карабай сүйүнчүгө деген жүз алтын акчаны бул адамга бергиси келбей коёт. Кутудагы акчасын эсептейт да, айылдык кишиге карап:

- Мунун ичинде миң алтын акчам бар болчу. Азыр эсептедим, тогуз жүз эле алтын калыптыр. Демек, калган жүз алтынды сен алыптырсың! Кана ал алтындарым? - деп сурайт.

Муну уккан кутуну таап алган киши соодагерге аябай таң калып, анын жалаа жапканына жинденет да:

- Сүйүнчү акчаны бербегениң аз келгенсип, мага жалаа жапканың кандай иш? Токтой тур, сени мен сотко барып, айтып арызданбасам! - деп кетип калат.

Ошентип ал адам сотко барат. Сот экөөнү тең чакырып, алгач алардын айткандарын угуп көрөт. Айылдык киши башынан өткөндөрдү айтып:

- Мен бул соодагердин акча кутусун таап алдым эле. Бирок аны ачып караганым да, акчасын санаган да жокмун. Мага сүйүнчү жүз алтынды бербегени аз келгенсип, кайра мага жалаа жаап жатат. Урматтуу сот, эми мени ууру дегиси бар мунун! - дейт.

Ал эми соодагер болсо:

- Улуу Урматтуу сот! Кутучага миң алтынды мен салганмын. Анан кантип тогуз жүз калганын билбей турам. Бул кутучаны таап алган адам жүз алтынды алды деп ойлоп жатам, - дейт актана.

Анда сот:

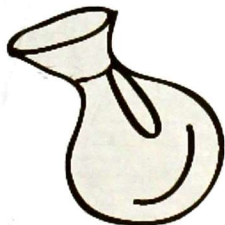
142

- Ммм... мына ушундай деңиз соодагер мырза! Сиздин акча кутуңузда миң алтын бар болгон болсо, мында деген тогуз жүз эле алтын бар экен. Демек бул акча кутусу сиздики эмес. Мунун ээси табылганга чейин бул куту бул айылдык кишиде туруп турат, - деп чечим чыгарат.

Мына ушинтип сараң соодагердин жалган сүйлөгөнү билинип калат да, жалганын мойнуна алганга аргасыз болот. Айласы кеткен соодагер сүйүнчү акчасын тигил куту тапкан адамга берип, акча кутусун алыптыр. Анан уялганынан унчукпай жолго түшкөн экен.

Таш айым жана түлкү

«Өзүңдү эр ойлосоң, бирөөнү шер ойло»

Түлкү адатынча эрте менен ойгоноору менен улуп алды да, анан жегенге тамак издеп шыйпаңдап жөнөдү. Ал баратып: «Үйүрүнөн адашып калган козу-улак болсо жейм го» деп айлананы тегерете бир карап алды. Анан жер шимшилеп баратты.

Ошентип ал кара тамактын камын ойлоп, ар кандай ой менен баратып, кайда келгенин билбей да калды. Бир маалда башын өйдө көтөрүп караса эле астында килтейген чоң-чоң таштар турат. Анан куу түлкү ири жумуру ташка барып тийишкенсип бир тийди. Анан ал таш унчукпай калганынан кайра ташты маскаралап, дагы бир тийди да:

- Айтчы, эй семиз, жумуру таш, сенин басканыңа караганда томолонгонун оңоюраак болуш керек ээ. Барчу жериңе да тезирээк барасың го дейм, - деп келекелеп жатты.

Буга чыдабаган таш айым:

- Сен кайсы арыңа мени минтип келекеге алып жата-сың? Мени маскаралаганга сенин кандай укугуң бар? Мен сага кандай гана акылдуу экенимди көрсөтөйүн, - деди жини келип.

Бул ташка таң калган, кандай акылдуу экенине кызыккан түлкү:

- Анда бул жерде жарышалы. Кана кимибиз акылдуу, зээндүү экенибизди көрөлү, - деди.

Таш айым макул болду. Ошентип экөө жарыша турган болушту. Бир маалда түлкү чуркоого белги бериле электе эле чуркаган бойдон жөнөдү. Мына ушинткен түлкү тим эле тызылдап чуркады дейсиңер... Келген жолунун жарымын кайра бир заматта басып өтүп койду.

Ал эми таш айым болсо акырын гана кыймылдап баратты. Марага жетейин дегенде түлкү байкуштун такыр чуркаганга алы калбай калды. Таш айым жанагы эле ылдамдыгын жоготпостон түлкүдөн ашып өтүп кетти.

Мына ушинтип текеберленген түлкү байкуш артта калып калды да, бул жарыштан чоң сабак алыптыр. Мына ушундан кийин түлкү өзүнөн да кыйындар бар экенин түшүнгөн экен.

146

Кара муртөз кара буудай

«Билимдүү сыпаа, ал эми билимсиз болсо текебер болот»

Илгери-илгери бир айылда буудай талаасы бар эле. Бул талаанын жанында бир мырза терек өсүптүр. Терек буудайларды аябай жакшы көрчү экен. Анын ою боюнча буудайлар канчалык башы данга толсо, ошончолук ылдый ийилет экен.

Дагы бул талаада кара буудай деген чөп өсчү. Бирок бул башка буудайлар сыяктуу эмес, канчалык бийик өссө, ошончолук башы типтик болчу. Ал өзүн аябай бийик сезип, буудайларды такыр жактырчу эмес. Болбосо өзүнүн деле толтура кемчилдиктери бар эле. Ушуга карабастан өзүн дайыма мактап эле отурчу.

Бир күнү мырза терек кара буудайдын талаа чымчыгы менен сүйлөшкөнүн угуп калат. Кара буудай чымчыкка карап:

- Карачы, мен деген тиги буудайлардын арасынан эң сулуусумун. Алардан боюм да узун. Көзгө көрүнүктүүсү эле

менмин, - деп оозун чоюп мактанып жатыптыр.

Талаа чымчыгы кара буудайдын мындай мактанышын такыр жактырбай, жанынан учуп кетип калат. Карап турган мырза терек чыдай албай кара буудайга:

- Эй кара буудай, өзүңдү мынча мактай бербесең! Баарынын өзүнө жараша сулуулугу бар, - дейт.

Кара буудай мырза теректин бул сөздөрүнө аябай жинденет да:

- Хы, сен өзүңдү карачы. Аябай эле карып калыптырсың. Ошончолук түрүң да суук болуп калыптыр, - деп мырза теректи мазактайт.

Муну угуп турган буудайлар:

- Эй, сен эмнеге мындай мамиле кыласың? Мырза терек деген сенден улуу да. Сен аны сыйлашың керек, - дешет.

Тилекке каршы, кара буудай бул сөздөрдү угуп да койбойт. Мына ушинтип күндөр өтө берет. Бир күнү кокустан шамал болуп, катуу жамгыр жаай баштайт. Талаадагы баардык буудайлар башын жерге ийип туруп калышат. Бирок жанагы кара буудай текеберленип такыр башын эңкейтпей коёт экен. Анан баары ага:

- Башыңды эңкейт, - деп кыйкырышат.

А кара буудай болсо аларга:

- Эч качан эңкейбеймин, - деп жооп берет.

Гүлдөр да кара буудайга:

- Ээй, башыңды эңкейт, катуу шамал келе жатат, - деп эскертишет.

Бирок кара буудай өз билгенин кылып, башын такыр эңкейтпей коёт. Акыры жамгыр да токтойт. Баардыгы башын өйдө көтөрүшөт. Анан алар айланасын аман соо бекен деп карашат. Бир маалда буудайлардын баардыгы көргөн көзүнө ишене алышпай туруп калышат. Анткени кара буудай капкара болуп күйүп кеткен эле. Анткени ал башын көтөрүп типтик турганда, ага чагылган түшүп бүт денесин күйгүзүп жиберген экен. Баары анын абалын көрүп айраң-таң калышат.

Мына ушинтип текебер кара буудай өз жазасын алган экен.

150

Акылсыз ташбака

«Жардамды татыктуу адамдан алуу керек»

Бир ташбака учурда жашап жаткан жеринен тажап башка жакка кеткиси келиптир. Бул каалоосун ишке ашыруу максатында өзүн алыс жакка ала кетүүнү суранып оюн бүркүт досуна айтат. Эгер ал жардам берсе анда ага жаккан жакшы нерсе белек кылаарын да айтат. Мындай сунушту бүркүт кабыл алат. Анан аны катуу тырмактары менен чеңгелдеп алып учуп жөнөйт. Учуп баратып алар астында келе жаткан карганы көрүп калышат. Карга бүркүткө кайрылып:

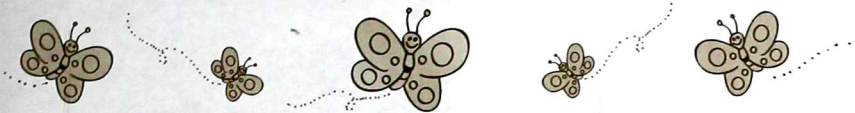
- Ай ата десе, бул ташбаканын эти кандай гана таттуу ээ?..- дейт.

Бүркүт айтылган сөздөргө көп маани бере бербейт да:

- Мунун үстүндөгү кабыгы таштай катуу, - деп жооп берет.

Бул жоопко канаат албаган карга кайрадан:

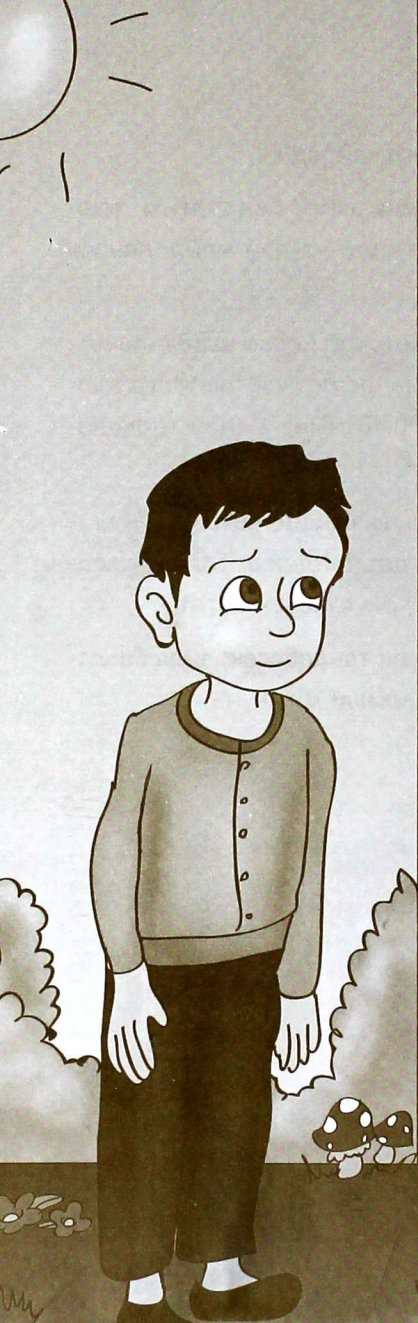
- Ээ бүркүт, анын катуулугу эмне экен? Сен тээтиги таштарга карата ыргыт, ал ташка тийгенде кандай майдаланаар экен? - дейт каркылдап.

Бүркүт айтылгандын баарын ойлонуп көрсө чынында эле туура экен. Анан ал ташбаканы астында жаткан таштарга таштап жиберет. Келесоо ташбака ташка тийер менен талкаланып кетет.

Анын былжыр эттери тим эле карга менен бүркүттүн шилекейин куултат. Мына ушинтип дос тандай албаган ташбаканын каалоосунун аягы кейиштүү окуя менен бүтөт.

Мынакей, эгерде биз досту туура тандабасак, анда башыбызга мына ушундай окуялар да келиши мүмкүн.

Кофе сатуучунун шакирти

«Боорукер болсоң, ишиң оңунан чыгаар»

Илгери-илгери бир заманда кедей бир бала жашаган экен. Ушунчалык кедей болгондуктан, нан алып жегенге акчасы жок болуптур.

Бир күнү ал кедейчиликтен кутулуу жолдорун издей баштайт. Бир жерге барып иштеп, акча табуу оюна келет. Ошентип бала жолдо баратып кофе саткан бир дүкөнгө кирип калат. Ал жердеги сатуучудан:

- Жаныңызга шакирт аласызбы? - деп сурайт.

Сатуучу оор дем алып, анан балага:

- Балам ай, менин алуучуларым аябагандай эле аз. Ошону менен араң эле жан багып келем. Ошондуктан мен сага айлык акы бере албайм, - деп жооп берет. Анда бала суранып:

- Макул айлык акы бербесеңиз деле бир бурчта уктап, бир тиштем нан жесем, ошол мага жетет, - дейт.

Баланын бул суранычын четке кага албаган сатуучу акыры макул болот.

Мына ушинтип кедей бала кофе саткан дүкөндө иштеп калат. Кечинде бала дүкөн ээси кетээри менен эшикти жаап, уйкуга кетет.

Мына ушундай күндөрдүн биринде дагы чарчаган бала түндөсү эми уктаарга жатканда бирөө эшикти каккылайт. Эшикти ачып караса бир тилемчи турат.

Ал тилемчи адам балага карап:

- Чоң жигит, мага кофе даярдап берчи, - деп суранат.

Бала дароо кофе даярдап берет. Тилемчи кофени ичет да, эч үн катпастан чыгып кетет. Эртеси күнү да дал ошондой убакытта эшик тыкылдайт, ачса эки тилемчи кирип келет.

Алар балага карашып:

- Балам, бизге эки кофе даярдап берчи, - дешет.

Бала дароо эки кофени даярдап берет.

Бала эртеси күнү баардык столдорду эшиктин артына жыйып салып, уктап жатса үч тилемчи шайдоот ичкери кирип келишет. Алар да үч кофе даярдап берүүсүн суранышат. Бала мурдагыдай эле дароо аларга сураган кофесин даярдап бере калат. Алар кофесин ичип алышып, сыртка жөнөшөт. Чыгып баратып үчүнчүсү:

- Бул баланын кофе дүкөнүнөн эч качан кофе жана шекер кем болбосун! - деп бата берет.

Экинчиси болсо:

- Бул баланын кофе дүкөнү алуучуга дайым толуп турсун! - деп бата берет. Андан кийин биринчиси болсо:

- Бул баланын бүт каалоолору орундалсын! - деп бата берет.

Ошентип алар кетишет.

Эртеси күнү эрте менен чындыгында эле аябай бул дүкөнгө көп алуучулар келе баштайт. Бала алардын баарына кофе жасап берет. Бир маалда дүкөндүн ээси келип, көргөн көзүнө ишене албай, аябай таң калат.

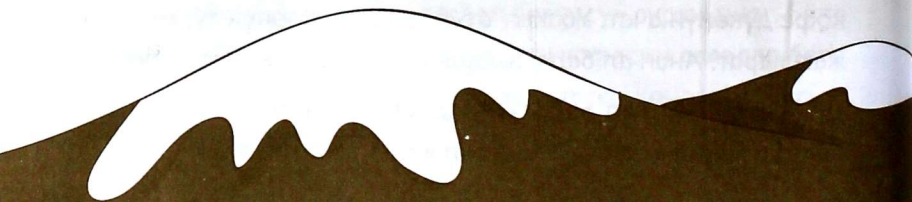
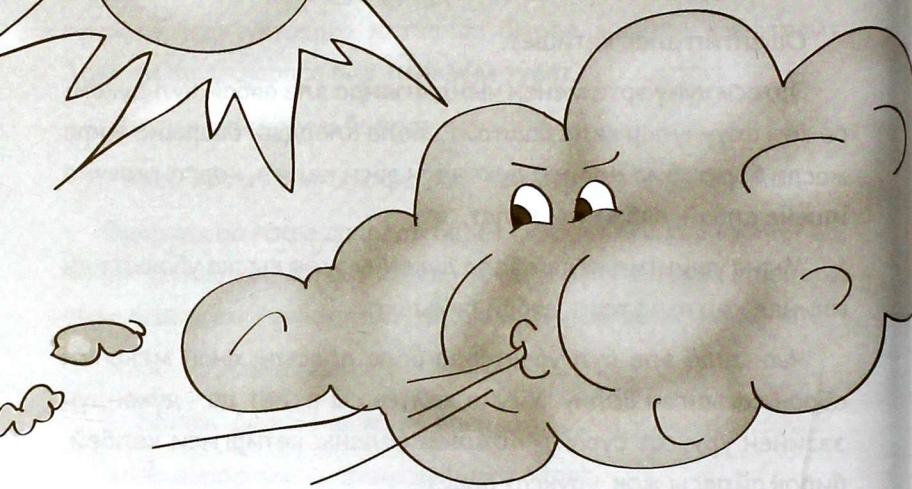
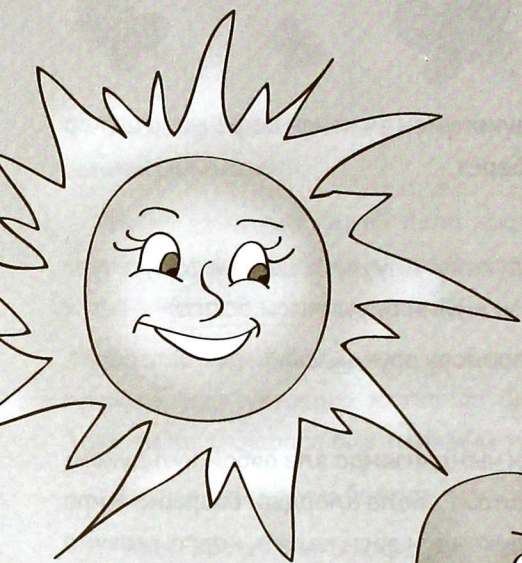
Мына ушинтип кедей бала дүкөнчү экөө кыска убакыттын ичинде көп акча таап, аябай байышат.

Чынында эле бул убактарда бала апасын, анан мекенин абдан сагынган болчу. Үйүнө кайткысы келет да, дүкөндүн ээсинен уруксат сурайт. Кожоюн баланы кетиргиси келбей, бирок айласы жок уруксат берет.

Бир канча күн жол жүргөн бала өз мекенине жетип келет. Бала кофе жасоону үйрөнүп алгандыктан өз мекенинде да кофе дүкөнүн ачат. Убакыт өтүп, апасы экөөнүн турмуштары жакшырат. Анан ал бала шаардагы эң сулуу кызга үйлөнөт.

Мына ушинтип бала акылдуулугун натыйжасында жакшы турмушка жетишип жыргап жашап калган экен.

Сүйүүнүн күчү

«Ишти сүйүү менен аткарсан, ийгилик ар дайым коштойт»

Илгери-илгери күн, ай, жылдыздар жана дарактар өз ара сүйлөшүп турушчу экен. Бир күнү эрте менен күн шамал менен сүйлөшөт. Бирок аны менен сүйлөшкөнүнө аябай бушайман болуптур. Анткени шамал досторунун арасынан эң эле урушчаагы болуп, баарын кемсинтип, дайым өзүн бийик койчу имиш. Бул жолу да күн шамал досуна жакшы суроолорду берсе, шамал негедир тескери жооп берип:

- Күн, сен өзүңдү бул ааламда эң күчтүүмүн деп эсептейсиң ээ. Чындыгында таптакыр андай эмессиң. Баарынан мына мен күчтүүмүн, - дейт экен.

Досунун бул айтканына таң калган күн:

- Бул кандай сөзүң? Сен эмнеге мындай оройлонуп жатасың? Кайдан билесиң өзүңдүн баарынан күчтүү экениңди? - дейт.

Анда шамал:

- Жообу опоңой. Мына сен эртеден кечке асманда асылып турасың. А мен болсо топуракка, инсандарга, айбандарга дагы да жакынмын. Каалаган убакта каалаган нерсемди кулатып кете берем. Эч ким буга каршы чыга албайт,- деп мактанат.

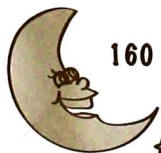
Анда күн:

- Ооба, бул айткандарың туура. Бирок муну сөз менен эле айта бербестен, иш жүзүндө да көрсөтүш керек. Болбосо баары эле күчтүүмүн дей берет. Бир жарышып көрбөйлүбү? Ким күчтүү экенин иш жүзүндө көрөлү,- дейт күн шамалды шылдыңдай.

Урушаарга жоо, урунаарга тоо таппай турган шамал дароо эле макул болот. Анын макул болгонун көргөн күн:

- Кана баштайлы анда! Мына бул жолдо бара жаткан адамдарды көрүп турасыңбы? Баары калың кийинип баратышат. Мына булардын үстүндөгү кийимин кимибиз чече алаар экенбиз? - деген шарт коёт.

Адегенде эле шамал дароо шуулдап ары-бери уча баштайт. Адамдардын жүзүндө өзгөрүү көрө албаган шамал демейдегиден да катуураак шуулдай баштайт. Шамал катуулаган сайын адамдар ого бетер кийимдерине кымтылана башташат. Буга жинденген шамал куюнга айланат. Аягында

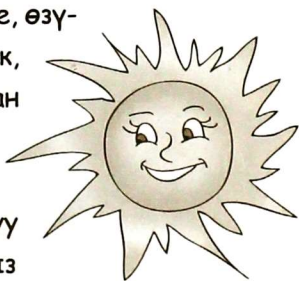

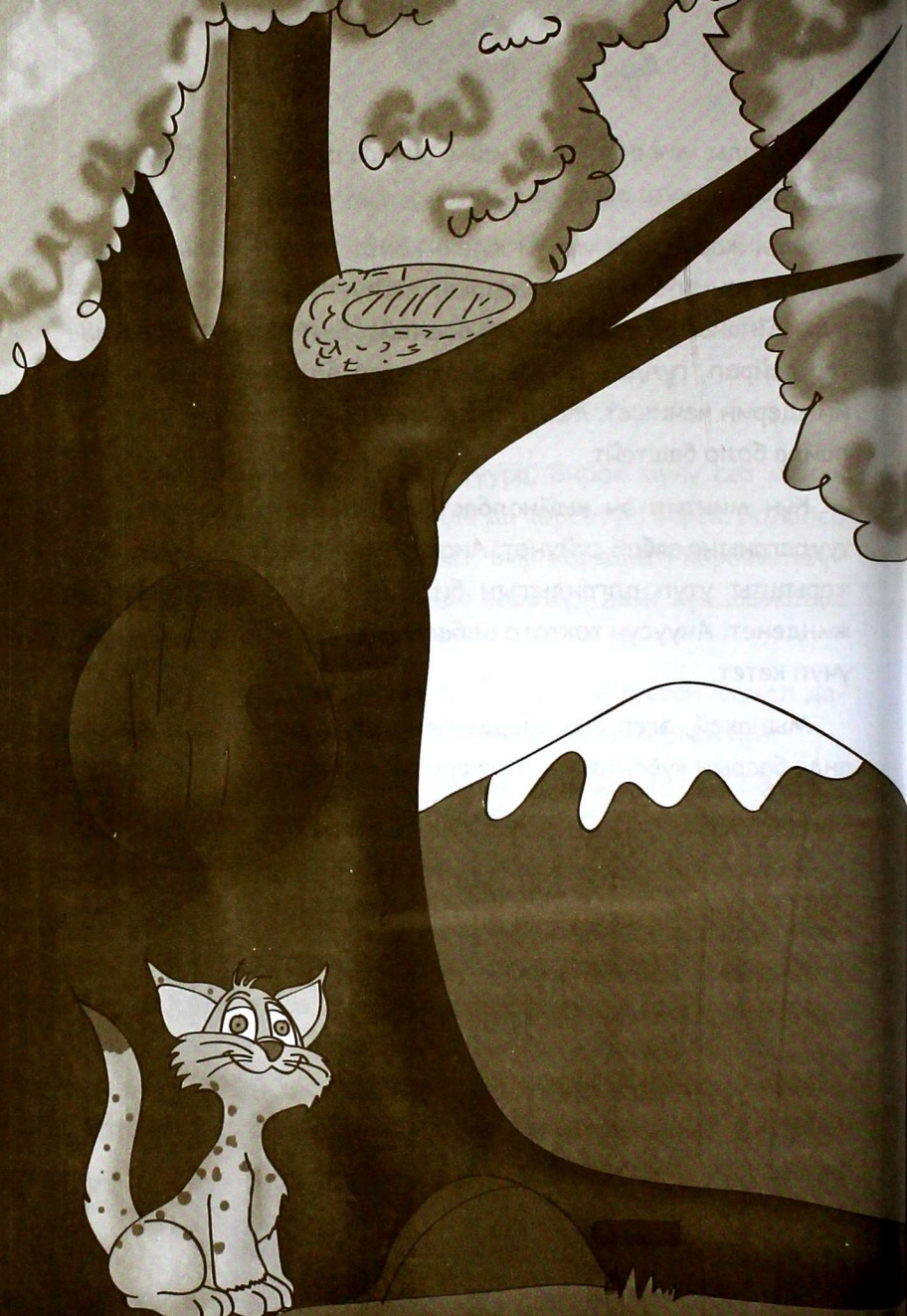
адамдарды чечиндирүүнү ишке ашыра албаган соң, бул иштен баш тартууга аргасыз болот.

Эми жарыштын ирети күнгө келет. Ал эч кыйынчылык тартпастан эле акырын-акырын жылтуулугун көбөйтүп отуруп, айланага жарыгын чача баштайт. Бул жылтуулукка куштар сайрап, гүлдөр ачылып, адамдар болсо үстүндөгү кийимдерин чечишет. Жада калса, жүздөрүнө күлкү, жылмаюу пайда боло баштайт.

Күн минтип эч кыйналбастан адамдарга кубаныч тартуулаганына аябай сүйүнөт. Анан шамалга карай жылмайып, жарышты утуп алгандыгын билдирет. Шамал буга аябай жинденет. Ачуусун токтото албастан башка жактарга зуулдап учуп кетет.

Мынакей, эгер биз баардыгына жылуу мамиле кылсак, анда баарын кубантабыз. Тескерисинче, өзүбүздү баарынан кыйынбыз деп ойлосо, анда жек көрүнүп калабыз. Ошондуктан баардыгына жакшы, жагымдуу мамиле жасашыбыз керек. Анан дагы, ар биринин жасаган өзүнүн пайдалуу иштери бар экендигин да унутпашыбыз керек.

Жапайы мышыктын оюну

«Душмандын ушагына ишенсек, досторду жоготуп алабыз»

Чытырман токойдо бир бүркүт жашаптыр. Ал уясын дуб дарагынын үстүнө куруптур. Дуб дарагынын ортосундагы көңдөйгө бир жапайы мышык орун алыптыр. Ал эми дарактын түбүндө болсо, каман жайгашат экен.

Ошентип баары өзүнчө тынч жашоосун уланта беришиптир.

Бирок бир күнү бул тынчтык да бузулат экен.

Ошол күнү мышык бүркүткө келип:

- Экөөбүздүн балдарыбыз коркунучта, - дейт.

Анда бүркүт:

- Ии, эмне болду анчалык? - дейт камырабастан.

Жапайы мышык аптыга сүйлөп:

- Ай эмне болмок эле? Каман биз жашаган дарактын ас-

тын улам казып жатат. Өз оюнда даракты кулатып биздин балдарыбызды жеймин дейт окшойт, - дейт. Жапайы мышыктын бул сөздөрүн угуп алып, бүркүт да корко баштайт. Эгер чын эле каман жерди оюп жатса, анда бул нерседен кантип кутулууну ойлоно баштайт. Бүркүттүн тынчсызданганын көргөндөн кийин, эми мышык каманга барат да:

- Ай коңшу, такыр сыртка чыкпагын! Бүркүттүн ниети жаман болуп калыптыр. Бүт ою сенин балдарыңда. Кантип жесем экен эле деп турат. Сага муну дос болгон үчүн айтып жатам. Бүркүт угуп калбасын, эч кимге айтпа муну, - дейт.

Бул сөздөрдү уккандан кийин каман да аябай ишенип калат. Анан бүркүт келип балдарымды жеп кетет деп такыр сыртка чыкпай калат. Бүркүт да каман даракты кулатып балдарымды жеп кетет деп, эч жака жылбайт.

Мына ушинтип күндөр өтө берет. Бүркүт да, каман да жапайы мышыктын жалган сөзүнө ишенишип, эч жакка чыкпай, акыры ачкачылыктан кыйналып өлүп калышат. Ал эми жапайы мышык болсо, ал экөөнүн жана алардын балдарынын эттерин жеп жыргап калат.

Чынында биз досту туура тандабасак, анда жаныбызда жүргөн жаман дос бир күнү бизди жаман жолго түртүп кетиши мүмкүн. Ошондуктан досту туура тандообуз керек. Албетте, эки досту чабыштырган - бул анык душман.

Өзүмчүл жигит жана бака

«Өзүмчүлдүк жамандыкка жол ачат»

Бир күнү жаш дыйкан аялы менен бакчасында иштеп чарчап келишип дарактын көлөкөсүндө түшкү тамакка отуруп калышат экен. Ал күнү алар түшкү тамакка тоок союп куурушат. Алар эми тамак жей башташканда атасы алардын үйүн карай келе жаткандыгын көрүшөт. Тамак аларга аздай көрүнүп, дыйкан негедир тамагын атасы менен бөлүшкүсү келбейт. Ал атасы жакындаганда тамакты дароо чөптүн арасына катып коёт. Бирок атасы келип тамак жебей эле дасторкондон нан ооз тийип, балдарына бата берип кайра эле кетип калат. Атасы кетээри менен дыйкан чөптүн астына катылган табагын алып дасторконго коёт. Мына кызык... Табакта жаналыгы тооктун этинин ордуна бир бака

жатат... Дыйкан аялы экөө көргөн көздөрүнө ишенбей туруп калышат. Бир маалда бака аларга карап:

- Эй жигит! Сен өз атаңдан бир тиштем тамакты аядың. Атаң байкуш сени өмүр бою асырап, чоңойтуп келди. Сен болсо өзүмчүлдүгүңдү көргөзүп койдун. Эми сен ушул кылганыңдын жазасын тартасың. Мындан кийин күн сайын бир тоок бышырып бересиң,- дейт да баланын так башына секирип чыгып, отуруп алат.

Дыйкан аябай ачуусу келип, баканы башынан түшүрүүгө аракет кылганда бака анын колун тиштеп алат. Айласы кеткен дыйкан бакага күн сайын тоок бышырып бере баштайт.

Ошентип алар күнүгө үч жолу тоок этин бышырып бакага берип турушат. Мына ушинтип бул эки жаштын бактылуу күндөрү оор күнгө айланат. Алар эгер тоок бышырбай коюшса, же кечигип эле калышса, бака баланын бетин тиштеп алчу болот. Алар баккан тоокторунун баарысын бакага бышырып берип жатып, акыры түгөтүшөт. Айласы кеткен дыйкан багылган койлорун сатып, тоок сатып алат. Бака болсо булардын тоокторун жеп, жыргап жашай берет.

Аягында дыйкан менен аялынын акчалары калбай, кембагал болуп калышат. Мындай абалга чыдай албаган эки жаш атасына барып кечирим сурайлы деп чечишет. Ошентип экөө ээрчишип алып атасынын алдына барышат. Болгон

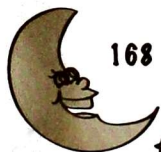
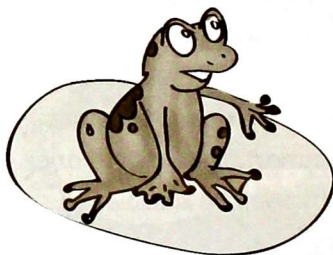

окуянын баарын айтып беришет. Атасы аларды угуп отуруп:

- Аябай жаман болгон тура. Не кылайын. Кантсе да баламсың да, ошондуктан мындай жаман абалга түшкөнүңдү каалабаймын. Эми бака бизди угаар жана силерди кечирээр,- дейт.

Бул окуяга күбө болгон жана баарын угуп турган бака дыйкандын башынан түшүп чөптөрдү аралап секирип кетет.

Мына ушинтип, жаш дыйкан бул кыйынчылыктан чоң сабак алыптыр. Анан эч кимге эч качан өзүмчүлдүк менен мамиле кылбай калган экен.

Досту туура тандоо

Аюу менен мергенчинин достугу

«Акылдуу дос алыска жетелейт, акылсыз дос жолдон
адаштырат»

Илгери-илгери бир айылда жаны жай албаган бир мергенчи болгон экен. Ошол мергенчи бир күнү адатынча тоо тарапка кетип баратып жанындагы токойдон аюунун өкүрүп-бакырып жатканын угуп калат. Мергенчи эмне болуп кеткенин билгиси келип шашып-бушуп ошол тарапты көздөй жөнөйт. Барса күрөң аюуну килейген зор жылан ороп алып, жегени туруптур. Аюу болсо ошондон чый-пыйы чыгып чырылдап, озондоп өкүрүп жан соога сурап турган экен. Анын минтип аянычтуу кыйкырганы демейде аюу көрсө атпай кетпеген мергендин да боорун оорутат. Акыры чыдай албай жаасын октоп, кылычын белендейт дагы тиги зор жылан менен айыгыша согушуп жүрүп өлтүрүп тынат.

Бир ажалдан калган аюу эми келген жагына кетип калбай мергендин артынан ээрчип алат. Кудум өлүмдөн алып калганына ыраазычылык билдиргиси келгенсип кайда барса кошо басып, бир жерге тыныкса кошо тыныгып жүрө берет.

Ошентип жүрүп экөө ажырагыс дос болуп калышат. Мергенчи аюусун ээрчитип тоого да барат, токойго да барат. Ал тургай ошол ээрчиткен бойдон айылга да кирет. Айыл эли бир эсе килейген зор аюуну коркпой ээрчитип жүргөн мергенге суктанышса, бир чети ага суктана кеп кыла башташат. Бир күнү булардын кеби айыл ичиндеги акылман абышкага да жетет. Сакал-чачы куудай агарып, бели бекчейе карыган абышка бир күнү аярлай басып тиги мергендин үйүнө келет. Ал-жай сурашып, аны-муну кеп кылышып отурган соң абышка мергенге келген жөнүн айтып:

- Ээ балам, сенин эрдигиңе суктанбаган адам жок бул өрөөндө. Анан калса мергендигиңе да чек жок. Бирок, ушул башкадан да акылсыз айбан менен достошуп, ошону дос кылып жүргөнүң мага жакпады. Мага эле эмес бүтүндөй айыл эли коркуп отурат. Кайсы бир күнү бул жапайы аюусу бала-чакабызга зыянын тийгизет деп үрпөйүп турушканы турушкан. Андан көрө ушул мени уксаң бул аюунду ушунчаңда жогот. Айбанга ишенип болбойт, - деди карыя.

Кептин баары ушул жерден бузулду. Ансыз да эрдигине машырланып, эч кимде жок аюу ээрчиткенине дөөгүрсүп

171

жүргөн мерген эми абышкага ачык эле каяша айтты. Мергенчи:

- Эх, аксакал, баарыңардын кебиңер бир чыкчу болду да. Кечээ тиги кошуна деле айтат, бул кошуна деле айтат. Эми бүгүн сиз келипсиз. Же эмне биздин эл ушунча көрө албас болуп кеткенсиңерби? Бул аюунун кымындай жамандыгы жок деп канча айтам силерге? Же ар бириңе бирден айтышым керекпи? - деп оңураңдап бир тийди абышкага.

Ошону менен абышка ага нары айтса да көнбөдү, бери айтса да көнбөдү. Абышканын такыр айласы кетти. Акыры:

- Ээ, оң айтса тескери сүйлөгөн бала экенсиң. Деги эмне болсоң ошо болчу. Менин милдетим айтып эскертиш. Эми бир балээ болсо айтпады бебе, - деди да жолуна түшүп кетип калды.

Мерген болсо анын кеби жөнүндө ойлоп да койгон жок. «Менин аюу менен ээрчишип жүргөн эрдигиме ичтери күйүп жатат» деп ичинен кымындап койду да, алардын ичтерин күйгүзмөккө аюуга ого бетер жакындаша баштады. Эми аны өзүнүн жанына отургузуп тамактандырып, өзү уктаган бөлмөгө жаткыра турган болду. Кептин баары ошондо башталды.

Бир күнү мерген түшкө маал сырттан чарчап келип, көлөкөлөп жатып уктап калды. Аюу болсо адаттагыдай эле ээсинин жанынан орун алды. Аңгыча ызылдаган кара чымындар

учуп келип мергендин бетине коно баштады. Аюу биринчи аларды колун сермеп учурмак болду. Бирок, чымындар ошого көнмөк беле. Ызылдап айланып учуп, кайра конуп жатышты. Аюу колун сермеп дагы кубалады. Чымындардын ичинен бир чоң кара чымын айланып учту да эми мергендин так эле чекесине конду. Мунун минтип көк беттенгенине ачуусу келген аюу очоктун оозунда турган балтаны алды да мергендин чекесинде турган чымынды бир чапты. Мерген мүрт кетти.

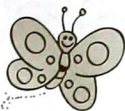
Ошентип акылы жок мерген башкаларды укпаганынын жазасын алып, бул дүйнө менен кош айтышыптыр.

173

Сараңдык

Ач көз кедей

«Сараң адам - ырыскыны качырат»

Бир өлкөдө бир кембагал адам жашаптыр. Ал аябай кембагал болгондуктан дайыма бай болгонду самачу экен. Бир күн болбосо бир күнү бул каалоосу сөзсүз ишке ашаарына ал абдан ишенчү. Бай болууну күнү-түнү кыялдана берчү. Жада калса, байыгандан кийин эмне кылаарын да ойлочу экен.

Бир күнү бул кембагал үйүндө жалгыз жатып алып бай болгонду кыялданып отурса, дубалдан бир эргежээл адам чыга келет. Ал эргежээл кедейге карап:

- Салам, мен жин деген боломун. Көп убакыттан бери сени байкап жүрөм. Канчалык бай болгуң келгендигиң да көрүп турам. Мен сенин ушул каалоонду орундатуу үчүн келдим. Эми сага капчык берейин жана мындан кийин ал сеники болсун. Анын ичинде бир алтын тыйын бар. Аны иштеткен сайын ордуна башкасы пайда болот. Мындайча айтканда

капчыктан алтын эч качан жок болбойт. Эми сен кыялданганындай бай адамсың, - дейт да, кайра көздөн кайым болот.

Байкуш кедей алгач айтылгандарга ишене бербейт. Бирок, колундагы капчыктын ичиндеги бир алтын тыйынды көргөндө, бул окуя түш эмес өңүндө болуп жаткандыгына ишенет. Коркконунан жана толкундангандан эргежээлге рахмат айтууга да жетише албай калат.

Эргежээл айткандай капчыкты ачаары менен биринин артынан экинчи алтындар пайда болуп калат. Кубанганынан улам бирөөсүн алып, капчыкты ачып-жаап кайталайт. Алтындардын пайда болуусу токтобостон кайталана берет. Кедейдин алаканына алтындар толуп кетет.

Жүрөгү жарыла сүйүнгөн кедей отуруп алып кайра кыялдана баштайт...

«Эми үйдү оңдотушум керек... Үйдүн алдында чоң багым болсо... Эми ары-бери жөө баспай, айдаганга машина болсо... Бирок буларга ээ болуш үчүн бул алтындар жетпейт... Дагы мындан да көбүрөөк болушу керек...»

Ушул ой менен кедей капчыкты ачып-жаап алтындарды көбөйтө берет. Бул ишти бир ай бою улантат. Акырында үйү-

нүн баары алтынга толуп кетет. Бирок, кедей бирин да колдонбойт. Кайра дагы мындан да көп болушун каалайт.

Ошентип кедей убакыт өткөн сайын акча топтоодон башка иш жасабай калат экен. Айлар жылга алмашып, кедейдин чачына ак түшүп, картая баштайт. Күн өткөн сайын кедейдин сарандыгы күчөй берет. Бара-бара тамак үчүн каржылоону да ашыкча иш деп эсептей баштайт. Ошондуктан аз жеп, аз ичип, арыктап да кетет.

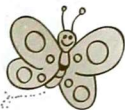
Аягында буга да чыдай албай, аябай алсырай баштайт. Ден-соолугу начарлагандан улам начарлайт.

Коңшулары кабар алуу үчүн үйүнө киришип, кедейдин алтындардын арасында кыймылдаганга алы келбей жатканын көрүшөт. Буга боору ооруган коңшулары ага жардам беришет. Мындан кийин бул алтындарды минтип сактабай, жашоосу үчүн колдонуусу керектигин катуу эскертишет. Болбосо, сарандыгынын айынан алтындардын пайдасын көрбөй өлүп каларын да жакшылап түшүндүрүшөт.

Кошуналары кеткенден кийин кедей ойлонуп отуруп, акыры алтындарды сактоо үчүн эмес, жашоодо колдонуу үчүн берилгендигин түшүнгөн экен.

Текебердик

Коркок чычкан менен арстан

«Баарын бирдей көрүү керек...»

Илгери-илгери бир заманда чоң токойдо бир коркок чычкан жашаптыр. Ал чычкан баардык нерседен корко берчү экен. Кабылан көрсө эси ооп, түлкү көрсө чый-пыйы чыгып качып кетчү. Ал эми крокодилди көргөндө болсо, тим эле көзүн да ачпастан жумуп алып тызылдаган бойдон качаар эле. Жада калса бул коркок неме бутак, дарак сыяктуу ордунда турган нерселерден да корко берет.

Акыры коркконунан чыдай албаган чычкан токойдун падышасы арстанга барат да:

- Сүйүктүү падышам арстан, менде аябагандай чоң маселем бар. Ошого өзүңүздөн жардам сурап келдим. Мен байкуш бир гана сизге гана ишене алам. Эми мени угуп коюңуз. Ушул токойдогу жаныбарлардын эң коркогу менмин. Өмүр бою ушинтип коркуп эле жашап келе жатам. Дарактан жал-

бырак түшсө да, коркуп кулап түшөм. А сиз болсо ушул чоң токойдун падышасысыз. Эч ким сиздин жаныңызга келе албайт. Бул кең үңкүрүңүздө мага да орун барбы? Мени ушул жерге кабыл алсаңыз, сиздин такыр тынчыңызды албастан жашаймын, - дейт.

Арстан үн катпай чычканды угуп жата берет. Арстандын унчукпаганын пайдаланып чычкан дагы аны карап:

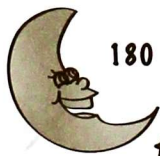
- Билем, мендей коркоктун кереги жок сизге. Сиз үчүн колумдан келгендин баарын жасаганга аракет кылам. Бул жакшылыгыңызды бир күнү кайтараармын, - дегенде арстандын жини тим эле кайнап кетет да, көзүн чооң ачып чычканды атып ийчүдөй карап:

- Эй, тарбиясыз бала! Сен мага эмне кыла алмак элең? Сенин мага кандай пайдаң тийсин ыя? Токойдун падышасы сенин жардамыңа муктаж болмок беле?.. Жогол көзүмө көрүнбөй! - деп кыйкырат.

Бул ачуу кыйкырык коркок чычкандын жүрөгүн укмуш түшүрөт. Ал жүрөгү түшүп тызылдаган бойдон чуркап токойдун ары жагына кантип өтүп кеткенин байкабай калат.

Акыры өзүнө бир тешик таап кирип алат да, көпкө чейин ал тешиктен чыкпай жашай баштайт.

Ошол күнү арстан жанына келгендин баарына ачуусу келип кыйкыра берет. Токойдо жүрөгүнүн үшүн албаган жаны-

бар калбайт. Баары арстандан коркконунан токойдо көзгө көрүнбөгөн жерлерге жашынып алышат.

Бир күнү арстан ууга чыгат. Ал токойдо аң уулап жүрүп жолундагы аңды көрбөй түшүп кетет. Канчалык чыкканга аракет кылса да аңдан такыр чыга албай коёт. Бир секирет, эки секирет, тилекке каршы чыга албайт. Аягында дарактын тамырларына жабышып, болгон күчүн сарптайт. Дагы эле жыйынтык болбойт. Акыры күчү калбай алсырап, аңдан чыга албаганына көзү жетет.

Мына ошондо өзүнө келет да: «Жардам сурап келген чычканды эмнеге куудум экен?.. Байкушту тим койсом, азыр мага жардамы тиймек эле. Эми мени бул жерден ким куткарат?.. Баарына бирдей карап, эч кимди төмөн санабаш керек тура. Токойдо ар бир жаныбардын өзүнчө орду бар экен» - деп өкүнүп калган экен.

Шүгүр келмирүү

Үлүл жана анын үйү

«Колдогу байлыктын баркын билүү керек»

Үлүлдөр ташбакалар сыяктуу үйүн сыртында алып жүрүшөт эмеспи. Ушул үлүлдөрдүн арасынан кичинекей бир үлүл сыртына үйүн алып жүргөндөн тажай баштаптыр. Кала берсе үйүнүн түсүн да жактырчу эмес экен. Ал көпөлөк жана ала көчтү аябай жакшы көрчү. Анча-мынча аларды көрүп калса, арыз-арманын айтып:

- Аттиң, силердей эле үйүмдү көтөрүп алып жүрбөсөм кандай сонун болмок. Же үйүм силердикиндей кооз болуп калса эмне? - дейт.

Муну уккан достору:

- Сага кыйын болгон тура. Өтө кыйын сүрөт тарткан бирөө бар. Анда сени ошого жөнөтөлү. Эч болбосо үйүңдүн өңү кооз болсун, - дешет.

Бул сунушка үлүл аябай сүйүнөт.

Мына ушинтип достордун баары сүрөтчүнү издеп жолго чыгышат. Алар сүрөтчүнүн үйүнө барып, эшигин кагышат. Сүрөтчү аларды үйүнө киргизип, алардын келген себебин сурап, маселенин чоо-жайын угат. Анан аларга макул болуп, дароо үлүлгө сүрөт тарта баштайт. Аягында үлүлдүн денеси сонун болуп сүрөткө толот. Үлүл өзүн күзгүдөн карап жактырат, бирок дагы эле үстүндөгү үйүнө ыраазы болбойт.

Ошентип үлүл достору менен сүрөтчүгө рахмат айтып үйүнө кайтышат. Бир маалда алар жолдо келе жатышса нөшөрлөп жамгыр төгүп кирет. Анан эле сел жүрүп, көпөлөк менен ала көч араң качып кутулушат. Үлүл болсо дароо үстүндөгү үйүнө кирип кетет.

Бир аз убакыт өткөндөн кийин жамгыр токтоп, үлүл акырын үйүнөн чыгып, айланага көз салат. Ал даракта отурган досторун көрөт да, аларга боору ооруп кетет. Анан өзүнүн үйү бар экенине ыраазы болуп:

- Ырас эле, менин баш калкалаарга үйүм бар. Түрдүү боёктору болбосо да мени кырсыктардан сактайт тура,- деп өзүнчө кубанган экен.

Мына ушинтип үлүл үйүн сыртында алып жүргөндөн такыр тажабай калган экен.

Айтылган сөздү үга билүү

Булбул менен тоту куш

«Сөз уксаң акыл табасың, көп сүйлөсөң балээге каласың»

Бир чытырман токойдо аябай көп сүйлөгөн тоту куш жашаптыр. Ал сүйлөгөндү аябай жакшы көргөндүктөн, бир сүйлөп баштаса такыр токтобой сүйлөй берчү экен. Жанындагы куштар сүйлөй баштаганда эле алардын оозунан сөздөрдү жулуп алып, кайра өзү сүйлөй берген адаты бар экен.

Бир күнү тоту куш токойдо сейилдеп жүрүп бир булбулга туш келиптир. Ал булбул жапжашыл дарактын бутагында тим эле укмуштуудай сайрап жаткан эле. Токкойдогу баардык куштар топтолуп, аны угуп жатышыптыр. Тоту куш дагы алардын арасына

185

кошулуп, булбулду таң кала уга баштайт. Анан булбул сайрап бүткөн соң, анын жанына учуп барып:

- Салам булбул, кандайсың? - деп ал-акыбалын сурайт.

Булбул тоту кушка карап:

- Рахмат, мен жакшымын, - деп толук айта электе эле тоту куш сөзүн оозунан жулуп ала коюп:

- Ай, сен кандай гана сонун сайрайсың. Сайраганды мага да үйрөтөсүңбү? - деп суранат.

Булбул:

- Ооба үйрөт...- дей электе тоту куш кайра сөзгө аралашып:

- Суранам, суранам, - дейт.

Булбул тоту куштун бул кылыгына ачууланып:

- Бирок сен такыр үйрөнө албайсың,- деп бат-бат жооп берет.

Тоту куш айтылган сөздөргө такыр түшүнө албай:

- Эээ..мнегее? Эмнеге мен үйрөнө албайм, - дейт.

Булбул күлүмсүрөп:

- Муну үйрөнүү үчүн алгач сен бирөөнү укканды үйрөнүшүң керек. Сен көп сүйлөйсүң, анан дагы кулак салып, укканды болсо такыр билбейсиң - деп жооп берет.

Тоту куш ошол күнгө чейин өзүнүн көп сүйлөгөнүн байкачу эмес экен. Ал булбулдун айткандарын уккандан кийин аз сүйлөп, жанындагы сүйлөгөндөрдүн айткандарын кулак түрө уга баштаган экен. Анан кыска убакыттан кийин булбулдан ыр ырдаганды жана сайраганды үйрөнүптүр.

Жолоочулар менен чынар терек

«Нааданга сыйдын баркы жок»

Илгери-илгери чоң жолдун боюнда бир зор чынар терек өсүптүр. Ал жолдон өткөн адамдарга көлөкө болуп, салкын дем тартуу кылчу экен. Чындыгында ушул сапаты чынар теректин өзүнө да жакчу. Анткени ал муну менен жалгыздыктан кутулчу жана адамдар үчүн пайдалуу болгонун билчү.

Ошентип жай келип, аябай ысык күндөр башталыптыр. Ушул убакта чынар терекке анда-санда гана куштар келип конбосо, жолдон эч ким деле өтпөй калыптыр. Акыры чынар терек жалгыздыктан жадай баштаптыр.

Мына ушундай күндөрдүн биринде алыстан эки караан көрүнөт экен. Чынар терек аларды көрүп сүйүнүп кетет. Алар ысыктан кыйналып чарчагандыктан, чынар теректи көрүп кубанышат да, чуркап келип көлөкөгө отуруп калышат.

Чынында эки жолоочу салкын желди аябай эңсеп келе жатышкан эле. Алар каалагандай чынар терек буларга мээ-

лүүн жел, салкын аба тартуулайт. Жолоочулар жыргап дем алышат.

Бир маалда бирөөсү башын көтөрүп:

- Эй, бул эмне деген дарак? Бир да мөмөсү жок го?! Мунун кандай пайдасы бар?- дейт нааразы боло.

- Ооба десең, - деп аны коштойт беркиси.

Муну уккан чынар терек тигилердин сөздөрүнө аябай келет да:

- Менин да тилим болуп ушуларга жооп берсем кана, - дейт өзүнчө ойлонуп.

Так ушул маалда анын тилеги дароо орундалып, ал тилге кирет. Ошондо чынар терек жолоочуларга кайрылып:

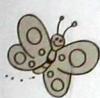
- Силер кандай наадансыңар?! Көлөкөмдө отуруп, анан мени жамандайсыңар да?... Менин салкын көлөкөмдө, мээлүүн желге эс алып, жыргап дем алып, анан ушул айтканыңар сыйлагандыкка жатпайт го. Анан ушунча жакшылыгымды көрүп, жамандаганыңар кантип болсун? - деп айтып жиберет.

Жолоочулар алгач түшүнбөй: « Муну бизге ким айтып жатат » - деп сүйлөнүшүп, ар жак, бер жакты карашат. Акыры бул айткандар чынар теректин сөздөрү экенине көздөрү жетип, аябай уялышат.

Эки жолоочу ошентип чынар терекке туура эмес мамиле кылгандарын билишип, андан кечирим сурашкан экен.

Эмгекчил болуу

Жалкоо адам

«Алсыздыктан амалкөй болгуча, күчтүү жана айбаттуу бол»

Илгери-илгери бир отунчу болуптур. Ал бир күнү токойго отунга барат. Отун терип жүрүп колу-буту жок мунжу түлкүнү көрөт. Өз оюнда: «Байкуштун буту да колу да жок мунжу экен. Бул абалы менен кантип тамак таап жейт болду экен?» - деп ойлонот. Анан аны бир топко чейин карап отурат.

Аңгыча ары жактан бир арстан жейренди кармап келип, дарактын түбүнө келип тапкан олжосун тойгончо жеди да, калганын таштап кетип калат. Аны баятан бери карап жаткан түлкү акырын басып келип, арстандан калган олжону тытмалап жей баштайт. Муну көргөн отунчу: «Мына кызык! Ырыс-кы өзү келет деген ушул тура. Мунжу түлкү ушинтип курсагын тойгузса, анда мен деле ырыскымды күтүп жата берейин» - деп ойлонуп, дарактын түбүнө барып, жатып алат.

193

Ошентип отунчу дарактын түбүндө көпкө чейин жата берет экен. Бирок анын жанына эч ким келбей коет. Ары оонайт, бери оонайт. Бир да жан жанына басып келбейт. Кечке жаткан отунчунун курсагы ачат. Ичи кулдурап, алсырай баштайт. Мына ушинтип жатып бир маалда уктап кетет. Анан уктап жатып, түшүндө ак сакалдуу, жүзү нурлуу бир карыяны көрөт. Ал карыя:

- Эй жалкоо, киши! Сен өзүңдү алсыз, мунжу түлкүгө теңебе! Ал байкушка окшоп, ар кимдин кешигин жебегин. Сенин колуң, бутуң жана бүт тулку-боюң аман-эсен туруп кантип жатасың? Жалкоолук кылбай иштегин! Эгер иштесең алсыздыктан арыласың! - деп катуу эскертет.

Мына ушундан кийин отунчу чочуп ойгонуп кетет. Ал ойгонсо эле түшү экен. Анан түшүн эстейт да, карыянын айтканын туура кабыл алып, ушул жатканын туура эмес экенин түшүнөт.

Ордунан козголуп, бүт күчүн топтоп иштөөнү ойлой баштайт.

Эми мындан кийин жатпай иштеп жан багууну көздөйт.

Көрсө жашоодо чаалыкпай иштесең гана ырыскы келет тура...

Мектепке барганды жакшы көргөн Айжан

«Акыл айга жеткизет, билим көккө жеткизет»

Бир шаарда Айжан деген бир кыз жашаптыр. Анын агасы Актан мектепке кеткенде ал аябай эрикчү экен. Айжан да агасы менен бирге мектепке баргысы келчү. Бирок агасы такыр уруксат берчү эмес. Анткени мектепке барганга анын жашы жете элек болчу.

Айжандын атасы болсо эрте менен талаага иштегени кетчү. Агасы окууга кеткенден кийин агасы да атасынын жанына кетээр эле. Ал эми Айжан болсо чоң энеси менен үйдө калчу. Ошентип Айжан аябай эригет болчу.

А Б В Г

а е з л

? ! ,

Мына ушундай күндөрдүн биринде Айжан үйдө дагы чоң энеси менен калган эле. Бир убакта чоң энеси мештин түбүнө төшөк салып уктап калды. Ушул мүмкүнчүлүктөн пайдаланып Айжан үйдөн качып чыкты. Ал өз оюнда окууга бараткан эле. Айжан албетте мектепке барчу жолду билчү, бирок жолдогу иттерден аябай коркчу. Ошентип ал мектепке жөнөдү. Негедир аны иттер аны капкан жок. Анткени баары аны таанычу.

Бирок Айжан мектепке жеткенде мугалим урушаарын биллип, кирсемби, же кирбесемби деп бир чечимге келе албай койду. Кантсе да эми ушунча келген соң мектепке кирейин деп чечти да, мектептин босогосун аттады. Айжан коридор менен жүрүп отуруп, бир кабинеттин жанына токтоду. Акырын ачылып турган эшиктен класстын ичин карады. Мугалим досканын жанында сабакты түшүндүрүп жатыптыр. Анан ал бир маалда сыртка карап, Айжанды көрүп таң калып калды да:

- Сен кимсиң? Атың ким? - деп суроо узатты.

Балдардын баары Айжанды тааныгандыктан баары бирдей:

- Бул Актандын карындашы Айжан, - деп ызылдай жооп беришет.

Мугалим кайра Айжандан:

- Эмнеге келдиң? - деп сурады.

Айжан мугалимге:

- Эжеке, мен дагы окууга келдим, жазгым келет. Чындыгында агамдан кээ бир тамгаларды үйрөнүп алгам. Бирок дагы көп нерсени үйрөнүп, бат-бат окугум келет, - деди мугалимге тигиле карап.

- Аа, анда сен атыңдын тамгаларын билесиңби? Айтып берчи бизге, - деди мугалим.

Айжан кубанып кетти да:

- А-Й-Ж-А-Н,-деп баарын тамгалап айтып берди.

- Оой азаматсың! Апаң менен мен эртең сүйлөшөм. Мындан кийин сен мектепке келгин, макулбу. Сен аябай акылдуу кыз турбайсыңбы! - деп мугалим Айжандын башынан сылады.

Мына ушинтип Айжандын каалоо-тилеги аткарылып, агасы менен бирге мектепке барып калган экен. Ал аз убакыттын ичинде эле окуганды жана жазганды үйрөнүптүр. Классында окуган окуучуларга сабактардан оңой эле жетип алыптыр. Кала берсе, класстагы эң жакшы окугандардын катарына кошулган экен. Анткени, Айжан мектепке өз каалоосу менен барган эле.

Сараңдык

Кармаганы алтынга айланган Падыша

«Колундагы барга ыраазы болгон - чыныгы бай адам»

Илгери-илгери бир замандарда бай падыша жашаптыр. Анын айтып бүткүс байлыгы баарын таң калтырчу экен. Бирок ал колундагы байлыкка алымсынбай, дагы көп болсо экен деп тилей бериптир.

Күндөрдүн биринде падышага бир кайырчы келип, Аллах ыраазычылыгы үчүн кайыр кылуусун суранат. Бирок падыша буга аябай ачуусу келип, аны тойгузуунун ордуна сарайынан кууп чыгарат. Буга кайырчынын зээни кейийт да:

- Эмне дээримди да билбей турам. Ээ, мына сага! Ар бир кармаганың алтын болсун!,- деп жакшы тилек айтып, кетип калат.

Кайырчынын тилегин угуп падыша ичинен күлүп коёт. Анан дагы: «Иий ата! Чындап эле кармаганым алтын болсо кана! Анда дагы да бай болмокмун» - деп ойлонуп кала берет.

Падыша ушинтип ойлонуп отуруп, суу ичкиси келип кетет. Колун чыныга узата бергенде чыны да, суу да алтынга айланып калат. Эси оогон падыша стулун кармап көрөт. Ал да алтынга айланат. Падыша кайырчынын тилеги ишке ашкандыгын дароо эле түшүнөт. Алгач аябай кубанып кетет. Бирок бир аз убакыт өткөн соң, убара тарта баштайт. Анткени, кармаганынын баары алтынга айлана берет.

Мына ушинтип, ойго чөмүлүп эси ооп отурган учурда кызы чуркап кирип келет. Кызын кучактайын десе, кызы да алтын айкелге айланып калат. Айласы кеткен падыша «Ушундай көрүнүштөр кайталана берсе, мындан ары эмне кылам?» - деп ойго батат. Акыры таптакыр тамак-аш да жей албай калат. Сарсанаага баткан падыша бул нерседен кутулуу үчүн өлкөдөгү эң кыйын аалымдарга кайрылууну чечет. Алар өлкөдөгү эң акылман карыяны таап келишет. Падыша ага болгон окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Акылман карыя падышаны угуп бүткөн соң:

- Эми булардын баарын өз ордуна коюу жана бул сый-кырды жоюшуңуз үчүн сиздин бир эле жолуңуз бар. Таза, тунук аккан булак суусуна колуңузду жууп, сараңдык, ичи

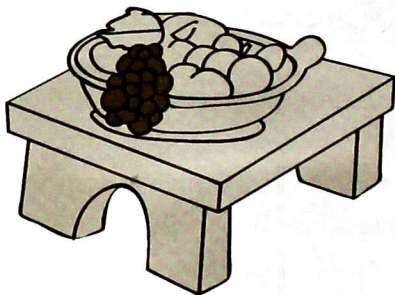

тардык кылбаганга сөз бериңиз. Анан ушул сөзүңүздү иш жүзүндө аткарышыңыз, - дейт.

Бул кеңешке кулак салган падыша карыянын айтканынын баарын так аткарат. Чын көңүлдөн сарандык жана ичи тардык кылбаганга сөз берет. Мына ушундан кийин гана алтынга айланган баардык нерселер кайра өз калыбына келет.

Ошентип падыша дайыма жоомарт, кең пейил болуп, баарына берешен болуп, эч кимден эч нерсе аябай турган болуп калган экен.

Жакшылык кылуу

Жакшылык тууралуу жомок

«Жакшылык кылуу жакшы инсандардын өзгөчөлүгү»

Улуу тоонун ары жагында «Укмуштар өлкөсү» деген өлкөдө бир суйкайган сулуу ханыша жашаптыр. Ал ханышанын кичинекей наристеси бар экен.

Бул өлкөнү негизинен периштелер коргоп турушчу. Ал периштелердин да ханышасы бар болчу. Периштелердин баары сулуу ханышанын наристесинин айланасына чогулушуп, ыр ырдашчу.

Жада калса ханышанын айланасында да башка периштелер айланып, аны коргоп жүрүшчү. Наристенин айланасындагы периштелердин ханышасы башка периштелерге карап:

- Силер бул наристеге эң жакшы көргөн нерсеңерди белек кылып беришиңер керек, - дейт.

Периштелер бешиктеги наристеге карашып каалоолорун айта башташат.

203

Анда биринчи периште:

- Мен сага көргөндүн көз жоосун алган сулуулукту белек кылып берем. Баарын суктандырып, таң калтырасың, - дейт.

Экинчиси:

- Мен сага ушундай сонун, мончоктой көз тартуулаймын. Эгер башка бирөө караса, анда аны сыйкырлап аласың, - дейт.

Анда үчүнчүсү:

- Мен сага узун бой тартуулайын. Бул дүйнөдө башка эч кимде ушундай кооз тулку бой болбойт, - дейт.

Жогоркуларды уккан төртүнчү периште бешикке ийилип туруп:

- Сен аябай бай болосуң. Эч качан кыйынчылык тартпайсың, - деп эң жакшы көргөн нерселерин тартуулайт экен.

Буларды уккан периштелердин ханышасы тартууланган нерселер тууралуу ойлонуп: «Сулуулук жаш өткөн сайын кетет. Көздүн, жүздүн сулуулугу гүлдүн жалбырагы сыяктуу күн өткөн сайын соолуйт. Байлык дагы инсанды түбөлүккө бактылуу кыла албайт. Менимче, алар берген тартуулар бул наристени бактылуу кыла албайт...» дейт ичинен. Анан бул оюн периштелерге айтат. Муну уккан периштелер:

205

- Биз чынында мындан башка эмне бере алмак элек? - дешет.

Анда периштелер ханышасы:

- Мен бул наристеге жакшылыкты берейин. Жакшылык кылбаган инсан жыты жок гүл сыяктуу. Силер берген тартуулар түбөлүктүү эмес. Жакшылык болсо соолбогон кудук сыяктуу. Канчалык тереңдиктен суу алсаң, ошончолук дагы суу тунук болуп чыга берет. Дүйнөдөгү түгөнбөгөн жалгыз нерсе бул - жакшылык, - деп айткан экен.

206

Адилетсиз падыша

«Адилеттүүлүк болбогон жерден чындык качат»

Илгери-илгери бир падыша болуптур. Анын күчтүү, акылман жана кылычты кыйын колдоно билген эки уулу бар экен. Падыша уруш-талаш чыкпашы үчүн балдарына байлыгын өз ара бөлүштүрүп бериптир. Өзү башкарган өлкөнүн жарымын чоң уулуна, жарымын кичинесине берет. Ошентип падыша көз жумгандан кийин, осуятка жараша өлкө экиге бөлүнөт.

Кичинеси акылдуу, кең пейил жана адилеттүү болгондуктан элин тынч башкарып, жыргалчылыкка бөлөйт. Ал элинин сүймөнчүлүгүнө ээ болот. Кала берсе көптөгөн элдер келип өздөрү баш ийип, падышачылыгына кошулууну суранышып, ага ыраазычылык билдиришет.

Ал эми падышанын чоң уулу болсо, дагы бай болгусу келет.

Ошондуктан ал элге салык салып, мурдагы салыктарын дагы көбөйтүп, элдин абалын оорлоштуруп салат. Эл ага абдан нааразы болушат. Падышанын бул уулу элдин каарына калып жатканын өзү да байкабай калат. Аягында элдер эгин эккенден баш тартышат. Өлкөдө өндүрүш токтогондуктан өнүгүү да таптакыр токтоп калат. Мурда кошуна өлкөлөрдөн келген соодагерлер эми такыр келбей калышат. Алар: «Адилетсиздик бар жерде соода да болбойт» дешип, бул өлкөгө келип соода кылуудан баш тартышат. Ушундан улам бул өлкө күчү кетип, алсырай баштайт.

Ошол учурда өлкөнүн мындай абалын чоң мүмкүнчүлүк катары баалаган душмандар да жок эмес эле. Ал душмандар бул өлкөгө согуш ачып, адилетсиз падышачылыкты жер менен жексен кылып, өлкөнү тып-тыйпыл кылышат.

Душмандардан жеңилген адилетсиз падыша баш калкалоо үчүн инисинин өлкөсүнө качып кетүүгө аргасыз болот. Ал акыры башына түшкөн кыйынчылыкка өзү күнөөлүү экенин билип, элинен кечирим сурайт.

Ал ошентип өлкөсүз калат да, инисине вазир болуп жашап калат. Кемчилдигин кийин сезген бул адам мындан ары адилеттүүлүктү колдон чыгарбай, инсандарга кең пейилдүүлүк менен мамиле кылып калган экен.

Канаты сынган карлыгач

«Өзүңө кылынган жакшылыкты эч унутпа, башкага кылган
жакшылыкты эсиңе алба»

Кышкысын жыллуу жактарга учуп кетип, аба ырайы жылыганда кайра учуп келишкен куштардын бир тобу токойдо жашашчу экен. Алар кыш келээрге жакын жыллуу жактарга учууга камданышат да, баары даярданышып, учуп кетишет. Бирок, негедир алар менен кетпей бир эле карлыгач калып калат. Анткени, анын канаты сынып калган эле.

Ошентип кыш келип, айлана аппак карга бөлөнөт. Канаты кайрылган карлыгач аябай үшүп, анан жыллуу жай издей баштайт. Ал көпкө чейин ылайыктуу жай издеп жүрүп акыры эмен дарагына барат. Анан ага:

- Эмен дарагы, мен жыллуу жакка учуп кете албай калдым. Мага сөңгөгүнөн бир орун бербейсиңби? - деп суранат.

Бирок карлыгачтын суранычы эмен дарагына жакпай калат. Ал карлыгачка:

- Кечирип кой карлыгач. Мен сага орун бере албаймын. Анткени, сөңгөгүмдө орун жок. Анан дагы сен менин уруктарымды жеп саласың,- дейт.

Мына ушундай жооп алган карлыгач эмен дарагына аябай капаланат да, башка жакка барып, орун издөөгө жолго чыгат. Жолдон бир жемиш дарагына учурап, андан да эмен дарагынан сурангандай суранат. Ал дагы орун берүүдөн баш тартып:

- Ай койчу, башымды оорутпай! Сага бере турган орун жок менде,- деп капалантып салат.

Кайгыга баткан карлыгач ошол күнү кечке кыштай турган орун издейт. Бирок тилекке каршы таппай коёт. Акыры чарчап-чаалыгып бир арчанын түбүнө барат. Арча анын капалуу жүзүн дароо эле байкайт да:

- Карлыгач досум, эмне болду? Эмне мынча капалуусуң? Башка досторуң сыяктуу жылуу жакка неге кеткен жоксуң?- деп суроо берет.

Капалуу карлыгач башынан өткөн окуялардын баарын арчага айтып берет. Арча карлыгачка:

- Капаланба досум. Менин жанымда каалаганча жашай бер. Менин жанымда сага орун бар. Кааласаң бутактарымда-

гы мөмөлөрүмдөн да жегенге болот. Каалаганча алардан да жей бер,- дейт.

Арчанын мындай мамилеси жана жумшак сөздөрү карлыгачты аябай кубантат.

Мына ошентип карлыгач кышты-кыштай арчанын жыллуу бутактарынын арасында жашайт. Сынган канаты да бара-бара айыгат. Ошол жерде жазга чейин жыргап-куунап жашайт.

Акыры жаз да келет. Күн жылый баштаганда жыллуу жактан канаттуулар да учуп келишет.

Карлыгач болсо өмүр бою арчанын жакшылыгын унутпай, ага ар дайыма барып, маектешип турчу болуптур. Анан дагы алар бири-бирин кыйышпас достордон болуп калышыптыр.

Ошентип карлыгач менен арчанын достугу өмүрүнүн аягына чейин уланыптыр.

Чечкиндүүлүк

Ак чардак

«Жашоодогу эң кызыктуу нерсе - сенин аткарышыңда көзүң жетпеген ишти аткаруу»

Илгери-илгери бир заманда тоодо жашаган бүркүттөр өз ара жарыш өткөрүшөт экен. Бул жарыш кимдин тез учаарын аныктаган жарыш эле. Токойдогу баардык жан-жаныбарлар жана канаттуулар бүркүттөрдүн тез учкандыгын билишчү.

Мына ошентип жарышка даярдануу үчүн бүркүттөргө бир ай убакыт берилди.

Ошол токойго жакын жерде бир ак чардак жашачу. Ал дагы бул жарыш тууралуу угуп калды да, жарышка катышууну чечти. Анан ак чардак айланасындагыларга:

- Мен да бул жарышка катышам. Ким мени менен бул жарышка катышат?- деп, жар салды.

Ак чардактын бул айтканын уккан башка куштар: «Ушун-

215

ча көп тез учкан бүркүттөр менен жарыша алат бекен? Бул бүркүттөргө тең келе алмак беле?»- деп аны карап күлүп жатышты. Жада калса үй-бүлөсү да ага: «Үй-бүлөбүздү уят кылбагын. Ак чардак эч качан бүркүттү ашкан эмес» - деп эскертүү беришти.

Ак чардактын жарышка катышуусун уккан бүркүттөр болсо: «Тим койгула, катыша берсин. Биздин кандай кыйын учаарыбызды өз көзү менен көрсүн»- дешти.

Ак чардакка достору келип бул чечимден баш тартуусу керектигин айтышса да, ал такыр айтканынан кайтпай койдү. Анан бир ай бою күн-түнү ал жан үрөп жарышка даярданды. Машыгып жаткан ак чардак: «Мен эгер катуу даярдансам, анда сөзсүз жеңип чыгам» деп алдына зор максат койду. Анан жарышта жеңээрине толук көзү жетти.

Мына ушинтип бир ай өттү. Эми ак чардак эч бир чардактар чыга албаган бийиктиктерге уча баштады. Кала берсе жарышка катышкан бүркүттөрдөн дагы көп убакыт даярданды. Алардан ашуу үчүн алар чыга ала турган бийиктиктерге чейин чыкканды үйрөндү.

Акыры жарышчу күн дагы келди. Ак чардак да келип жарышка катышуу үчүн атайын орун алды. Баардык канаттуулар жана жан-жаныбарлар ага мыйыгынан жылмайышып: «Бул байкуш азыр эле артта калат да, анан жеңилет» - деп жатыш-

ты. Ошентип жарыш да башталды. Жарышта баардык бүркүттөр кайкып учуп, тээ алыстарга чейин жетип жатышты. Бир канча саатка созулган жарыштан кийин жыйынтык чыгаруучу маал да келди. Жарыштын жеңүүчүсүн жарыялаганда ага катышуучулардын баары таң калтырган окуя болду. Анткени биринчиликти ак чардак алды. Мына кызык... Жеңишке кыйын деген бүркүттөр эмес, артта калат деп ойлогон ак чардак ээ болду. Ал баарынан бийикке учуп жана эң тез келди. Ошол жерде тургандардын баардыгы аябай таң калышты.

Мына ошол күндөн кийин куштар арасында ак чардактын кайраттуулугу ооздон-оозго айтылып калыптыр. Демек максатка жетүү үчүн талыкпас эмгек керектиги чындык экендигин ак чардак ушинтип далилдеген экен.

217

Кайраттуу болуу

Токойдогу жин

«Кайраттуу адам коркунучтан акылы менен чыгат»

Бар экен жок экен, илгери бир кембагал отунчу жашаган экен. Бул отунчунун үч уулу болуптур. Алар токойдон отун кыркып алышып, анан ал отундарды шаарга алып барып сатып оокат кылышчу. Токойдун ээсине болсо кыйган дарактарынын ар бирине акча төлөшчү.

Кембагал отунчу акыры картайып ишке жарабай калат. Анан ал балдарын жанына топтоп:

- Балдарым, мен эми карып калдым. Токойго барып отун кыркканга күчүм жетпейт. Эми мындан кийин бул ишти силер жасагыла. Бириңер токойго барып отун алып келгиле, бириңер кыркып даярдагыла, бириңер болсо шаарга алып барып саткыла, - дейт.

Алгач отун алып келгени балдарынын чоңу токойго ба-

219

рат. Ал отун кыюу үчүн балтасын даракка чапканда бир коркунучтуу жин пайда болот. Жин ага өзүн ушул токойдун ээси экендигин жана дарактарды кыйбашы керек экендигин айтат.

Жинди көрүп жүрөгү түшкөн отунчунун баласы зуу коюп токойдон үйүн көздөй качып жөнөйт. Үйүнө коркуп келген баласын көргөн атасы:

- Эй коркок! Мен сени ушундай бол деп тарбияладымбы? Ал жинге коркпой тургандыгыңды айтып, тыңыраак жооп бербейсиңби, - деп аябай ачууланат.

Эртеси күнү отун алып келүүгө ортончу баласы барат. Ал дагы агасы сыяктуу эле балтасын отунга чапканда жин пайда болот. Ал дагы жинди көргөндө эле зуу коюп, үйдү көздөй жөнөйт.

Акыры кезек үйдүн кенжесине келет. Ал дагы токойго барып балтаны отунга чабаары менен жанагы коркунучтуу токойдун ээси чыга келет. Жин жанагыдай эле кыйкырып кирет да, баланы өлтүрөм деп коркутат. Бала болсо тайманбастан жинге карап:

- Сен кимсиң? Мени өлтүрө албайсың. Менин жанымдан жоголгун! Болбосо сени эки бүктөп туруп, арыкка тыгып саламын!- дейт да, ишин уланта берет.

Муну көргөн жиндин жүрөгү түшүп: «Бул бала менен кайым айтышууга болбойт тура. Болбосо акыры жакшылык

220

менен бүтчүдөй эмес. Андан көрө буга жардам берейин» - деп ойлонот. Анан балага болгон күчүн жумшап, жардам бере баштайт. Ошентип жин бала экөө аябай көп отун топтоп бүткөн соң, аны үйүнө чай ичүүгө чакырат.

Алар жиндин үйүнө келишет. Жиндин үйү тим эле чоң эле. Экөө тамакка отурушат. Тамак жеп отуруп, балага бир ой келет. Ал оюнда бир жарыш уюштуруп, биротоло жинди жеңип алмакчы болот. Анан бала жинге байкатпай өзүнүн көйнөгүнүн астына бир баштыкты байлап коёт да, жинге:

- Тамак жеп жарышпайлыбы? Ким көп тамак жээр экен? - дейт.

Жин дагы жарышка макул болот. Ушинтип экөө шашыла тамак жей башташат. Бала бир кашык оозуна салса, байкатпай беш кашык баштыкка сала берет. Аягында жин тоюп жей албай калат. Бала болсо жей берет.

Анан бала жинге:

- Эй жин! Сен жарышта жеңип алышың үчүн курсагыңды жарып, ичинди бошотушуң керек. Анан ичинди тигип коёбуз да, жегенди

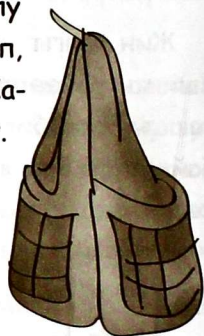
уланта бересин, -дейт.

Муну укканда коркконунан жиндин төбө чачы тик турат.
Ал балага карап:

- Жок балам, мен жеңилдим. Мына бул сандыкта толтура алтын бар. Ушунун баары сеники болсун. Мени коё бергин. Мага такыр жолобогун, - дейт.

Отунчунун баласы жиндин айтканын угат да, анын бергенин кабыл алат. Ордунан туруп барып жиндин алтындарын караса небере-чөбөрөлөрүнө чейин жеткидей алтын бар экен. Бала алтындардын баарын баштыгына салат да, отунун жүктөп алып үйүнө жөнөйт.

Мына ушинтип отунчунун кичине уулу тапканын бир туугандары менен бөлүшүп, баары жакшы турмушта жашай башташат. Карыган атасын ардактап, бапестеп багышат. Мына ушинтип алар өмүр бою кыйынчылык тартпай жыргал жашоодо жашап калышкан экен.

Түлкү менен мышык

«Жөнөкөй киши жолдуу киши»

Адам деген өтө манчыркап, бой көтөрсө акыры жаман болоорун билесиңерби?..

Мына бул түлкү менен мышыктын окуясы дал ушул суроого жооп берет.

Бир түлкү менен мышыктын мамилеси абдан жакшы болчу. Бирок куу түлкү дайым эле мышыкты кемсинте берчү.

Бир күнү түлкү бул мамилесин мышыкка ачык эле көрсөтүп:

- Ээ, сен чычкан кармагандан башка эмне иш кыла ала-сың деги? - дейт мыскылдап.

Мышык камырабастан:

- Кантип айтсам экен? Балким чындап эле башка иш жасай албастырмын.

- Аа, жо-жок, мен деген даракка чыкканды кыйын билем да, - десе түлкү кайра аны дагы мазактап:

- Ай кемпай десе, ошо да иш бекен! - дейт.

Мышык бул айтылган сөздөргө абдан уялып кетет. Ал эми түлкү муну менен токтоп калбай, өзүнүн болгон жетишкендиктерин айтып:

- Охо, мен деген кыйынмын. Аң уулоодо мени менен ат салышаарга жан жок. Аңчыдан көз боёп качканды мына менден үйрөн,- деп мактанат.

Муну уккан мышык түлкүгө карап:

- Ооба, сен чындап эле кыйынсың,- деп мактап коет.

224

Бирок мышык сүйлөп жатканда бир нерседен шектенгендей башын ары-бери чайкай берет. Түлкү мышыктын бул кыймылына аябай жинденет да:

- Мен сага эмнелерди айтып жатам. Бирок сен башыңды ары-бери чайкап, мага кулак салбай жатасың, - деп кыйкырып жиберет.

Мышык шашкалактап:

- Ой жок, кулагым сенде. Бирок деген алыстан бир дабыш угуп жатам. Бул дабыштар чуркаган аттын, анан эки иттин үнү го...- дейт эки жагын каранып.

Түлкү болсо:

- Койчу ай, түш көрүп жаткан жоксунбу? - деп мактанууну улантат.

Бирок мышык шектенип, аландай айланасын мойнун созуп карай баштайт. Мышыктын бул кылдыгына түлкүнүн дагы жини келип:

- Аябай адепсиз турбайсыңбы. Мен сага кандай сонун нерселерди айтып жатам, а сен болсо, эки жагыңды карайсың эле карайсың, - дейт.

Анда мышык ага карап:

- Кечирип койчу. Угулуп жаткан үндөрдөн улам сага кулак сала албай жатам. Сен бул үндөрдү укпай жатасыңбы? - дейт.

- Бир үн уккансып жатам. Бирок анчалык деле маанилүү эмес, - дейт түлкү.

Эки жакты элеңдей караган мышык:

- Кандай маанилүү эмес. Бул үн аңчылардын үнү, - дейт да, шып этип даракка чыгып кетет.

Дал ошол учурда бир канча ит мышык менен түлкү турган жакка карап тызылдап чуркап келе жатышкан болчу. Аларды көргөн түлкү чалкасынан түшүп эси ооп кала жаздайт. Буларга жетип келген иттердин бири дарактагы мышыкты көздөй асылса, кээ бирлери түлкүнү кууп жөнөшөт.

Мышык дарактын үстүндө коркунучтан алыс болсо, ал эми мактанчаак түлкү байкуш жаман абалда калат. Мышык аны дарактын башынан карап отурат да:

- Ээй, түлкү! Жанагы мактап жаткан жөндөмүңдү эми көрсөтчү, - деп кыйкырат. Куу түлкү болсо айласыз абалда кайда качаарын билбей иттерге жем болгон экен.

Жараланган бүркүт

«Жакшылык менен жамандык бирдей эмес. Сен жамандыкка тоскоол бол. Ошондо душманың дагы сага дос болот»

Бир күнү бир акылсыз киши бүркүттү кармап алат. Аны кармап алганы аз келгенсип, ал байкуштун канаттарынын учун кыркып, тоок, өрдөк, каздар жаткан кепеге киргизип коёт.

Мындай абалга туш болгон бүркүттүн кабагы бир да ачылбай коёт. Өзүн колго түшкөн туткундай сезип, ары-бери басып жүрө берет. Ошол учурда кепенин жанынан бир киши өтүп баратып, бүркүттү көрүп калат. Ал киши көргөн көзүнө ишене албай бүркүттү аябай таңыркап карайт.

Анан бүркүттүн канатынын кыркылганын көрүп ээни кейийт. Көңүлү чөгүп, бул бүркүткө кантип жардам бере алаарын ойлоно баштайт. Анан ал бүркүттү сатып алууну чечет да, анын ээсинен бүркүттү сатууну сурайт. Бүркүттүн ээси ма-

кул болот. Тигил адам бүркүттү үйүнө алып барып, канаттарынын жарааттарына дары сүйкөп бага баштайт. Бир канча күн өткөн соң, бүркүткө жаңы канаттар чыгат.

Анан бул адам бүркүттүн канаттары өскөнчө күтүп, алар кадимкидей узарганда аны эркиндикке учуруп жиберет.

Бүркүт учуп барып дароо эле бир коён кармап келет. Анан аны өзүн куткарган кишиге алып берет. Муну көрүп калган түлкү бүркүткө:

- Эмнеге коёнду буга бересиң? Ал ансыз деле жакшы адам. Ал ошондой жаралган. А көрөкчө тиги биринчи кармап алган кишиге бер муну. Ага берсең балким уялып,

экинчи жамандык кылбай калаар. Ушу бойдон калса, дагы бир күнү сени кармап алып, баягы эле кылыгын кайталашы мүмкүн. Анан кайра канаттарыңды жулуп жылаңачтайт, - деп кеңеш берген экен.

Сайрабаган булбул

«Сүйүү болгон жерде бактылуулук болот»

Илгери-илгери бир заманда чытырман токойдо сайрабаган бир булбул жашаптыр. Ал күнүгө бир узун дарактын башына конуп алып, өзүнчө отура берчү экен.

Бир күнү ал токойго сары чымчык учуп келет да, даракка конуп калат. Ал алыс жакка жолго чыккан эле. Сары чымчык бул токойдон өтүп баратып токойдо жашаган баардык куштар менен таанышкысы келет. Жолунан кезиккен канаттуулар менен таанышкан сары чымчык аларга башынан өткөн кызыктуу окуяларды айтып берет. Баары анын айткандарын угуп, аябай кызыгышат.

Сары чымчык ошол учурда башын өйдө көтөрүп бир даракта унчукпай отурган булбулду көрөт. Анын эмнеге унчукпай отурганын жанындагы куштардан сурайт. Куштар булбулду карашып:

- Ал кызыктуу бир куш. Анын сайраганын көргөн да, уккан да жан жок, - дешет. Булбулдун бул жоругуна таң калган сары чымчык себебин билгиси келип, булбулдун өзүнө барып:

- Булбул кандайсың? Эмнеге башкаларга кошулбайсың? Сен эң кооз сайраган чымчык эмессиңби? - деген суроолорду жаадырат.

Муну уккан булбул болсо:

- Мен такыр сайрай албаган кушмун. Баардык куштар жүрөгүм болбогон үчүн мени сайрай албайт дешет, - деп башын жерге салат.

Сары чымчык:

- Ой, катыгүн десе! Дүйнөдө баардык куштардын жүрөгү бар да. Албетте, алардай эле сенин да жүрөгүң бар. Ойлоп көрчү, жүрөгүң болбосо сен кантип жашамак элең. Сен жалгыз калганың үчүн кабагың бүркөө, капалуу болсоң керек, - дейт.

Мына ушинтип сары чымчык кечке чейин булбулдун жанында болуп, аны менен сүйлөшүп отурат.

Эгер булбул макул болсо анын жанына конуп кетээрин айтат. Булбул болсо кубанып макул болот. Ошол түнү сары чымчык аныкында конуп калат. Таң атканча экөө сонун маектешип чыгышат. Эртеси булбул өзүн башкача бир керемет се-

зип калат. Анткени ал куштардан биринчи жолу ушундай жылуу мамиле көргөн болчу. Тилекке каршы эрте менен сары чымчык башка токойго учуп кетүүсү керек эле. Буга булбул аябай капаланат, бирок анын сары чымчык менен коштошудан башка айласы жок болчу. Чындыгында сары чымчыктын дагы өзүнө жараша жашоосу бар эмеспи.

Бул күнү эрте менен булбулдун көңүлү ачык, шандуу сайрай баштайт. Эми ал өзүнүн жүрөгү бар экенин сезет. Ал дагы башка куштардай эле бактан-бакка конуп сайрап, өз үнү менен башкалардын көңүлүн бурат. Токойдогу жанжаныбарларга, канаттууларга жакшы маанай тартуулайт. Анткени ал сүйүү эмне экенин чын жүрөгүнөн сезген болчу.

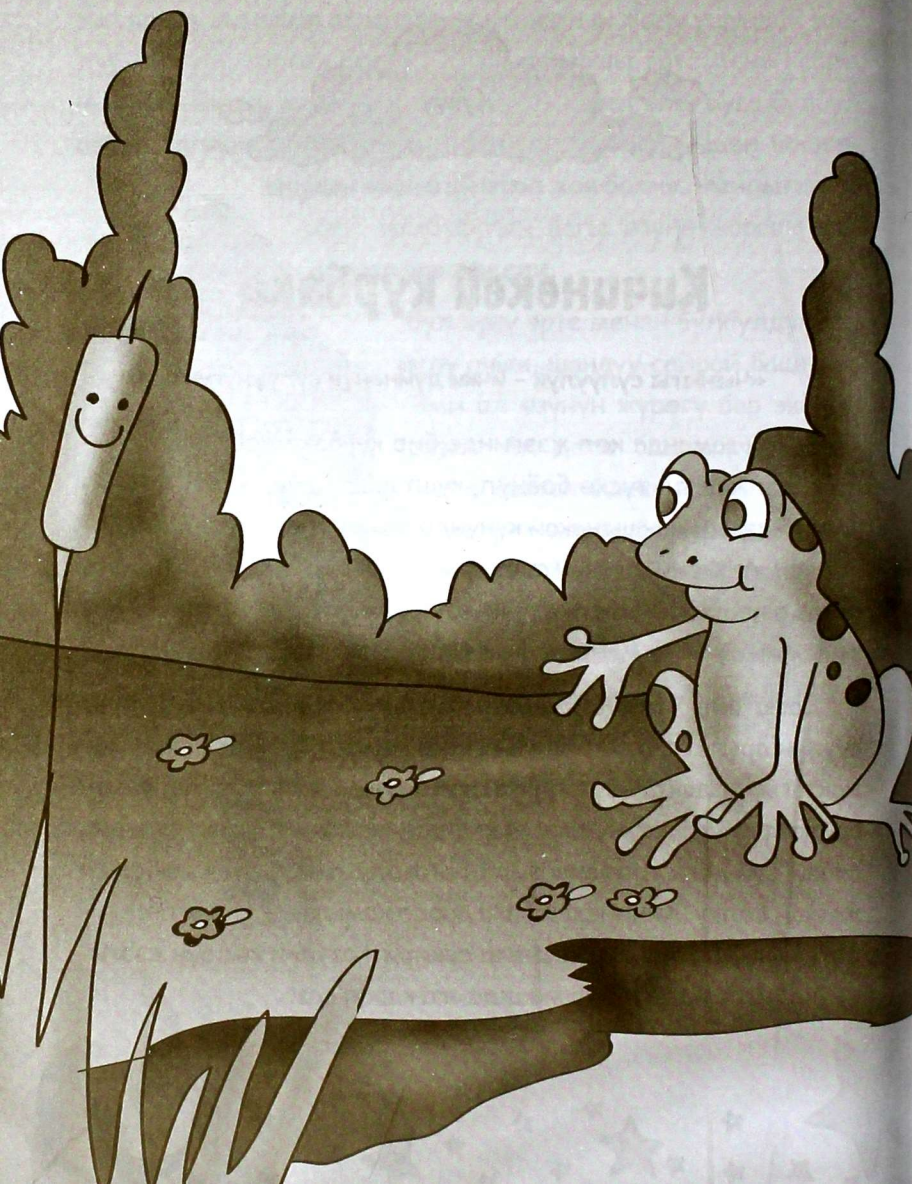
Кичинекей курбака

«Чыныгы сулуулук - ички дүйнөнүн сулуулугу»

Өткөн заманда көл жээгинде бир курбака жашаптыр. Айлана жапжашыл түскө боёнуп, куштар шаңдуу үн салып сайраган жаздын жакшынакай күнүндө ал көңүлсүз жашоо өткөрчү экен. Анткени ал өзүн сулуу эмесмин деп ойлочу. Көлдөгү сууга өзүн карап алып, өзүнө-өзү: «Мына карачы, мен сулуу эмесмин. Эч ким мени жакшы көрбөйт» - дей берчү.

Дагы бир жолу ал ушинтип өзүн-өзү жек көрүп отурса суунун ары жагынан бир үн угулат. Көңүл буруп караса, ары жактагы саздакта өсүп турган камыш аны чакырып жатканын байкайт. Курбака жүрөгү жарылып кеткенче толкунданып, аябай сүйүнөт. Анткени биринчи жолу аны бирөө чакырып жаткан болчу. Кичинекей бака дароо камышка секирип-секирип жөнөйт. Курбака ошентип секирип отуруп көлдүн жээгине келип токтойт. Бир маалда ага карап саз:

- Кана кичинекей курбака, өйдө бери чык, - дейт.

Ал чыккан сайын саз бөлүнө баштайт. Анан курбака коркуп кетип:

- Эмне сынып калдыңбы?, - деп сурайт.

Саз болсо курбакага жылмайып:

- Эч нерсе эмес, мен сени терметип ойнотом азыр, - дейт да, курбаканы ары-бери термете баштайт. Ошол күнү курбака кечке чейин саз менен ар түрдүү шаңдуу оюндарды ойношот. Бир убакта кеч да кирет. Саз кубанычта болгон курбакага:

- Кичинекей курбака, сен эртең да кел. Сени менен ойногон жыргал экен. Мен эч ким менен мынчалык чер жаза ойногон эмесмин, - дейт ыраазы боло.

Курбака да саз менен ушул күндү өткөргөнгө аябай кубанычта болчу. Ал дагы сазга карап:

- Мен да сендей дос тапканыма аябай кубанычтамын. Кечке кандай гана жыргап ойнодум дейсиң. Анда эртең дагы келем, - деп зыпылдап секире үйүн көздөй жөнөйт.

Ал кетип баратса жолдо өскөн кулпурган бир гүл ага кайрылып:

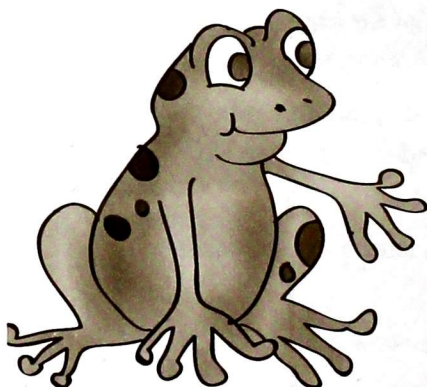
- Бүгүн кечке жыргап ойнодуң го балакай. Кел эми менин жалбырагымда жатып бир аз эс алып ал, - дейт. Албетте, бул да достуктун белгиси эле.

Кубанган курбака макул болду да, гүлдүн жалбырагынын үстүнө жатып алып, гүл менен маектеше баштайт.

Ал экөө көпкө чейин сырдашып, кызыктуу окуяларды айтып аңгеме курушат. Анан бир маалда курбака гүл менен коштошуп, үйүнө келет. Ал уктайын деп жаздыкка башын коёрдо: «Ушунча жыл бекер эле жашынып жүрүптүрмүн да. Мен бирөөнү жакшы көрсөм ал да мени жакшы көрөт тура. Бактылуулук башкаларды сүйө билүүдө турбайбы... Көрсө достук сырткы көрүнүш менен эмес, ички дүйнөнүн сулуулугуна жараша болот экен го...» - деп ойлонуп, анан жылмайып уктап калган экен.

Жакшы ниеттүү ханыша

«Жакшылык адамдарды байланыштырып турган бекем чынжыр»

Илгери-илгери бир замандарда бир падыша жашаптыр. Бул падыша адилеттүүлүгү менен бүт ааламга таанылган адам экен. Ушул адилеттүү падышанын мээримдүү кызы болуптур. Аны баардык эл жакшы таанышчу жана жакшы көрүшчү эле.

Бир күнү ханыша суу жээгинде сейилдеп жүрсө, үч курбака, үч эл кайда көчөт, үч көпөлөк ойноп жүрүптүр. Ханыша аларга сүйкүмдүү карап:

- Эхх! Силер кандай гана кереметсиңер!- деп мактоо сөзүн айтат.

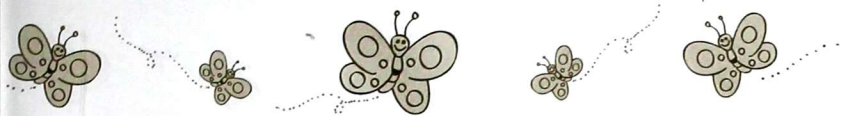
Алар бир нерсе издегендей кыймылдап жатышкан болчу. Ханыша кайра аларга кайрылып:

237

- Эмне издеп жатасыңар, эмне жоготтуңар?- деп сурайт.

Курбакалар кызга карашып:

- Биз жашыл тактарыбызды жоготтук ошону издеп жатабыз. Эми эмне кылабыз,- дешсе, эл кайда көчөттөр:

- Биз болсо кара тактарыбызды жоготтук. Эч ким биздин эл кайда көчөт экени-бизге эми ишенбей калышат,- дешет.

Ханыша булардын айткандарын угуп анан таң кала көпөлөктөрдөн :

- А силер эмне жоготтуңар?- деп сурайт.

Анда көпөлөктөр:

- Биз болсо эч нерсе жоготкон жокпуз. Бирок биздин канаттарыбыздын үстүндө түрдүү тактарыбыз жок. Ошондуктан кооз көрүнбөй жатабыз, -дешет даттанышып.

Булардын айткандарын угуп ханышанын аларга боору ооруйт да, кантип жардам берсем экен деп катуу ойго чөгөт. Анан оюна бир укмуш пикир келет. Ханыша бул кичинекей жандыктарга карап:

- Силер мени күтө тургула. Мен азыр келем. Кетпегиле эч жакка,- дейт да үйүн көздөй чуркайт.

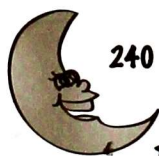
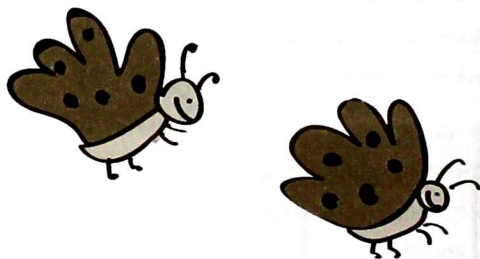
Ханыша ошентип үйүнө барат да, түрдүү түстөгү көйнөгүн кийип кайра келет.

Көйнөгүндөгү кызыл түстөрдү көпөлөктөргө, жашыл тактарды курбакаларга, кара тактарды болсо, эл кайда көчөттөргө белек кылып берет.

Мына ушинтип кичинекей жандыктар каалагандарына ээ болуп калышат. Баарынын жүздөрү жылмайып, кубанычтарында сөз жок эле. Алар сүйкүмдүү ханышага чексиз ыраазы болушуп, өйдө-ылдый учушуп, жыргап калышыптыр.

Ал эми ханыша кичинекей жандыктарга жардам бере алгандыгы үчүн өзүнө аябай ыраазы болгон экен.

Албетте, эгер адам бирөөгө жакшылык кылса, анда өзү да бактылуу болооруна ишенүү керек.

Текебердик

Текебер карышкыр

«Текебердин келечеги тайкы»

Узак жолдо бир түлкү түнү жалгыз коркуп араң келаткан экен. Бир жактан курсагы да кулдурап ачка эле. Ал: «Кантип курсагымды тойгузсам» деп ойлонуп бараткан болчу. Аңгыча артынан келе жаткан бир дабышты угуп калат. Коркконунан жол жээгиндеги калың чөпкө бекинет.

Көрсө ал келе жаткан текебер карышкыр экен. Карышкыр чөптөрдүн арасында жылтыраган эки көздү көрүп алгач коркуп кетет. Анан анын түлкү экенин көрөт. Түлкүнү мазактап:

- Бул жерде эмне кылып отурасың? Түн болбодубу, - дейт.

- Жо-жок, эч нерсе болгон жок карышкыр дос. Мен бул жерде аң бар деп ойлогом. Бирок жок экен. Көрсө мен адашып калыптырмын, - дейт.

- Сен дайым адашып басып жүрөсүң. Бир ишти ордунда жасаганыңды көргөн жокмун. Мен жакын жерде малкана бар экенин билем. Ичинде толтура жаңы туулган козулар бар. Кааласаң мени ээрчи. Мен кыйын аң уулаймын. Бул кыйындыгым сага да жардамы тийип калаар. Бир нерсе жеп курсагыңды тойгузаарсың, - дейт карышкыр.

Карышкырдын бул сөздөрүнө жини келген түлкү ичинен «Текебер десе!» деп аны жаман көрүптүр. Бирок түлкү жининин келгенин карышкырга байкатпай:

- Ой дос, анда кандай жакшы болмок. Мен сиз менен бир басууга ылайык жан эмесмин бирок, каалап калыптырсыз барса барайын. Рахмат, сиздин артыңыздан ээрчий басайын ээ, - деп карышкырдын артына өтүп басууга даярданат.

Бирок карышкыр унчукпай койгондуктан түлкү аны менен тең баса баштайт. Ошентип экөө чогуу жолго түшүшөт. Карышкыр өзүн жол башчы сезип, токойдогу малчынын үйүнө карай жөнөшөт. Малчынын үйүнө барчу жол барган сайын тарып отуруп, акыры бир эле жаныбар баткыдай болуп калат. Жандаш баскан түлкүгө карышкырдын жини келет. Муну кыраакы түлкү дароо байкайт да:

- Ой кечиресиз карышкыр. Мен сиздин артыңыздан басышым керек эле, - дейт куйругун шыйпаңдатып. Албетте, түлкүгө карышкырдын аябай жини кайнайт. Бирок муну бай-

катпаганга аракет жасайт.

Ушинтип жолду улантып кете беришет. Бир маалда кокусунан эле карышкыр жерге кулап түшөт да, улуп баштайт. Бутун абайлап караса капканга түшүп калган экен. Жаны сыздаган карышкыр чыдабай улуп да, ыйлап да жиберет. Анан түлкүгө:

- Түлкү досум, куткар мени. Суранам куткар. Бутум капканга илинип калды. Мени дароо бошот,- деп жалынып-жалбарып кирет.

Анда түлкү моокуму канып:

- Жок куткарбаймын. Азыр эле кыйын эмес белең? Өзүң чык эми. Жанатан бери жинге тийип, текеберленип мени кемсинтип жаттың эле. Жакшы кал! Мен кеттим,- деп кетип калат.

Карышкыр байкуш мына ушул окуядан кийин текебердин таштап өзгөргөн чыгаар... Албетте, эгер мергенчинин колуна түшпөгөн болсо...

Жоопкерчилик

Үкү

«Сүйгөндү билбеген кишинин акыры жалгыз калаары чындык»

Илгери-илгери жапжашыл бир токойдо түрдүү куштар менен айбанаттар жашаптыр. Алар аябай бактылуу жашашчу экен. Бирок бир эле үкү дайыма капалуу күн өткөрүп жүрүптүр. Ал кабагын карыш салып, дарактын башында баарын карап отура берчү экен. Айлана жапжашыл, кызыл-тазыл гүлгө толуп, түрдүү гүлдөрдүн жыттары аңкып жаз келсе да, ал капалуу болуп, кабагын такыр ачпаптыр.

Бир күнү шаңшып сайраган булбул үкүнүн эмнеге капалуу экенин билгиси келип:

- Досум сен эмнеге капалуусуң? Сени капаланткан эмне? Карачы, жаз келди, айланага кара. Баары бактылуу, шаңдуу. А сен болсо качан көрбөйүн капалуусуң, кабагың ачылбайт... - дейт.

Жаны кашайып, кыйналып турган үкү ачуулуу үнү менен:

- Эмнеге болмок эле, карыдым, чарчадым, жападан жалгызмын, - дейт.

- Сенин үй-бүлөң, бала-чакан жокпу, дос-жороң дагы

жокпу?- деп сурайт кайра булбул.

Мындай такмаза суроолорго жаны кейип кеткен үкү:

- Эми ушулар эле жетпей жатты эле мага. Сен билесиңби, үй-бүлө багуунун кандай жоопкерчилиги оор. А менин андай оор жоопкерчиликтерге күчүм жетпейт. Тууган-урук, жоро-жолдошторум менен анда-санда эле көрүшөм. Көпчүлүгүн көп жылдан бери көрө элекмин. Кимиси кандай пайда кылаарын билбейсиң. Андыктан көрүшпөй эле койгон жакшыраак,- дейт.

Булбул уккан кулагына ишене албай, үкүгө таң калат да, ойго батат... Кантип айланасындагылар менен мамиле кургусу келбейт?.. Кандайча баарынан алыс болушу керек?..

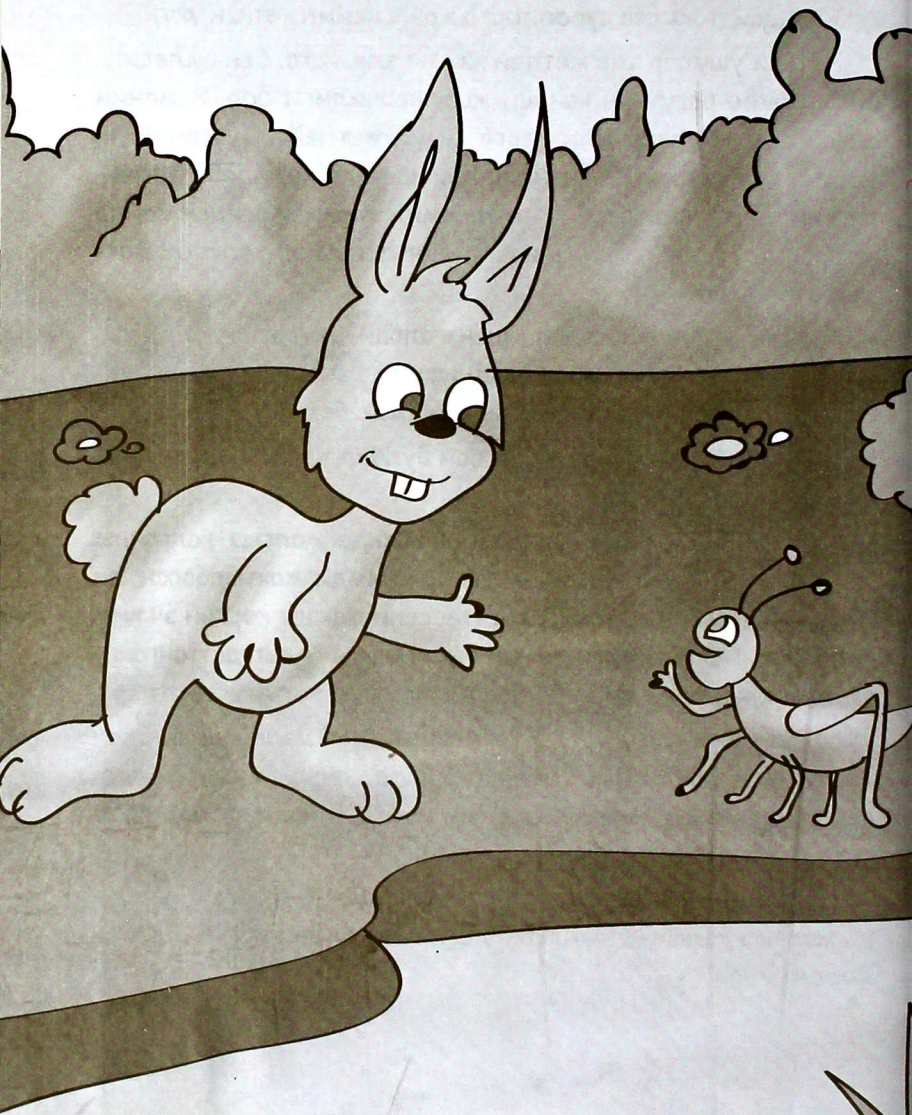
Мына ушуларды түшүнө албай булбулдун эси оойт. Анан ал үкүнү тигиле карап:

- Үкү досум, эми мындай. Чынында жалгыз калганды сен өзүң каалаган турбайсыңбы. Эч кимди жактырбасаң, эч ким менен сүйлөшпөсөң, албетте, сени жакшы көргөн эч ким болбойт да. Ошондуктан сенин «жалгызмын» деп даттанганга акың жок,- дептир да, үкүнүн жанынан учуп кетип калыптыр.

Ал эми байкуш үкү отурган жеринде дагы эле ошо бойдон отуруп кала бериптир. Албетте, жоопкерчиликтен качып, башкалар менен болгон баардык мамилени үзсө акыр аягы ушундай болоору анык.

Эл арасында «Башкаларды сүйгөндү билбеген аягында жалгыз калаары чындык» деген сөз бекеринен айтылган эмес чыгаар.

Жакшылык кылуу

Чегиртке менен коён

«Жакшылык кылсаң, ал өзүңө кайтат»

Жайдын ысык күнүндө баардык курт-кумурскалар чардап ойноп жүрүштү. Чегиртке да чөптөн- чөптү тандап, секирип ойноп жүргөн болчу. Бир убакта чегирткенин өзөгү өрттөнүп, аябай суусады. Ал суу ичкени дарыянын боюна барды. Мына эми ичейин деп эңкейээр замат тең салмактуулугун жоготуп, сууга кулап түштү.

Ал ошентип далай жерге чейин агып барды. Ары-бери секирип, чыкканга аракет жасады. Бирок такыр чыга албай койду. Айласы кеткенде бирөөлөрдү жардамга чакыра баштады. Ошол учурда дарыянын жээгинен коён өтүп бара жаткан эле. Ал кыйкырыкты укканда дарыяга карай чуркады. Дарактан бир бутак сындырып ала коюп чегирткеге узатты. Чегиртке жан талашып бутакка жабышты. Аны коён тартып жээкке чыгарды.

249

Өлүмдөн куткарылганына сүйүнгөн чегиртке коёngo ыраазычылыгын билдирип, кудундай секирип талааны көздөй кетти.

Эртеси күнү коён дагы ошол жерде бараткан эле. Бул убакта дарактын артында жашынып турган мергенчи мылтыгын так коёngo карай мээлеп жатты. Мергенчи мылтык менен эми коёнду атаарда чегиртке көрө калды да, мергенчиге тоскоол болуу максатында колун секирип келип конду. Мергенчи колундагы чегирткени түшүрүү үчүн колун силкий бергенде мылтык асманга атылып кетти. Катuu мылтык үнүн уккан коён бир заматта алыс жакка качып кетти.

Мына ушинтип коёngo бир жан карыз болгон чегиртке, анын жанын куткаруу менен өз карызынан кутулуптур. Албетте, жакшылык эч качан жерде калбайт эмеспи...

250

Ак ниет болуу

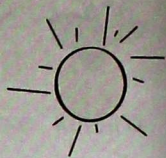
Жакшы чабан

«Акылдуу жана бай болбосок да, ак ниет болушубуз керек»

Илгери-илгери улуу тоонун артында, адырлардын башында бир кембагал чабан жашаптыр. Ал ак эмгеги менен нан тапканда Кудайга дайым шүгүр келтирчү экен.

Бир күнү чабан адаттагыдай эле койлорун көк шиберде оттотуп жүргөн эле. Өзү таштын үстүнө чыгып алып, чопо чоорун тартып отурган болчу. Чабан чоорун тартуу менен бирге, айлананын жапжашыл түскө боёлгонун карап, өзүнчө суктанып жатты. Ошол учурда бир күркүрөгөн үн угулду. Чабан ордунан тура калып ары-бери жакты карады.

Бир маалда ал тоонун башы жагынан дөөлөрдүн тобу келе жатканын көрдү. Ордунан ыргып турду да, дароо койлорун топтоп алып, асканын астына жашырып, өзү дагы бекинди. Анан ал дөөлөрдүн кетишин күтүп отурду.

Бир убакта дөөлөрдүн тобу аскага келишти да: «Ачыл аска, ачылгын!» деп кыйкырышты. Аска ачылып, дөөлөр ичкери кирип кетишти. Кайра көп өтпөй алар чыгышты да, аска кайра жабылды. Чабан бул көргөндөрүнө аябай таң калды. Ал үңкүрдүн ичинде эмне бар экен деп кызыга баштады.

Дөөлөр алыстап кетишти. Чабан акырын асканын түбүнө басып барды да, дөөлөр айткандай: «Ачыл аска, ачылгын!» деп кыйкырды. Аска күркүрөп барып ачылды. Чабан болсо шашыла анын ичине кирди. Ал үңкүрдүн ичине киргенден кийин көргөн көздөрүнө такыр ишенген жок. Сандыктарда, кумгандарда толтура алтындар, кымбат баалуу таштар тим эле көз жоосун алат. Бул байлык дөөлөрдүн жыйнаган байлыгы экенине чабандын көзү жетти. Эч бирине колун да тийгизбей үңкүрдөн кайра чыгып, койлорун айдап алып кетип калды.

Бул учурда эң кичине дөө үңкүрдүн башында аны карап отурган эле. Дөөлөрдүн тобу кайра келгенде кичинекей дөө аларга болгон окуяны айтып берди. Алар анын айтканын толук укпастан дароо үңкүргө кирип, байлыктарын текшере башташты. Байлыктарынын баары кандай коюлган болсо ошондой туруптур. Дөөлөр: «Адам уулу мындай байлыкты көрүп кантип албай кетти?..» дешип аябай таң калышты. Анан ал адамды издемекчи болушту.

Эртеси күнү чабан адаттагыдай эле кой кайтарып жүргөн

эле. Бир маалда ал дөөлөрдүн келе жатканын көрүп качууга кам урду. Бирок дөөлөр андан качпоосун суранышты. Анан алар чабандын жанына келишти. Дөөлөр чабандан: «Эмне үчүн үңкүргө киргенден кийин ал байлыктарга такыр тийген жоксуң? Себеби эмне?» деп сурашты. Чабан аларды карап туруп таң кала:

- Анткени ал байлыктын мага тиешеси жок. Эмне үчүн өзүмө тиешеси жок нерсеге тийишим керек? - деп суроо менен жооп берди.

Дөөлөр чабандан бул жоопту угаарын күтүшкөн эмес болчу. Анткени алар: «Адамдар байлыкты аябай жакшы көрүшөт. Аны көргөн жерден алмайынча жөн калышпайт» деп ойлошчу.

Дөөлөр чабандын ак ниеттигине өзгөчө таң калышып, ага татыктуу сыйлык берүүнү чечишти. Ага үңкүрдөгү баалуу таштардан берип, ар түрдүү белектер менен сыйлашты.

Мына ушул окуядан кийин ак ниет чабан кийинки өмүрүн байлык ичинде, жыргал жашоо менен өткөрүптүр.

Текоберлик

Чаар-ала тоок

«Жасаган иши менен мактанган акылы төмөн инсандардын
белгиси»

Бир короодо бир чаар-ала тоок жашаган экен. Ал тоок бир күнү таң эрте менен бир жумуртка тууптур. Бир жумурткалуу болгонуна сүйүнгөн чаар-ала тоок короону жарып какылыктай баштаптыр. Анан короодо жашаган канча жандык болсо анын баарына жумурткасын айтып мактанат экен.

Ал жада калса короонун жанындагы көл-мөгө барып, анын жээгинде да какылыктап мактанып жатты. Көлмөгө бара жаткан жолдо да баарына мактана какылыкта-

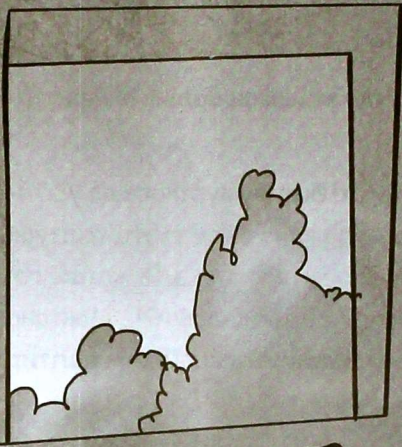

ды. Бул какылыктаган үндөн сууда жашаган балык акыры та-
жады да, суудан чыга калып:

- Эй какылыктаган тоок! Жетет! Бир жумурткага да ушун-
чалык мактанасыңбы? Мына мен да кечээ эле сууга толтура
жумуртка таштадым. Мактанбай эле тыптынч эле жатам го.
А сен болсо бир жумурткага ушунча мактанасың?!.. Мактана
берген жакшы сапат эмес. Мындан кийин укпайын!- дептир
аябай жинденип.

Балыктын бул айткандарынан кийин чаар тоок бир аз ой-
лонуп, мактанчаактык жаман мүнөз экендигин билип, мын-
дай адатын таштаган экен.

Адал эмгек

Дыйкандын насааты

«Ким иштесе, ал тиштейт»

Илгери-илгери бир дыйкан жашаптыр. Анын кылган иши бир эле дыйканчылык экен. Убакыт өтүп, акыры дыйкан картайыптыр. Ал эле эмес ден соолугу да улам начарлап, акыры төшөккө жатып калат экен. Мындан ары жерди иштете албашын түшүнөт да, балдарын топтоп:

- Балдарым, мен эми мындан ары дыйканчылык кыла албаймын. Өмүрүм да аз эле калды окшойт. Ошондуктан мени жакшылап уккула. Айдоо талаабызда бир катылуу казына бар. Мен өлгөндөн кийин ал казынаны таап алсаңар болот, - деп болгон насаатын айтат.

Бул насаатын айткандан кийин көп өтпөй дыйкан бул дүйнө менен кош айтышат. Балдары болсо, атасы айткан казынаны издөө максатында талааны казып казынаны издей башташат. Тилекке каршы дыйкандын балдары канча изде-

ген менен алтын да, казына да таба алышпай коюшат.

Ошентип талаанын баары казылган бойдон калат. Арадан көп күн өткөндөн кийин дыйкандын балдары эгин талаасына келишет. Алар алтындай сапсары болуп ыргалып турган буудайларды көрүшөт. Мына ошондо гана алар атасы айткан казына ушул экенин түшүнүшөт.

Демек адам адал эмгек кылса, алтын казынадан да баалуу байлыкка жолугаары чындык тура. Ата-бабаларыбыз дагы бул туурасында «Иштесең тиштейсиң» деп бекеринен айткан эмес.

Жардамдашуу

Ынтымактуу Достор

«Чыныгы достон жардамыңды аяба»

Илгери жаныбарлардын баары бактылуу жашаган бир жер бар экен. Ал жерде жашаган ташбака, чаарчык, карга жана чычкан бири-бири менен дос болушуптур. Төрт дос дайыма бирге ойноп, дайыма чогуу жүрүшүп, тапкан нерселерин бөлүшүшчү экен.

Бир күнү чаарчык тескейде шапар тээп ойноп жүргөн эле. Кокусунан эле кайдан-жайдан келгени белгисиз анын жанына бир аңчы пайда боло калат. Аңчыны көргөн чаарчык коркуп кетип качып жөнөйт. Бул учурда баардык жаныбарлар тамакка отурган болчу. Чаарчыктын достору дагы тамакка жаңы эле отурушкан эле. Анан чычкан досторун карап, алардын бирөөсү жок экенин байкайт. Ким экендигин байкап караса, чаарчык араларында жок болуп чыгат. Чычкан досторун карап:

- Ай кокуй, чаарчык досубуз бизди унутуп калдыбы? Эмнеге ал арабызда жок?- дейт.

Анда ташбака:

- Жок, ал бизди унутушу мүмкүн эмес. А балким ага бир нерсе болгондур. Аны биз дароо табышыбыз керек,- дейт.

Карга да ташбаканын оюна кошулуп, макул болот.

Ушинтип үчөө чаарчыкты издеп жөнөшөт. Чычкан менен ташбака каргага карашып:

- Карга дос. Сен бийик учасың. Ошондуктан сен асманга чыгып карап досубузду издеп көрчү, - дешет.

Досторунун айткандарын уккан карга асманга учуп чыгып, жерди карап, чаарчыкты издеп чытырман токойго чейин кирип кетет. Анан ал токойдун бир жеринде жаткан чаарчыкты дароо байкап калат. Чаарчык байкуш аңчынын торуна түшүп калган экен. Андан чыга албай жан талашып, тыбырчылап жатыптыр.

Карга бул жөнүндө дароо артында келе жаткан досторуна кабарлайт. Үчөө кеңешип, бири үйдү кайтарганга, экөө чаарчыкты куткарууга бараарын чечишет.

Ошентип ташбака үйдө калат. Чычкан менен карга жолго чыгышат. Бирок, ташбака калып калганы менен оюнун баары эле чаарчыкта боло берет. Акыры чыдай албай ал да жолго түшөт.

Алар бир топ жол баскан соң, чаарчыкты табышат. Карга көктөн айланага көз салып турганда чычкан аңчынын чаарчыкты кармаган торун курч тиштери менен кырка баштайт. Чычкан жан талашып чаарчык чыккыдай чоңдукта торду кыркып салат. Чаарчык тордон кутулуп чыгат да, үчөө үйдү көздөй жөнөшөт.

Бир маалда аңчы келип караса, торунун баары кыркылган, кармаган олжосу да жок. Ал аябай жинденип, аркы-бекри жакты карап, жерде бара жаткан ташбакага көзү түшөт. Өзү келген олжого сүйүнүп кетет да, ташбаканы кол баштыгына салып алат. Анан аңчы: «Мейли, бүгүнкү олжо ташбака боло турсун. Чаарчык болсо дагы бир күнү колго түшөөр» деп ойлонот.

Ошол учурда учуп бараткан карга баарын жогорудан көрүп калат. Ал ошол замат барып ташбака жөнүндө чаарчык менен чычканга айтат. Үч дос эми ташбаканы куткаруунун айласын издей башташат. Акыры куткаруунун жолун да табышат.

Бир маалда жай басып бара жаткан аңчынын астынан чаарчык секирип чыга калат. Аңчы чаарчыкты кармоо үчүн ага карай чуркайт. Чаарчык болсо болгон күчүн колдонуп, арышын кең таштап качып жөнөйт. Ага жетүүгө аракет кылган аңчы чаарчыктын артынан кубалап аябай катуу чуркайт. Акыры чыдабай кеткен аңчы кол баштыгын, үстүндө кийген кийимдерин чечип салып чуркаганга аргасыз болот. Муну

күтүп турган чычкан дароо жетип барып, ташбака баткыдай кылып аңчынын кол баштыгын кемирип салат. Ташбака кол баштыктан кутулуп чыгат.

Ал эми бул учурда аңчы чаарчыкка жетпей, аябай чарчап дарактын түбүнө отура калат. Ошондо чаарчык токойдогу башка жол менен чычкан менен ташбакага келет.

Мына ушинтип ынтымактуу төрт дос бири-бирин куткарышат.

Ошентип баары бирге кайрадан бактылуу, кайгылары жок жашап калышат. Аңчы болсо олжосунан айрылып, аябай чарчап, колунда эч нерсеси жок үйүнө чарчап кайтып келет.

Жардамдашүү
жана
бактылуулук

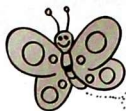
Карышкыр жана тыйын чычкан

«Эгер ниетиң таза болсо, анда сен бактылуусун»

Бул күнү айланага асмандагы күн жарыгын чачып, жаркырап тийип турган эле. Токойдун ичиндеги куштар сайрап, жан-жаныбар сайран куруп жатышкан болчу. Тыйын чычкан дагы бутактан-бутакка секирип, тобурчактарды топтоп, ойноп жаткан. Бир убакта ал талп этип жерге кулап түшүп кетти. Болгондо да кампайып тоюп, дем алып жаткан карышкырдын үстүнө кулап калды.

Карышкыр буга аябай ачууланып кетип башын көтөргөндө, байкуш тыйын чычкандын жүрөгү оозуна тыгыла түштү. Тыйын чычкан өзүнө-өзү: «Оо Кудай! Бул эми мени жейт го» - деп ойлоп кетти.

Анан ал карышкырдан:

- Кечиресиз, сиздин тынчыңызды алайын деген оюмда жок болчу. Бул кокустук. Бутум тайып, кулап кеттим,- деп актана кечирим сурады.

Бул сөздөрдү айтып алып, кайра тыйын чычкан катуу коркуп, титиреп жатты.

Карышкыр тыйын чычкан ойлогондой ачка деле эмес болчу. Тыйын чычкандын этине анча деле көз арткан жок. Карышкыр аны карап:

- Макул, сени бул жолу кечирдим. Бирок бир шартым бар. Ошону аткарасаң сени коё берем, - деди.

- Рахмат карышкыр байке! Шартыңызды айтыңыз, - деди тыйын чычкан.

- Менин шартым мындай. Эмне үчүн тыйын чычкандар дайыма бактылуу. А мен болсо дайыма эле кабагым ачылбай капалуумун. Такыр эч кимге сүйлөгүм келбейт. Ушул сырды мага айтып берчи, - деди карышкыр.

Тыйын чычкан бир саамга ойлонуп турду да:

- Мени коё бериңиз. Сизге сүрөттөп айтып берейин, - деди.

Карышкыр макул болуп, тыйын чычканды коё берди. Тыйын чычкан карышкырдын колунан кутулуп чыкканына сүйүнүп, дарактын бутагына секирип чыкты да:

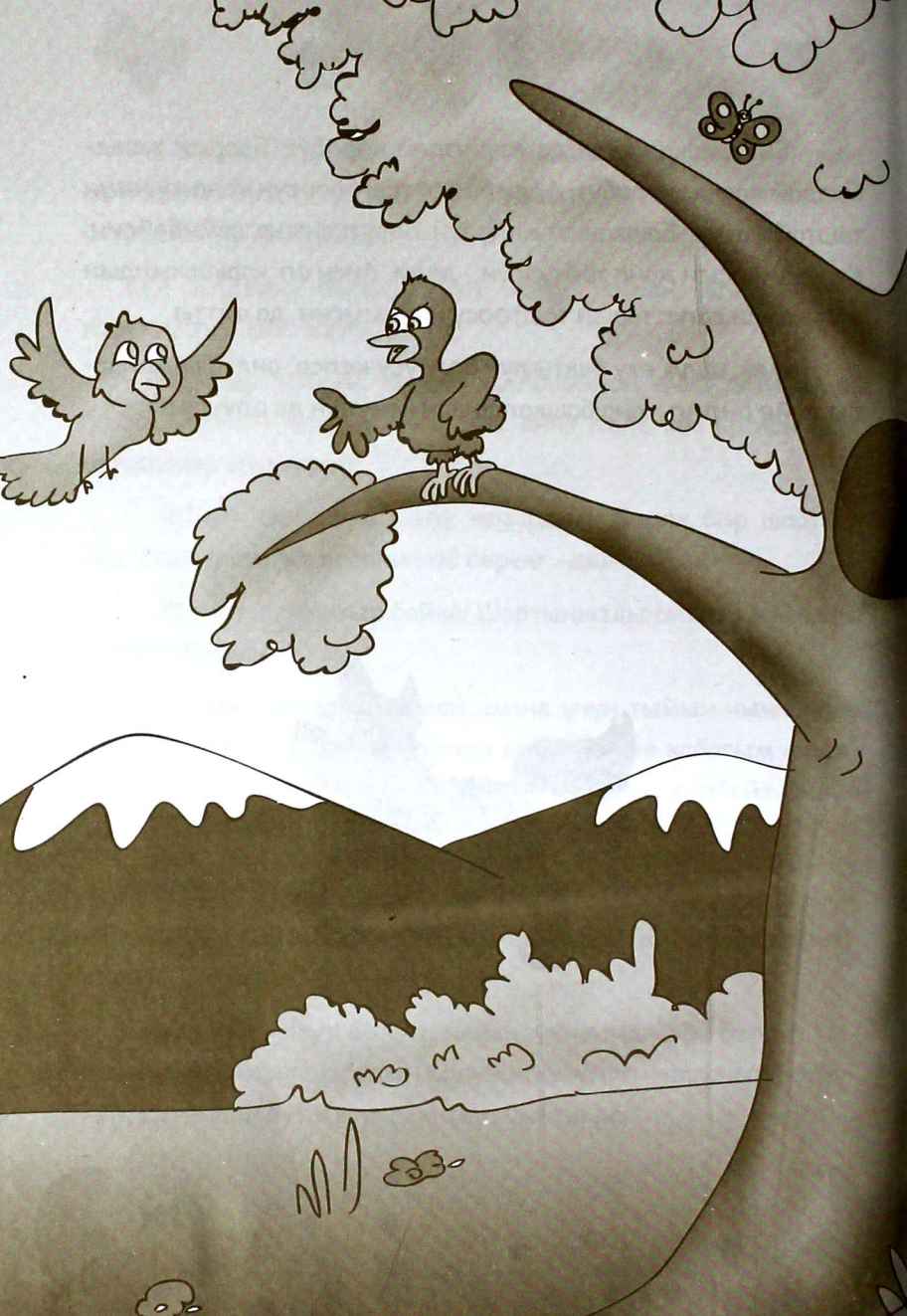
- Биз башкаларды да өзүбүздөй көрөбүз. Баарын жаныбыздай жакшы көрөбүз. А сен болсо таш боорсуң жана жүрөгүң таштай катуу. Башканын көңүлүн оорутканыңа кейибейсиң. Сен жамансың жана зөөкүрсүң,- деди. Анан ал карышкырдын бул жаман сапаттарын таштоосу керектигин да айтты.

Демек, адам өзү бактылуу болгусу келсе, анда башкаларды сүйө билип жана башкалардын көңүлүн да алуусу керек.

269

Жалкоолук

Күкүктүн жалкоолугу

«Жалкоолук адамды кулга айлантат»

Канаттуулардын ичинен күкүк аябагандай жалкоо. Ал өзүнө уя салыш үчүн да эринет. Жада калса өз жумурткасын дагы башка куштардын уясына таштайт. Анан ал жумурткаларды башка куштар басып чыгарат. Балапандарын да башка куштар тарбиялап чоңойтот.

Күндөрдүн биринде токойго күз келип, аба ырайы суук боло баштады. Байкуш жалкоо күкүктүн бараарга жери жок эле. Ал абдан титиреп үшүп чыкты. Анан: «Эми күн ачылса эле уя салып алам» деп ойлоп жатты. Бир маалда таранчынын уясына жакындап, таранчыга:

- Таранчы бир тууганым, мени бир күн үйүндө түнөгөнгө уруксат берсең?- деп суранды.

Таранчы дароо эле макул болуп:

- Макул, бул түнү менин уямда түнөй бер,- деди.

Ал түнү күкүк таранчынын уясында түнөдү. Эртеси эрте менен рахматын айтып, ыраазычылыгын билдирип, учуп кетти.

Бул күнү аба ырайы бир аз ачылып калды. Күкүк болсо кечке чейин ары-бери учуп, сайрандап ойноп жүрдү. Ойноп жүрүп өзүнө уя салганды унутуп калды.

Кечке жуук кайрадан суук түшө баштады. Күкүк байкуш кайрадан үшүп чыкты. Ал айласы кетип кайра эле таранчыга келди да:

- Таранчы досум, сага кайра келдим. Бул түнү да сенинде түнөсөм болобу? - деп суранды.

- Ооба кел. Бүгүн дагы уруксат берем. Бирок дайыма эле минтип келе бергениң туура болбой калат. Ошондуктан сен өзүңө уя салышың керек, - деп кеңешин берди таранчы.

- Ооба, ооба сен айткандай болот. Эртең эле уя сала баштаймын, - деди күкүк.

Таранчы күкүктүн дайыма эле эртең дей бергенине ачуулана баштады. Бир жактан ал: «Элдин баары өз эмгеги менен убактысын бөлүп уяларын салып, жашоого шарт түзүшөт. Ал эми бул болсо сайрандаганы сайрандаган. Анан кечинде суук түшкөн кезде темселеп жылуу жай издеп калат» - деп ойлонду. Ошентип таранчыныкына түнөгөн күкүк эртеси дагы учуп кетти. Ал уя салууну ойлоп да койбой, ар бир күндү жыргап эс алып өткөрүп жүрө берди.

Мына ушундай суук күндөрдүн артынан ызгаардуу кыш келди. Бул күндөрү күкүк талаада дагы түнөөр жайы жок калды. Ал учуп дагы таранчыга келди да:

- Карачы, кандай гана жолу жок кушмун. Мына, уямды эми салып бүтөөргө аз калганда башыма мүшкүл иш түшүп, кар жаап салды. Досум! Бул түнү да сеникинде түнөсөм болобу? Анткени сыртта кар жаап жатат, - деп жалооруду.

Таранчы бул сөздү укканда аябай ачуусу келди да:

- Болбойт! Эми мен сени уяма киргизе албаймын. Мен сага «Уяңды күн жылуу болуп турганда салып ал» деп канча жолу эскерттим. Сен кулак салган жоксуң, - деп кыйкырды.

- Таранчы дос! Акыркы жолу сенин уяңда түнөйүнчү?.. Акыркы жолу, - деп суранды күкүк.

Таранчы болсо баягысынан жазбай:

- Болбойт!- деп киргизбей койду.

Мына ушинтип токойдо таң атканча тынбай кар жаады. Жааган кар күкүктүн башынан бутуна чейин тоңдурду. Титиреген күкүктүн жүзүнө суук шамал да уруп жатты. Шамал болгон сайын байкуш күкүк титиреп үшүп чыкты. Заманасы куурулган күкүк түндү эптеп өткөрдү.

Эрте менен эл тура электе күкүктүн биринчи иши эмне болду билесизби?.. Жалкоо күкүк өзүнө уя салууну чечти. Ал уяга керектүү нерселерди таап келди да, уя салуу ишин баштаган экен.

Эмгекчил болуу

Иштерман отунчу

«Эгер эмгек кылсаң, анда сен кыйынчылыкты жана кедейликти жоёсун»

Илгери-илгери бир заманда эмгекчил адам жашаптыр. Бирок ал тапкан акчасына араң курсагын тойгузчу экен. Анын кылган иши тоодон отун алып келип, аны элге сатып оокат кылчу экен.

Ошентип ал адаттагыдай эле бир күнү кайрадан отун алганы токойго барат. Отун кыйып жатса кулагына кызыктай үндөр угула берет. Ал укмаксанга салып отунун кыя берет.

Бирок отунчу кайрадан бул үндөрдү уга бериптир. Алгач аябай коркуптур. Ал эмненин үнү экенин билиш үчүн, ошол үн чыккан тарапка карай басат. Бир аз баскандан кийин бир эмен дарагынын түбүндө бирөө отургандай сезилет. Акырын ал отурган караандын жанына барат. Отурган караанды кө-

рөөрү менен коркунучу тарап кетет. Анткени ал отурган адам ушундай келишкен, татынакай кыз экен.

Отунчу кызга карап:

- Сен кимсиң? Атың ким?- деп суроо берет.

Кыз болсо:

- Сен мени тааныбайсың. Бирок мен сени тааныймын. Мен сенин бактыңмын. Сен бутагын кескен дарактын астында көп акчалар бар. Аларды сен алгын. Алар сенин үлүшүң. Эмгегиндин акыбети кайтты, - дейт.

Отунчу чочуп кетип:

- Эмне дейсиң? Кайдагы акчалар?- деп сурайт.

Кыз отунчуга аёолуу карап:

- Ал акчалардын баары сеники. Коркпой эле ала бер. Анткени, сен көп жылдан бери талыкпай эмгектенип келе жатасың. Эми сенин көп акчаң бар. Ал, ала бергин. Бул акчалар менен каалаган ишинди бүтүрөсүң, - дейт.

Отунчу кайрадан кыйып жаткан дарактын түбүнө келет да, бүт акчаларды топтоп, баштыгына салып, үйүн көздөй жөнөйт. Үйүнө барганда ал аялына болгон окуянын баарын төкпөй-чачпай айтып берет. Аялы болсо, такыр ишенбей коёт.

Мына ушинтип отунчу менен аялынын жашоосу оңолуп, кыйынчылыктан акырындап чыга башташат. Алардын жа-

шоосунун өзгөрүлгөндүгүн айланасындагы кошуналарынын баары байкашат.

Албетте кошуналары: «Колунда жок бул кедей адамдар мындай көп акчаны кыска аралыкта кайдан табышты?..» деп ойлошот да, кедейге келишип:

- Бул акчаны кайдан таптыңар? - деп сурашат.

Отунчу аларга токойго отунга барганда ал жактан өз бактысы менен сүйлөшкөнүн айтат. Муну «айылдын эң жалкоосу» деп таанылган кошунасы да угуп калат. Жалкоо адам дароо «өз бактысын» издеп токойго жөнөйт.

Токойго барып алып «өз бактысын» күтүп отурат. Бир маалда анын алдына кийимдери кир жана жыртык болгон, түрү суук, карыган жез кемпир чыга келет. Жалкоо коркуп кетип:

- Сен менин бактымсыңбы? Кебетең кантет ай? - дейт.

Жез кемпир такыр калыбын бузбастан:

- Сен кимди күтүп жаттың эле? Такыр эмгектенбей, иштебей туруп, анан келишкен сулуу бакытты кантип күтүп жатасың? Алгач сен иштегин, эмгек кылгын, анан келишкен сулуу бакытты тиле! - дейт.

Жалкоо «иште» деген сөздү укканда эле кырдан ылдый
зуу коюп качып жөнөйт.

Мына ушинтип бул жалкоо адам жашоосунун аягына че-
йин жалкоолугунун айынан эч нерсеге жетише албай, кедей
жана ачка жашап өтүп кеткен экен.

Ал эми эмгекчил кедей адам болсо, бактылуу жашоодо
эч кыйынчылыксыз жашап өтүптүр.

278

Жоопкерчилик

Жашоо кубанычы

«Жашоо кубанычын жоготуу, жашоону жоготкондон да жаман»

Илгери өткөн заманда капалуу бир ханзада жашап өтүптүр. Анын байлыгы десең байлыгы, ден соолугу десең ден соолугу, кызматчысы десең кызматчысы бар экен. Айтор, жыргал жашоого эмне керек болсо, баардыгы бар экен. Бир туугандары жана достору топтолушуп бирге ууга чыгышат, куурдак кууруп жешет. Бирок ханзада алардын эч бирине кошулбай бөлмөсүнө жашынып алып, кечке ойлоно берчү адаты бар экен.

Падышанын баласынын бул жоругу аябай ойлонтуптүр. Бир күнү падыша ошол өлкөдө жашаган бир аалым кишиге келип, бул маселени чечүү жолун табуусун буйруптур. Маселени чечүү үчүн ал аалымга бир жума мөөнөт берет. Аалым ары ойлонот, бери ойлонот, бирок та-

279

кыр чечүүнүн жолун таба албайт. Ушул себептен улам аалым өлкөдөн чыгып кетүүнү чечет.

Ошентип аалым жолдо падышага уят болгонуна капалуу бара жатып, тескейде мал багып жүргөн бир чабанды көрөт. Ал аны менен таанышып, көпкө чейин сүйлөшүп отуруп калат. Маектешүүдөн кийин чабанга аалым абдан жагып калат. Анан ал аалымды өзүнө жакын сезгендиктен малын ага таштап, айылдан тамак-аш алып келүүнү чечет. Аалымга кайрылып:

- Ага, сиз менин малдарымды карап туруңуз. А мен багып айылдан тамак-аш алып келип алайын. Бүгүн жаныма тамак-аш алганды унутуп калыптырмын,- дейт.

Аалым баланын айтканын кабыл алат. Анан ал малга жайытта көз салып отуруп, байдын баласына канткенде жардам берээрин кайрадан ойлоп кирет. Бир убакта аскада улагы менен оттоп жүргөн эчкини көрөт. Алар так асканын учуна барганда, улак капыстан сайга кулап кетет. Аалым улакка жардам бермекчи болот да, акырын сайга түшөт. Анан улакты артына байлап алып кайра өйдө көздөй чыкканга аракет жасап, тырмыша баштайт.

Бирок канча аракет жасаса да, чыга албай коёт. Ошентсе да аракет кылуудан баш тартпайт. Акыры кыйналып жатып сайдан жогору чыгат.

Мына ушинтип аалым улакка жардам берип жатып, падышанын берген буйругун да унутуп калат.

Аскага кайра чыккан соң анын оюна: «Мына карачы, адам ишти аткарууга ниеттенсе, аны эч нерсе токтото албайт тура. Болгону, жоопкерчиликти сезиши керек экен» деген ой келет.

Ал ошентип кайра өз өлкөсүнө келет. Келээри менен дароо падышага барыптыр да:

- Улуу урматтуу падышам! Балаңыздын капасын жазгыңыз келсе, ага бир жоопкерчиликти ишти бериңиз. Ал аны ишке ашыруу үчүн аракет кылат. Натыйжада, баардык капасын, кайгы-мунун унутат да, кадимки жашоого кайтат. Жоопкерчилик канчалык маанилүү болсо, балаңыз ошончолук ал ишти аткарууга тырышат. Мына ошондо өзүн бактылуу сезе баштайт,- деген экен.

282

Адилеттүүлүк

Залим падыша

«Эмнени эксең, ошону аласың»

Илгери- илгери бир заманда бир залим падыша жашаптыр. Ага өзүнүн элин кыйнаганы абдан жакчу экен. Ушул себептен анын колунан зыян тартпаган эч бир жан калбаптыр. Акыры элдин баары падышадан тажап да, чарчап да бүтүшөт.

Ал эми падыша болсо ар күнү жаңы мыйзамдарды кабыл ала берет. Ошентип элди жазалаган мыйзамдардын санын күн санап өсө бериптир.

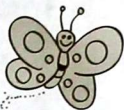
Кокустан эле бир күнү падыша жаман адаттарын таштап, жакшы болуп өзгөрүп калат. Бүт элге жар салган жарчылар көчөлөрдө падышанын жакшы жакка өзгөргөнүн жарыялашат.

Эл бул кабарга алгач анча деле ишенишпейт. Көп өтпөй бул кабар чындыкка айланат.

Мына ушинтип падышанын өзгөргөнүн тастыктаган иштер

акырын ишке аша баштайт. Өлкө ичинде адилетсиз, караңгы күндөр артта калып, жыргал жана жай турмуш орношот.

Албетте бул абалга эл аябай таң калат. Анан калса вазирлери бул өзгөрүүнүн себебин билгилери келет.

Бир күнү башкы вазир падышага келип:

- Улуу урматтуу падышам! Уруксат берсеңиз, мен сизге тынчымды алган бир суроону бергим келип турат. Бул өзгөрүүңүздүн себеби эмнеде? - деп сурайт.

Анда падыша күлүмсүрөп:

- Мени токойдо көргөн бир окуя өзгөрттү. Ууга чыккан элем. Жолдо баратып бир итти көрдүм. Түлкүнү аңдып туруп, аны кармап алды. Түлкүнүн бутунан тиштеп алып, ары-бери жулкулдатты. Түлкү иттен араң кутулуп, акыры эптеп качып кетти. Ит кайра аны издей баштады. Издеп баратып атын жанына келгенде, ат аны катуу тээп жиберди эле, анын да буту аксап калды. Анан мен атты карап турдум. Ат чуркап баратып аңга байкоосудан буту түшүп кетти да, анын буту сынып калды... Мына ушул окуялар мага чоң сабак болду. Мен мындан: «Демек эч нерсе жоопсуз калбайт тура. Баардык кылган иштериңдин акыбети өзүңө кайтып келет экен» деген натыйжа чыгардым да, бул мыйзамдарды жеңилдеттим. Мен кылмышкерге дароо жаза бербестен ага убакыт беришим керек экенин түшүндүм, - деп жооп берген экен.

Ушакчылык

Эки дос

«Адамдын артынан ушак айтуу эң жаман адат»

Илгери бир падыша жаңы кызматчыларды алышы керек болуп, атайын сынак өткөрөт. Бул тандоо сынагына кишилерди экиден киргизүүгө буйрук берет. Алгач мына дегенде эле эки дос келет. Булар бири келишкен, жарашыктуу кийинген, экинчиси ага караганда арык, жүдөгөн жигиттер эле.

Падыша келишимдүү жигитти биринчи жанына чакырат да, экинчисин бөлмөдө күтүп туруусун буюрат. Жанындагы келишимдүү балага көптөгөн суроолорду берип, ага жооп берүүсүн талап кылат. Бала падышанын баардык суроолоруна жооп берет.

Падыша анан анын досун чакырат. Ал бала кирип отургандан кийин падыша:

«Досуң кандай адам?» деп сурайт. Анан дагы: «Ал сен тууралуу такыр жакшы нерсе айткан жок го», - деп кошумчалай кетет. Бала досунун жаман мүнөздөмө бергенине капа

болот, бирок ал тууралуу жаман нерсе айтпайт. Досунун болгон жакшы сапаттарын айтып берет.

Падыша кайрадан аны бош бөлмөгө жөнөтүп, келишимдүү баланы кайра чакырат. Анан ага карап:

- Досундан сен тууралуу сурадым. Бирок, ал такыр жакшы нерсе айткан жок. Аттиң, ички дүйнөң да сырткы келбетиңе жараша жакшы болсо болмок. А сен аны кандай тааныйсың?- деп сурайт.

Бала досуна аябай жинденет да, ачуусуна чыдабай падышага жалган нерселерди кошуп, досун өтө жамандай баштайт.

Ошентип падыша эки досун тең угуп бүткөн соң, экөөнү бирдей чакыртат да:

- Бул баланын өңү келишимдүү болбосо да, ички дүйнөсү жана жүрөгү таза экен. Туура жана жакшы сөздөрүнөн улам, мен аны өзүмө кызматчы кылып алууну чечтим- дейт. Берки келишимдүү бала болсо бир падышаны, бир досун карап, унчукпай отуруп калган экен.

Мына ушинтип, сырткы келбети сулуу болгонуна карабай, ички дүйнөсү жаман болгон бала сарайга жумушка алынбай калыптыр.

Чындыгында адамдардын артынан жакшы сөздөрдү гана айтуу керек. Биз эгерде ар дайым жакшы ойлордо болсок, анда жүрөгүбүз тазарып, ички дүйнөбүз жаман нерселерден арылат да, биз жакшы адамдардын катарын толуктайбыз.

Жоомарттык

Жылдыздардын белеги

«Жоомарттык ашыкча бергендик эмес, ордунда жана убагында берүү»

Илгери-илгери бир заманда кичинекей бир жетим кыз жашаптыр. Ата-энеси каза болгондон кийин ал үстүндөгү бир көйнөгү, колундагы бир туурам наны менен калып калат. Байкуш кыз эми минтип жашай албастыгына көзү жетип, башка жакка барып, жатканга жай, жегенге нан издешим керек деп ойлоп отуруп, акыры алыскы жолго чыгат.

Кыз жолдо баратып бир абышкага жолугуп калат. Абышка абдан карыган, оорукчан эле. Ушунчалык катуу ооругандыктан, колундагы таягы болбосо жерге кулап түшчүдөй кебетеде болчу.

Ал абышка жетим кызды көрүп:

- Кызым, мен аябай ачкамын. Канча күндөн бери эч нерсе жей элекмин. Кудай үчүн мага бир тиштем нан берип койчу,- дейт.

Жетим кыз абышкага аябай боору ооруйт. Өзүнүн курсагы анчалык ача элек болгондуктан дароо колундагы нанын абышкага берет. Абышка кызга ыраазы болуп, рахмат айтат. Кыз андан ары жолун улап баратып кичинекей баланы көрөт. Ал бала аябай титиреп үшүп жаткан эле. Бала байкуш айла-сыздан:

- Эжеке, аябай үшүп атам. Башым тоңуп калды,- дейт.

Баланын жалынган үнүн уккан кыздын көңүлү чыдабай, башынан такыясын чечип, баланын башына кийгизип коёт да, жолун улантат.

Эми анын алдынан бир карыган кемпир чыгат. Ал да кызга арманын айтып:

- Кызым, мени балдарым карып калган чагымда үйдөн кууп чыкты. Аябай үшүп да калдым. Анан бараар жерим дагы жок. Ушул үстүңдөгү көйнөгүңдү мага берчи. Болбосо, азыр тоңуп калам,- деп жалынат.

Кичинекей кыз мен бул апага караганда жашмын, суукка да чыдаймын деп ойлойт да, көйнөгүн чечип, кемпирге берет. Өзү андан ары жолун улантат.

Ошентип жол жүрүп баратып буттары тоңуп калган бир

тилемчини көрөт. Анын буттары тоңгону аз келгенсип, бүт денесин жара басып кетиптир.

Ал байкуш кызга карап:

- Кичинекей кыз, бутуңдагы бут кийиминди мага берчи. Буттарым үшүп жатат. Минтип жара да басып кетти,- дейт жалооруп. Кыздын тилемчиге ичи ачышат да, бут кийимдерин дароо эле чечип ага карматат.

Мына ушинтип кыз кайра жолун улантат. Аңгыча айланага караңгы кире баштайт. Бул учурда кыз токойдун четинде бараткан болчу. Ал корккондуктан эми бат-бат баса баштайт. Бир маалда кулагына онтогон бир үн угулат. Кыз акырын тыңшаса бирөө:

- Тоңуп баратам. Кийим бере турган жан барбы? - деп жалынып жатыптыр. Муну укканда кыз ким экенин карабай эле үстүндөгү калган кийимин чечип, үн чыккан тарапка ыргытып, шашыла кетип калат. Анткени кыз «караңгыда мени эч ким деле көрбөйт» деген ойдо эле.

Ушинтип түн да кирет. Кыздын курсагы ачып, бир жактан кийимдери болбогондуктан үшүй да баштайт. Мындай абалда ал алыска бара албайт эле.

Акыры кыз чарчап жерге отура кетет. Анан бир маалда жатып алып, асманды карайт. Асман кызга эң бир укмуш көрүнөт. Жакшылап караса, жылдыздар кызга көз кысып, ойноп жаткан-

дай
сезилет.
Бир саам-
дан кийин,
баардык жыл-

дыздар кыздын жанына түшүп,
кызга көйнөк болуп калышат. Алардын жанында көйнөккө
кошо бир кол баштык да бар эле.

Бул белектердин баары жетим кыздын өз абалына кара-
бастан, ушунчалык боорукерлик кылып башкаларга кылган
жардамы үчүн жылдыздардын белеги эле.

Мына ошол кечтен баштап боорукер кыз жашоосунда та-
кыр ачкачылыктын жана кыйынчылыктын азабын тартпай
жашап калыптыр. Жана дагы башкаларга жардам берип, му-
рункудан да берешен болуп калган экен.

293

Алданбоо

Чоң эне жана түлкү

«Өзүң да алдаба, башкалардын алдаганына да мүмкүнчүлүк бербе»

Илгери бир карып калган чоң эне болуптур. Бул чоң эненин бал челеги жана бир канча кою бар экен. Бир күнү бул чоң эне алыскы айылда жашаган кызын жана неберелерин көргөнү жөнөйт. Аларга баратып неберелерине бир аз май жана кумганына бал куюп алат.

Ошентип жол жүрүп отуруп чоң эне аябай чарчап кетет. Анан дем алуу үчүн дарактын көлөкөсүн издей баштайт. Ошол учурда ал бирөөнүн сүйлөгөнүн уккандай болот. Ал жашыруун үн:

« - Чоң эне кайда бара жатасыз? - дейт.

Муну айтып жаткан куу түлкү эле.

Чоң эне:

10/11
- Ай түлкү, мага сүйлөгөн сенсиңби? Мен кызыма жана неберелеримди көргөнү бара жатам. Алардын айылы алыс болгондуктан, бир аз дем алгым келди. Аларга бир аз май менен бал алып алдым. Алар буларды көрсө аябай сүйүнүшөөр, - дейт кудундап.

10/11
Куу түлкү май жана бал деген сөздү укканда оозунан шилекейи агып кетет. Митайым түлкү: «Канткенде чоң эненин майы менен балын алам. Курсагымды кампайтып бир тойгузсам экен» деп ойлонуп, аларды алуунун айласын издей баштайт. Аңгыча айлакер түлкүгө бир ой келе калат. Анан ал үнүн жумшартып чоң энеге карап:

10/11
Ой, чоң эне, сиз мага аябай жактыңыз. Сизге жардам бергим келип турат. Кааласаңыз колуңуздагы жүгүңүздү көтөрүшкөнгө жардам берейин, - деп кууланып жардамын сууш кылат.

10/11
Араң бара жаткан чоң эне куу түлкүнүн амалын кайдан билмек эле. Байкуш ансыз деле аябай чарчап, жардамдашчу бирөөнү издеп жаткан болчу. Ал түлкүнүн жардамын дароо эле кабыл алат да:

10/11
- Кудай жалгасын түлкү!- дейт да, май менен бал салынган идиштерди түлкүгө карматат.

10/11
Ошентип жол улап экөө жанаша басып жөнөшөт. Анан бир

аз баскан соң, түлкү чоң энеге:

Т - Чоң эне чарчадыңызбы? Кааласаңыз эми бир аз эс алыңыз,- дейт.

Чарчап турган чоң эне да:

Кел! Ооба түлкү, аябай чарчадым. Кел эс алалы, анан жолду улантабыз,- дейт.

М Мына ушинтип алар дарактын көлөкөсүнө отуруп калышат. Анан экөө тең чарчагандыктан бир маалда уктап кетишет.

Ошол учурда түлкү ойгонот да, май менен балды жеп, курсагын болушунча тойгузуп алат. Бир убакта чоң эне ойгонот. Анан алар кайра жолун улантышат. Анан айылга жакындап калганда куу түлкү уруксат сурап:

Т - Чоң эне, мен эми ушул жерде калайын. Сиз өзүңүз жетип алаарсыз. Айылга кирсем иттер талап салышат мени,- деп ошол жерде калып калат.

Б Чоң эне байкуш эч нерсе менен иши жок кол булгалап түлкүнү узатат.

Б Бир маалда чоң эне колундагы идиштердин кандайдыр жеңил болуп калганын сезет. Ачып карайт да, көргөн көзүнө ишене албайт. Анан түлкүнүн алдаганын билип:

К «Түлкү эбак эле менин сазайынымды берген экен да»
деп кайгырып кала берет.

Мына ушинтип капаланган боюнча чоң эне айылга кирип
барат. Неберелерине жеткенде башынан өткөн окуяны аларга
айтып берет да:

Кан - Ананайындарым менин! Эч качан таттуу сөзгө алданба-
гыла. Таттуу сөздү куу жана калпычы киши айтат. Буга си-
лер таптакыр ишенбегиле,- деп акылын айткан экен.

Ишенимдүү болуу

Ишенимдүү ит

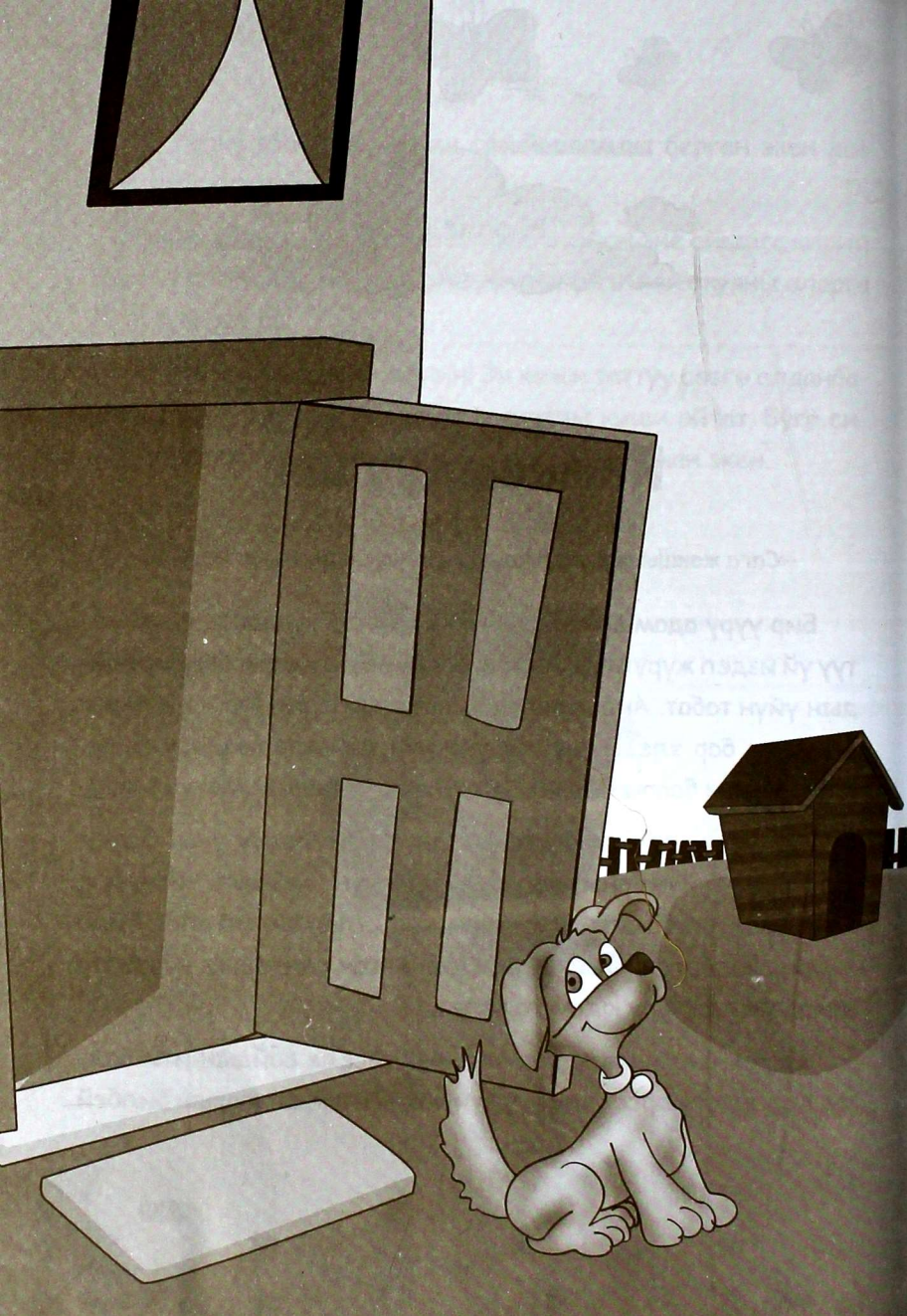
«Сага жакшылык кылганга эч качан жамандык кылба»

Бир ууру адам ары-бери чуркап буюм уурдоого ылайыктуу үй издеп жүрүптүр. Акыры баалуу буюмдары бар бир байдын үйүн табат. Анда баалуу эмеректер, сүрөттөр жана чыны идиштер бар эле. Булардан уурунун тим эле көздөрү чачырайт. Мунун баары бир чоң капка гана батышы мүмкүн эле.

Бул ууру адам аябай каныккан тажрыйбалуу ууру болчу. Ал байдын үйүн байырлап, бир канча күн байкайт. Үйгө ким, качан, кайсы убакытта келээрин жакшылап билип алат. Үйдө эч ким болбогон убакытты билип алган соң, ошол убакытта даярданат да, ууру кылууга келет.

Бирок бир маселе бар эле. Ал маселе байдын ити болчу. Короодогу орсок тиштүү күчүктү кантип алдаарын билбей

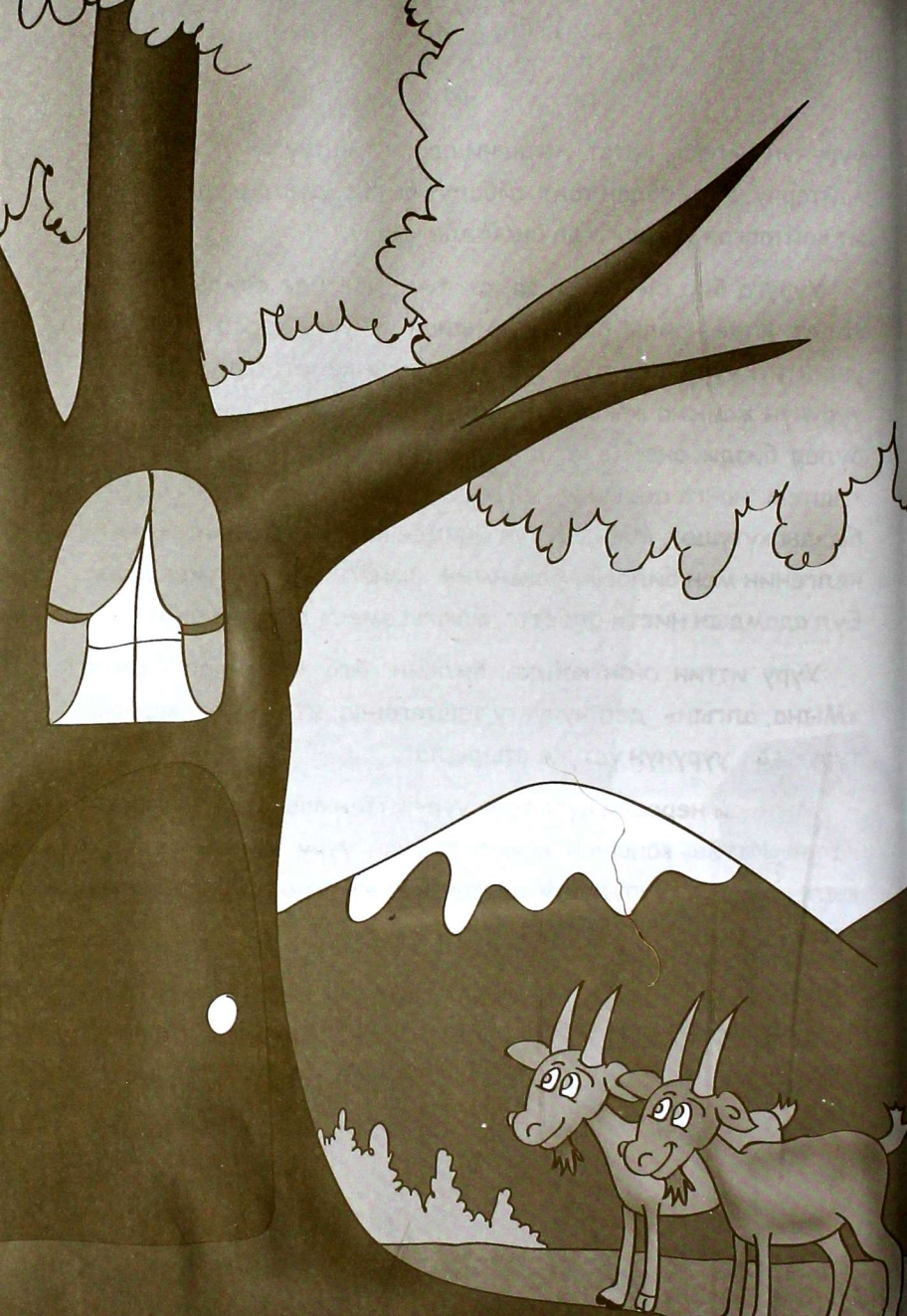
уурунун айласы кетет. Анткени орсок тиштүү күчүк үйдү тың кайтарчу. Ууру абдан тажрыйбалуу болгондуктан, ал түгүл үч ит кайтарган үйлөргө да оңой эле кирчү.

Ууруга бир ой келет да, ал түн киргенде байдын үйүнө келет. Итке нанды берип, артынан чучукту көрсөтөт. Мына ушинтип ууру аны өзүн дос кылгысы келет. Күчүк акырын уурунун жанына жакындап келет. Бирок ит ичинен: «Аттиң, булар бизди оңой эле алдап коёбуз деп ойлошот ээ. Бир тиштем нанга алданып, үй ээсине чыккынчылык кылышыбызды күтүшөт. Мындай түн ичинде келген кишинин эмнеге келгенин мен билбейт бекенмин. Эмнеге ага ишенмек элем. Бул адамдын ниети албетте, жакшы эмес» деп ойлонот.

Ууру иттин оюн кайдан билсин. Ага жакындап келип, «Мына, алгын» деп чучукту таштаганда, ит чучукка карабай туруп так уурунун үстүнө атырылат.

Мындай нерсени күтпөгөн ууру иттен араң өзүн куткарып калат. Иттин жанынан качып чыккан ууру экинчи уурулук кылбайм деп уурулукту таштаганга өзүнө-өзү убада берген экен.

Тартиптүү болуу

Тартиптүү улактар

«Үй-бүлө баласына жакшы тарбиядан башка эч нерсе мураска таштабайт»

Бир эчки өз үй-бүлөсү менен жаңгак дарагынын астында жашаптыр. Анын үч улагы бар экен. Ал улактар акылдуу, тартиптүү жана апасынын айтканын аткарышчу. Балдары жаңгакты аябай жакшы көргөндүктөн эчки балдарынын улуусун «чоң жаңгак» жана кичинесин «кичине жаңгак» деп ат коюп коюптур.

Эчки улактарына дайыма улууга урмат көрсөтүүсүн, тартиптүү болууларын көп айтчу экен. Улактары дагы тартиптүү жана ынтымактуу экен. Алар үйгө конок келгенде эч тентек кылышчу эмес. Мына ошондуктан эчки да жай отуруп коноктор менен кеңири баарлашчу.

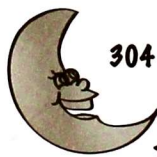

Эчкинин улактары түнү дагы бири-бирине «бейпил түн» кааламайынча укташчу эмес. Алар апасына да жакшы эс алышын каалашчу. Ал эми тамак жеп бүткөндө да «колуңа береке апаке» деп тилек айтып, бата кылып анан турушчу. Бир жерге барышса да сөзсүз эшигин тыкылдатып, анан үй ээси уруксат бермейинче киришчү эмес.

Алардын үйүнө жакын жердеги токойдо бир карагай дарагы бар эле. Анда бир тыйын чычкан үй-бүлөсү жашачу. Тыйын чычкандын балдары карагайдын тобурчагын аябай жакшы көрүшчү. Бул тыйын чычкан дагы балдары карагай дарагын жакшы көргөндүктөн балдарынын улуусуна «чоң карагай», кичинесине «кичине карагай» деп ат коюп алган болчу.

Ал эми эчкинин балдарына салыштырмалуу тыйын чычкандын балдары аябай тентек эле. Улактар өздөрүндөй тентектик кылып ойнобогондугу үчүн аларды жаман көрүшчү. Чындыгында токойдо жашагандардын баарысы эле тартиптүү улактарды көрө алышчу эмес.

Бир күнү «чоң карагай» менен «кичине карагай», тактап айтканда тыйын чычкандын балдары улактарды алдап токойдун тээ ичине ээрчитип барышат. Аларды адаштырып коюшуп, анан өздөрү даракка чыгып, бутактан-бутакка секиришип үйлөрүнө кайтып келе беришет.

Улактар болсо токойдун жолдорун жакшы билишчү эмес болчу. Бир маалда кеч кирип, күүгүм да түшө баштайт. Улактар аябай коркушуп, эки жакты элеңдей карашып ыйламсырай башташат жана кайсы жолго түшүп алып кетүүнү билишпей кыйналышат. Ары чуркашат, бери чуркашат, бирок жол таба алышпай акыры токойдо калып таң атырууну чечишет. Кайсыл жерде уктасак деп жер издей башташат.

Бир убакта алды жакта турган дарактын кабыгын көрүшөт да, анын арасына киришет. Алар кабыктын жанына жакындаганда кандайдыр бир үндөрдү угуп калышат.

Алар кубанып кетишет да: «Мына эми шерик болчу бирөөнү таптык окшойт, эми коркпойбуз» деп сүйүнүшөт.

Ошентип алар кабыкка баш багаарда башка үйгө кирээрде эшикти такылдатып, анан кириш керек экендиги «Чоң жаңгактын» эсине келет. Ал инисине:

- Эшикти какпай туруп ичке киргенге болбойт. Алгач эшикти тыкылдаталы,- деп эскертет.

Агасынын айтканын уккан «Кичине жаңгак» кабыктын каалгасын акырын тыкылдатат. Кабыктын ичинен жүрөк түшүргөн бир үн чыгып:

- Ким бул? Эмне болду?- деп жооп берет.

Улактар адегенде коркуп кетишет. Анткени бул үн карышкырдын үнү эле. Эми улактар ал жерден дароо качып

кетүүлөрү керек болчу. Улактар эми карышкыр эшикке чыкканга чейин көрүнбөй качып кетүүнүн айласын кылышып, ал жерден качып кетишет. Мына ушинтип алар аябай катуу чуркап отурушуп өздөрүнүн үйүнө жакындап калганын да байкабай калышат. Анан алар аябай сүйүнүп кетишет. Улактар да-роо үйүнө кирип келишет да, токойдогу болгон окуялардын баарын апасына айтып беришет.

Ансыз деле апасы улактарынын кайда кеткенин билбей аябай тынчсызданып жаткан болчу. Эчки улактарынын аман-эсен көргөнүнө сүйүнүп, аларды бекем кучагына кысат. Анан балдарына:

- Балдарым менин! Силер эшикти тыкылдатпай киргениңерде анда өтө жаман болмок. Эрежеге көңүл буруп, адептүү болгонуңардан бул коркунучтан аман калдыңар. Азаматыңар улактарым!- деп аларды алкайт.

Ошентип эчки улактарынын тартиптүүлүгүн баалап, алар эңсеген жаңгактан таттуу торт жасап берет. Улактар таттууну бир жыргап жешип, курсактарын кампайтышат.

Албетте, эгер балдар адептүү болушса, анда ар дайым жакшылыкка, ийгиликке жетишет. Анан да элдин сүймөнчүлүгүнө ээ болушат.

Тең бөлүшүү

Берекелүү буудай

«Бири-бирине жардамдашуу - бир туугандын милдети»

Илгери бир заманда эки бир тууган атасынан калган жерде жашашыптыр. Чоңунун үй-бүлөсү бар экен. Кичинеси али үйлөнө элек эле. Алар күнүгө кечинде талаадан топтоп келген буудайын тең ортодон бөлүп, кампасына салып алышат экен.

Иниси бир күнү отуруп алып өзүнчө ойлонот. Анан ал акыры: «Минтип буудайды тең ортодон бөлүү туура эмес. Анткени, менин али үй-бүлөм, балдарым дагы жок. Андыктан көп буудай алуунун кажети жок» деп чечет. Анан ал түнкү убакта жашыруун барып, бир кап буудайды агасынын кампасына коюп коёт.

Агасы да өзүнчө отуруп алып: «Инимдин үй-бүлөсү жок.

Эртең үйлөнүп калса, акчасы да жок. Ушул буудайлардан сатышка туура келет. Андыктан мен өзүмдүн буудайымдан берип коёюн» деп ойлонот.

Ал дагы ошол түнү туруп, бир кап буудайды алып, инисинин кампасына жашыруун коюп коёт.

Мына ушинтип ар түнү экөө бири-бирине билгизбей бир каптан буудайды кампаларына коюп коюшат. Ошондуктан экөөнүн тең буудайы такыр азайбайт.

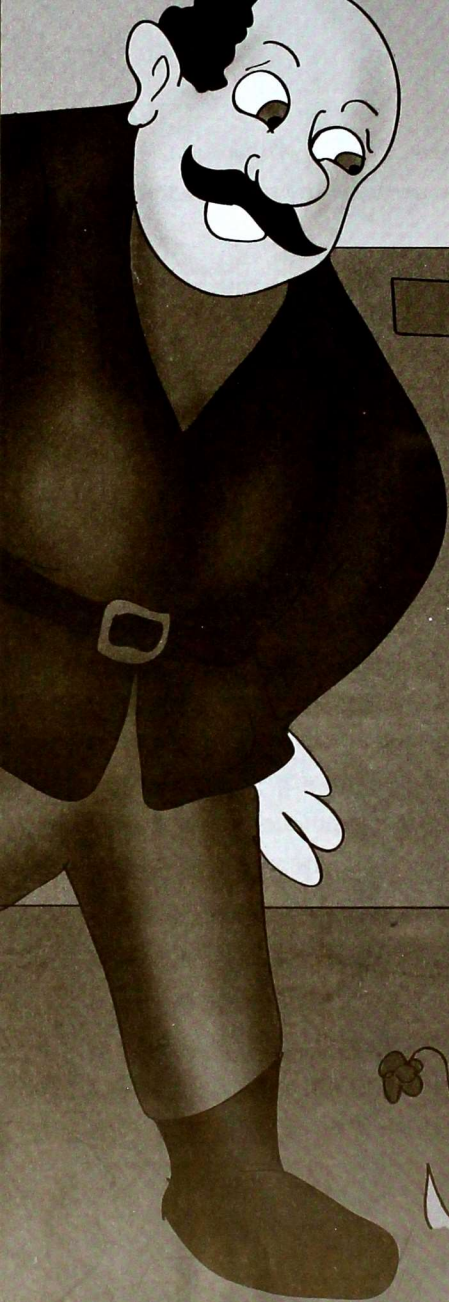
Буга таң калышкан бир туугандар: «Оо Кудай, бул буудайлар эмнеге такыр азайбайт» деп ойлошот ичтеринен.

Ошентип күндөр өтө берет. Мына дагы ушундай күндөрдүн бир түнүндө иниси бир кап буудайды алып агасынын кампасын карай жөнөйт. Агасы да бул учурда инисинин кампасын карай бир кап буудайды жонуна коюп алып келе жаткан болчу. Ага-ини жолдо ушундай абалда жолугушуп калышат. Алар бири-бирин карашып, анан буудайлары эмне үчүн азайбаганын эми гана түшүнүшөт. Каптарын жерге коюшуп, кубанышып, бирин-бири кучакташат.

Так ушул учурда алар бир тууган менен оокатын бөлүшүш керек экендигин эч ким айтпаса да мыкты түшүнүшкөн экен.

Чынында эле бир туугандар менен колубузда болгон оокатыбызды бөлүшө турган болсок, анда дасторконубузда дайыма береке болот.

Өзүмчүл дөө

«Өзүмчүлдүк сүйүүнү өлтүрөт»

Илгери бир өлкөдө балдар ээн-эркин оюн ойногон кооз аянт бар экен. Ал жерде ойногон балдар гүлдөрдөн теришип, дарактардын мөмөлөрүнөн топтоп жешчү экен. Анан дагы дарактардын калың бутактарына селкинчектерди курушуптур. Ал селкинчектерде отуруп алышып бирин-бири селкилдетишип шаңдуу, кыраан-каткырык күлкү салып ойношчу. Бул жерде балдардын шаңына бөлөнгөн канаттуу куштар, кооз көпөлөктөр дагы ары-бери учушуп, көңүл ачышчу.

Бир күнү бул жерге күтүлбөгөн жерден бир дөө келди. Ал аянтты аябай жактырды да: «Эми бул жер меники болот. Эч кимге бербейм» деп ойлоп, ойногону келген балдардын баардыгын кууп жиберди. Эч кимди бул аянтка жакындатпай койду.

Анан дөө дарылдаган үнү менен:

- Бул жер эми мындан кийин меники болот! Бул жерге эч ким келбесин, эч ким ойнобосун!- деп кыйкырып жатты.

Балдар андан коркушуп аянтка такыр келбей калышты. Ошентип дөө баарын кетирип жиберип, аянтка дубал тургузду. Балдар эми таптакыр аянтка кире албай калышты.

Кенен аянтта каалашынча ойношкон балдар буга аябай капаланышып, дөөнү жаман көрүп жатышты. Балдар эле эмес куштар, көпөлөктөр жана курт-кумурсканын баары кейипкепчип жатышты. Айланада баягы шаңдуу маанай жок, негедир баарынын көңүлдөрү суз болушуп, өздөрүнчө жүрөктөрү оорушту. Бак-дарактар да кайгырышып болгон жалбырактары жана мөмөлөрүн төгүп салышты. Ал эми бажырайып ачылып турган гүлдөрдүн баары соолуп калды.

Ошентип убакыт өтүп кылычын алып кыш да келип, кар жаап, айлана апапакай болуп өзгөрдү. Канаттуу куштар болсо алыс жылуу жактарга учуп кетишти. Балдар дагы үйлөрүнөн көп чыгышпай калышты. Дөө болсо курган дубалынан чыга албай, ошонун ичинде жата берди.

Бирок бат эле кыш өтүп, жер бети кайрадан жандана баштады.

Дөө жаз келээри менен баары кайра өз ордуна келет деген ойдо болду.

Тилекке каршы ал ойлогондой болгон жок. Айланага жаз

келип, карлар эриди. Сай-сай болуп суулар акты. Жер бетин жашыл түс каптады.

Бирок эң кызыгы дөөнүн аянтына такыр жаз келбей койдү. Баары ошол турган бойдон калды. Дарактар бүчүр байлабады. Гүлдөр жерге чыгып жайнабады.

Дөө болсо жинденип:

- Эмне үчүн менин аянтыма дагы эле жаз келбейт?- деп кыйкырып жатты.

Ошол учурда жер астында жаткан байчечекей башын көтөрүп:

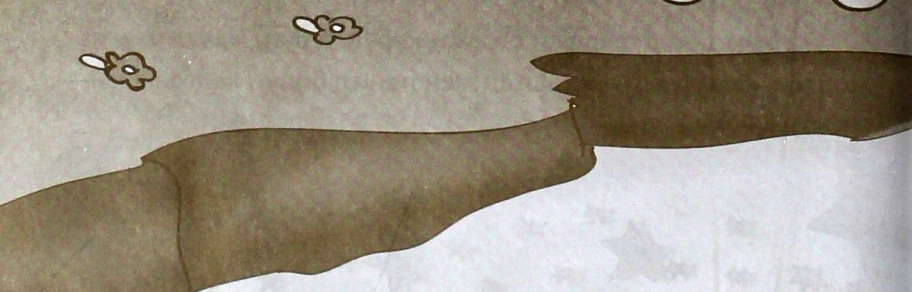
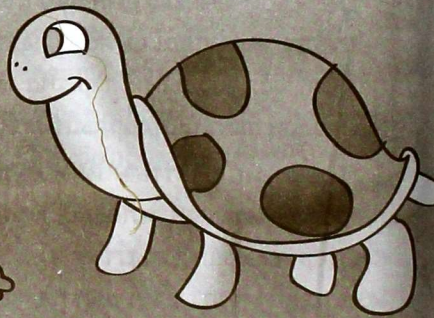
- Анткени сен өзүмчүлдүк кылдың. Бул жерде балдар шаңдуу ойношчу эле. Бул жер алардын оюн аянты болчу. Сен болсо, аларды кууп салдың. Ошондуктан сага жаз келбейт,- деди.

Дөө байчечекейдин бул сөздөрдөн кийин өзүнүн катасын түшүндү. Аянттын айланасына тургузган дубалды дароо кулатып, балдардын баарына аянтка кирүүгө уруксат берди. Кайрадан аянт балдардын шаңдуу үнүнө жаңырды.

Ошентип аянттын ичи мурдагыдай болуп кулпуруп, жадыраган жаздын илеби келди. Балдар кубанып, канаттуу куштар сайрап, жыттуу гүлдөр жайнап, курт-кумурскалар ызылдап учуп, аянт шаттыкка бөлөндү.

Ал эми дөө булардын баарын көрүп туруп, жаман мүнөз болгон өзүмчүлдүгүн таштап, кең пейил болуп калган экен.

Достук мамиле

«Булбул менен достошкон гүлгө барат. Өрдөк менен достошкон
көлгө барат»

Суу жээгинде жашаган бир бака менен ташбака бири-биринен ажырабай турган жакын достордон эле. Эгер алардын бирөөсү алыска кете турган болсо, анда бири-бирин абдан сагынышып калышчу. Алардын достугу ушунчалык бекем болгондуктан, тегеректеги душмандарынан сактаныш үчүн жана дайыма бири-бирине тынымсыз кабар алып туруу үчүн бир амал ойлоп табышат. Алар кадимки эле жипти алышат да, бири-биринен кабар алып туруу үчүн, буттарына бекем байлап алышат.

Ошентип аларга бул ойлору абдан жагып, бири-бирин тез-тез көрүп тим эле жызгап калышат. Бири жипти тарткан учурда, экинчиси жиптин тартылганын туюп жетип келчү болот.

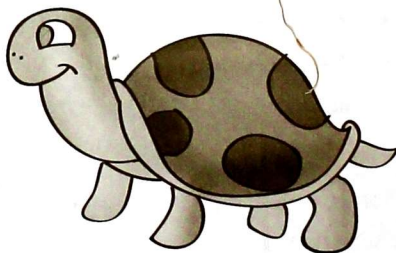
. Бирок алардын бул кубанычы көпкө созулган жок. Бир күнү тээ бийиктен учкан бүркүт курч көзү менен жүзүм бактын арасында акырын бара жаткан ташбаканы көрүп калат. Анан зуулдаган бойдон барып жерден ташбаканы илип алат.

Ошентип бүркүт бир учу баканын, бир учу ташбаканын бутуна байланган жипти көрбөй, ташбаканы уясына алып барып таштайт.

Бутуна жип байланган бака да ташбака менен бирге келет. Буларды көргөн бүркүттүн тим эле шилекейи агат. Бүркүттүн аялы жылмайып күйөөсүнө карап:

- Ташбаканы го сен алып келдиң, а мына бул бака байкуш кантип келип калды?- дейт.

- Ал өзүн-өзү билбеген макулук. Досту да ылайыктап тандабаса, башына ушундай балээ келет, - деп түшүндүргөн экен бүркүт.

Үч чабан

«Окуу, окуу жана окуу»

Тоодо жашаган үч чабан бири-бири менен дос болушуптур. Алар тоодо мал багып жүрүп, бир кумураны таап алышат. Ичин карашса толтура алтын бар экен. Бирок ал кумура аябай сырдуу көрүнүптүр. Алар кумураны колуна алаары менен:

- Мен сыйкырдуу кумурамын. Менден үч нерсе сурап алсаңар болот. Бирок, сынып, же жоголуп кетсем тилегиңер орундалбай калат. Мени жоготуп, же сындырып албасаңар он жылдан кийин дагы сурасаңар болот, - дейт.

Үч дос уккан кулактарына ишене албай туруп калышат. Анан чындыгын билүү үчүн өздөрүнүн тилектерин айтышат. Биринчиси:

- Мага мени бай кыла турган сандык бер, - деп тилек айтат.

Кумура анын айтканын аткарып, заматта алтын сандыкты пайда кылат. Экинчиси болсо:

«Менин каалаганым» деп ойлонуп туруп, анан:

- Байлык менен кошо түбөлүк жашоону каалаймын, - дейт.

Үчүнчүсүнүн тилеги болсо эки досунун тилегине такыр окшошпойт. Ал:

- Мен ичинде абдан көп, баалуу китептери бар китепкана болуусун каалаймын, - дейт.

Мына ошентип кумура үчөөнүн тең тилегин орундатат. Анан чабандар бул сыйкырдуу кумураны дагы он жылдан кийин кайра каалаган тилектерин суроо үчүн жерге көмүп коюшат.

Ошентип биринчи тилек кылган чабан ушунчалык бай жашоого жетишет. Анын жашоосу падышалардын жашоосу менен бирдей деңгээлге болот. Экинчи чабан болсо, каалаганындай бай болуп, ошол эле учурда канча жыл өтсө да ага такыр карылык келбептир.

Ал эми үчүнчү чабан каалаган китепканасында эртеден кечке китеп окуп, билимин жогорулатат. Акыры ал өлкөдө өтө таанымал аалым даражасына жетет.

Мына ушинтип арадан он жыл өтөт.

Баягы үч дос кайрадан жолугушушат. Алар чогулуп алышып баягы сыйкырдуу кумура көмүлгөн жерге келишет. Биринчи чабан:

- Алдыбыздагы он жыл бою көмүлгөн кумура менде турсун,- десе, экинчиси:

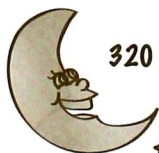
- Эмне үчүн сенде турат экен? Менде деле турса болот,- деп аны менен тиреше кетет.

Анан кумганды талаша кетишет. Алар кумганды талашып жатышып, колдорунан түшүрүп сындырып алышат. Мына ушинтип баарынын тилеген тилектери орундалбай калат. Кумура айткандай каалоолору орундалбай, кадимки катардагы адамдардай эле болуп калышат.

Биринчисинин байлыгы, экинчисинин түбөлүк жаштыгы жана үчүнчүнүн китепканасы бир заматта көздөн кайым болуп кетет. Жоголбогон бир гана нерсе калат. Силер билсеңер керек ал эмне экенин?.. Албетте, туура. Ал жоголбогон нерсе китептерден алган билим болчу.

Ошентип үчүнчү чабан атагы ааламга кеткен чоң аалым болгон болчу. Ал ошол аалым бойдон калды. Ал эми берки экөө болсо, мурдагы абалдарына келип калышкан экен.

Ач көздүктүн арты

«Колундагы барга шүгүр кылбасаң, береке калбайт»

Илгери-илгери бир заманда алыскы бир өлкөдө кембагал үй-бүлө жашаптыр. Алардын эч нерсеси жок болчу. Жери түгүл, бир бөлмөлүү үйү да жок эле. Жайкысын талаага эле жатып алышчу. Кышкысын болсо, бош калган чоочун үйлөргө баш калкалашчу экен.

Күндөрдүн биринде бир куш өзүн кууп келе жаткан бүркүттөн качып, ошол кембагалдар баш калкалаган жерге учуп кириптир. Жубайлар бүркүттү кубалап кетиришип, берки кушка болсо жем берип курсагын тойгузушат. Кушту сылап-сыйпап жакшы көрүшөт. Куш дагы бул жакшылыктарына ыраазы болуп, аларга:

- Силер мени өлүмдөн куткардыңар. Эгер менден си-

лерге кандайдыр жардам керек болуп калса, алаканыңарды үч жолу чапкыла. Мен угаар замат силерге келе калам. Каалооңорду орундатам, - деп айтат да, анан учуп кетет.

Куш кеткенден кийин жубайлар аябай ойлонушат. Анан алар куштан баардык каалоолорун суранууну туура көрүшөт.

Алгач андан короосу кенен чоң үй сурашат. Куш бул каалоосун дароо орундатат. Жубайлар биринчи күндөрү өздөрүн аябай бактылуу сезишет. Убакыт өткөн сайын бул үй тардай сезиле баштайт. Анан аялы күйөөсүнө:

- Кожоюн, мен кенен чоң сарайыбыз болушун каалап турам. Ичинде кызматчылар, ар бирибиздин бөлмөбүз болсо, - дейт.

Анан экөө муну кушка айтышат. Куш жубайлардын бул каалоосун да орундатат.

Чынында куштун тартуулаган сарайы ушунчалык керемет болот. Тим эле көргөн адамдын көз жоосун алат. Ичинде көп кызматчылары болуп, алар тынбай ары-бери чуркап иштей башташат.

Алгачкы күндөрдүн баары сонун өтүп жаткан эле. Бирок күн өткөн сайын жубайлар андан да тажай башташат. Күйөөсү аялына:

- Биз ушундай ак сарайда жашап жатып, көп байлыгыбыз бар болуп туруп, анан эмнеге падыша жана ханыша эмеспиз?

Кушту чакыралы, ал бизди падыша жана ханышага айлантсын,- дейт.

Жубайлар кушка каалоолорун айтып бүтө электе эле айлананы капкара булут каптап кирет. Анан куш аябай ачуу үнү менен:

- Аттиң, силер берилген байлыкты колдоно алган жоксуңар! Мындай жыргал жашоого татыктуу боло албадыңар! дейт да, көздөн кайым болуп кетет. Баягы байлыктын баардыгы биринин артынан бири көздөн кайым болот.

Ал эми жубайлар болсо, мурдагы жакыр абалында, эски кийимдери, жетээр-жетпес тамак-аштары менен калышкан экен.

Кайгыны кетируүнүн жолу

«Бош отуруп кайгыргандан көрө, эмгек кылып ийгиликке жет»

Илгери бир падыша нур жүздүү, балдай таттуу эркек балалуу болот. Падыша бул кичинекей наристесин аябай жакшы көрөт. Уулу чоңойгондо анын каалоолорун эки кылбай аткарчу экен. Баласы эмне кааласа дароо анын алдына каалаганы келчү. Кыскача айтканда бала «жок» деген эмне экенин билбей чоңоёт.

Мына ушинтип кечээки наристе бой жетип, чоң жигит болот. Албетте шахзаданын каалаганы ар качан дапдаяр болуп турчу. Убакыт өткөн сайын шахзада баарынан тажай баштайт. Ал алгач мунун себебин такыр биле албай коет.

Шахзада бара-бара аябай кейиштүү

абалга келип, эч нерсени каалабай, сүйлөгөндү да жактырбай калат. Кала берсе, тамак дагы жешти каалабайт. Ушундан улам шахзада арыктап да кетет. Атасы күндөн-күнгө арыктап бара жаткан баласына зээни кейий баштайт. Бирок колунан эч нерсе келбейт. Бир күнү бала атасы менен бул маселе тууралуу сүйлөшүүнү чечет да, атасына келип:

- Атаке, мен алыс сапарга чыккым келип турат. Балким барган жеримде дартыма даба табылаар,- дейт.

Падыша албетте, жалгыз баласын жанынан алыс чыгаргысы келбейт. Бирок баласынын дартына даба табышы үчүн жөнөткөнгө айласыз болот.

Ошинтип атасынан руксат алган шахзада алыскы жолго аттанат. Талаа менен түздү, айыл-шаарды, токой-тоону аралап бара берет.

Ал бир күнү жолдо баратып тердеп-кургап иштеп жаткан бир карыяны көрөт. Негедир шахзада карыя менен отуруп сүйлөшкүсү келет. Аттан түшүп, карыя менен саламдашып, ал-акыбалын сурайт. Карыя анын саламын кабыл алат да, андан ким экендигин, кайда бара жатканын жана эмне иш кылаарын сурайт. Шахзада жолго неге чыкканын айтып берет. Анда карыя ага:

- Балам, мен сенин дартыңдын себебин билем. Бирок аны айтаардан мурда ушул эгиндердин түбүн жумшартышым

керек. Сен дагы мага жардам берсең, тезирээк бүтүп, сага да дартыңды эртерээк айтып берейин,- дейт.

Шахзада карыянын айткан кебине макул болуп, эгиндин түбүн жумшарта баштайт. Иш менен алек болуп жатып, өзүнүн кайгы-капасын дагы унутуп калат.

Ошентип кеч да кирет. Кеч кирген кезде өзүн укмуш чарчаганын жана курсагынын ачканын сезет. Кечинде карыя шахзаданы үйүнө конокко чакырат. Шахзада астына коюлган тамак-ашты көз ачып-жумганга чейин эле жеп коёт да:

- Мен ушул учурга чейин мынчалык чарчап, курсагым ачкан да эмес,- дейт. Карыя учурдан пайдаланып:

- Сени капа кылган жана тамакка табитиңди байлаган нерсенин эмне экенин билдиңби? Анда балам билбесең мен айтайын. Бул сенин жалкоолугуң, жоопкерчиликсиз болгонуң, - дейт.

Кечке чейин талаада иштеп чыныгы ырахатты сезген шахзада бул сөздүн туура экенин кабыл алат. Анан карыяга ыраазычылыгын билдирип, аны менен коштошуп өзүнүн хан сарайына кайтат. Хан сарайга келээри менен атасынын атайын эгин талаасына чыгып, ал жерден өзүнө ылайык иш таап, иштей баштаптыр.

Мына ошондон кийин шахзадага таптакыр кайгы-капа жолобой калган экен.

Жетим бала

«Адал тапкан кирешенин пайдасы мол болот»

Илгери-илгери бир заманда жетим бала жашаптыр. Ал жашы он сегизге жеткенде бир устага барып:

- Мени жаныңызга шерик кылып алыңызчы? Мага бир жылда жыйырма беш сом акча берсеңиз ошол жетет - деп суранат.

Таң калган уста:

- Балам, сен айткан акчаны эл бир күндө эле таап коёт. Сен айткан акча бир жылга аз эмеспи? - дейт.

- Жок уста аз эмес. Адал болсо болду. Болгону жыйырма беш сом акча, - дейт бала.

Ушинтип уста жетим баланы жанына шакирт кылып алат. Уста баланы өз баласындай курсагын тойгузуп, кийинди-

рип-ичиндирип жакшы карайт. Бала дагы колунан келишинче устанын айткандарын кылып, иштей баштайт.

Ошентип арадан бир жыл өтөт. Уста балага жанагы айткан жыйырма беш сом акчасын берет. Бала уста менен коштошуп, жолго чыгат.

Баланын атасы мурда соодагер болуп иштечү. Ал жол жүрүп баратып атасынын алып сатар досун жолуктуруп калат. Ал баланы көргөнүнө сүйүнүп:

- Оо аяш балам, кандайсың, кайда жүрөсүң?- деп ал акыбалын сурайт.

Бала:

- Жакшы! Бул менин адал жол менен тапкан акчам эле. Сиз ушуга мага сатыла турган буюмдарды алып келип бериңизчи?- деп суранат.

Алып сатар күлкүсү келип анан балага карап:

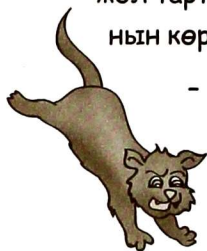
- Ай балам бул акча аз. Анан сен каалаган нерсе келбейт да. Эмне алышым мүмкүн буга?- дейт. Бирок досунун баласы болгон үчүн акчаны алып, капчыгына салып коёт.

Ошентип бала коштошуп калып калат. Ал эми алып сатар төөсүнө минип, жолго чыгат. Азбы-көппү жол жүрүп отуруп бир базарга жетет. Ал жерден өзүнүн ала тургандарын сатып алат. Анан жетим баланын акчасына эмне алаарын ойлонот.

Ушинтип ойлонуп-ойлонуп отуруп, кайра алдыга карай жол тартат. Жолдон бир баланын мышык сатып отурганын көрөт. Анан анын баасын баладан:

- Балам мышыктын баасы канча?- деп сурайт.

Бала алып сатарга:

- Жыйырма беш сом акча,- дейт.

Алып сатардын эсине досунун баласынын акчасы түшөт. Эми ушуну болсо да сатып алайын деп, мышыкты сатып алат.

Кайра жолун андан ары улайт. Жолдо келе жатып, бир айылга туш келет. Бул айылда шаңдуу майрам болуп жаткан эле. Алып сатар ал айылда конуп калат.

Анан ал майрамга көз салып, майрам өтө кызыктуу өтүп, түрдүү жер-жемиш, таттуу тамак-аштар, ар түрдүү оюн-күлкүлөр болуп жатканын карап отурат. Бир убакта алып сатар дасторкондун башында колунда таягын таянып турган бир кишини көрөт. Алып сатар ал адамга кызыгып эмне үчүн минтип турганын сурайт. Бул адам майрамдын ээси болчу. Ал конокко карат:

- Ээ билсеңиз! Айылды чычкан каптап кетти, эмне кыларыбызды да билбей калдык. Айла таппай жаман болдук,- дейт.

- Алып сатар:

- Аа анын бир айласы бар. Болгондо да оңой эле,- дейт да, төөсүнө жүктөп алган мышыкты коё берет.

Мышык болсо шыпылдаган бойдон чычкандарды бирден кармай баштайт. Аны карап турган айыл тургундары буга аябай кубанышат. Айыл башчы алып сатарга:

- Урматтуу конок! Бул мышыкты бизге сатыңыз! Сиз муну канчага сатасыз? - деп суранат.

- Тилекке каршы бул мышыкты сата албаймын. Анткени муну бирөөгө алган элем, - дейт алып сатар.

Айыл башчы:

- Бул мышыкты бизге сатсаң, сага бир кумура толтура алтын беребиз,- деп өзүнүн сунушун айтат.

Бул сунушту алып сатар дароо кабыл алат да, мышыкты аларга сатат.

Алтынды жүктөп алып, өзү жашаган айылга карай жол тартат. Бара жатып ага: «Жетим бала мага болгону жыйырма беш сом акча берди. Мен болсо ага бир кумура толтура алтын алып бара жатам. Жок мунун жарымын мен өзүмө алып калайын да жарымын ага берейин»- деген ой келет.

Дал ошол учурда анын курсагында бир оору пайда болот. Алып сатар эмне кылса да ал оору басылбай коёт. Анан ал

өзүн кыйнап отуруп бул жаман ниетинен баш тартат. Ошондо гана ал оорунун азайганын сезет. Акыры таптакыр алтынды алуудан баш тартат. Оору эми такыр жоголот.

Айылга келээри менен алып сатар жетим баланы таап, ага аманатты тапшырат. Жетим бала аябай кубанат да, алып сатарга рахмат айтып алтындын жарымын берет. Мына ушинтип жетим бала адал жол менен табылган акчанын берекесин көргөн экен.

334

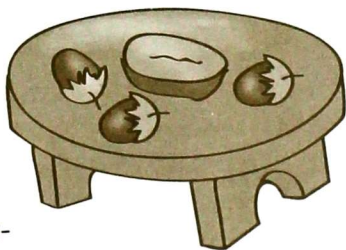

Коңшу тыйын чычкандар

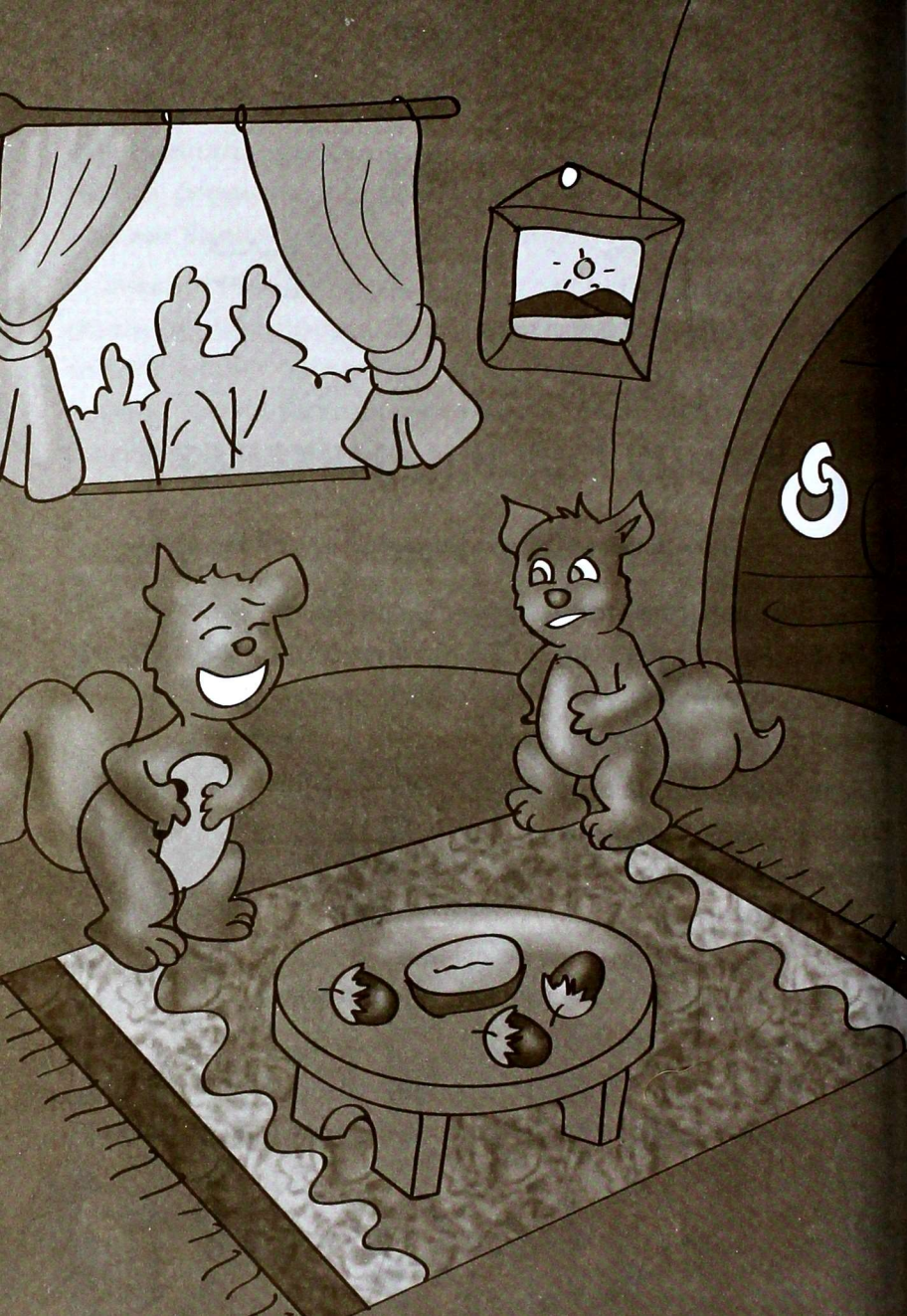
«Өзүңө каалабаган жамандыкты башкага да каалаба»

Бир чытырман токойдо бир тыйын чычкан жашаган экен. Анын жанындагы даракта анын коңшусу да жашаптыр. Ал коңшусу өзүндөй эле тыйын чычкан болчу.

Бир күнү токойдо экөө жолугушуп калышат. Тыйын чычкандын бири берки досун үйгө кечинде конокко чакырат. Конокко арнап даамдуу жаңгак шорпосун даярдайт. Экөө аркы-беркини сүйлөшүп отургандан кийин, тамакка отурушат.

Бир маалда кошунасы шорпону ооз тийгенден баштап эле чүчкүрүп кирет. Берки болсо, тиги чүчкүргөн сайын кыт-

кылыктап күлүп, жыргап калат. Көрсө ал досунун тамагына кара мурч салып салган экен. Ошол мурч мурдуна жыттанып, аны чүчкүртүп жатыптыр. Ал аябай досуна жини келет да, бирок досуна муну билдирбейт. Тамактанып бүткөндөн кийин ыраазычылык билдирип, коштошуп үйүнө кетет.

Ошентип арадан бир канча убакыт өтөт. Конокко чакыруу кезеги берки досуна келет. Ал атайын барып, досун конокко чакырат. Досуна арнап тобурчактан шорпо жасайт. Анан ал дагы досунун чынысына билдирбей кара мурч салып коёт. Ал дагы эми эле тамактан ооз тийгенде чүчкүрө баштайт. Үй ээси каткырып күлүп, ичин тырмап жатып калат.

Мына ошондо гана конокко келген тыйын чычкан баарын түшүнүп, өзүнө каалабаган жамандыкты башкага да каалабаш керек экендигин сезип, досунан кечирим сураган экен.

Калпычы бала

«Жалганчынын сөзүнө эч ким ишенбейт»

А Бир айылда ар дайым жалган сүйлөгөн бир калпычы бала жашаган экен. Ал баланы эч ким жактырчу эмес. Баардык адамдар ал жөнүндө: «Калпычы балабы? Ал дайым жалган сүйлөйт» дешчү да, анын сөзүнө такыр ишенишчү эмес.

Чындыгында элге калпычы болуп таанылуу кандай жаман жана өкүнүчтүү нерсе... Анткени, калпычы чындыкты айтып жатса да, ага эч ким ишенбей калаары айдан ачык иш.

Күндөрдүн биринде апасы ал калпычы баланы үйүнө жалгыз таштап, өзү базарга жөнөдү. Кетип бара жатып бала-сына:

А- Тентектик кылбагын макулбу! Мен келгенге чейин тартиптүү отуруп тур,- деп эскертти.

Калпычы бала апасына тим эле жан талашып:

Б - Макул апа, сен эч кам санаба. Мен үйдө тынч эле отуруп турам, - деди.

АБТ Бул калпычы бала кайдан берген убадасын аткарсын. Апасы эшикти жаап чыгаары менен эле калпычы бала ширекени алып, аны биринен сала бирин күйгүзүп, анан кайра өчүрүп ойноп жатты. Ойноп жатып тим эле жыргады. Бирок бир маалда кокустан өзү күтпөгөн бир окуя болуп кетти. Кайдан-жайдан экени белгисиз жалын чачырап, бир заматта от пайда болду да, жерде жаткан төшөктөр жалбырттап күйө баштады. Калпычы бала муну көрүп жүрөгү түштү. Дароо сыртка чуркап чыкты да:

Б - Жардамга!!! Жардамга, биздин үйүбүз өрттөнүп жатат!!! - деп кыйкырып жатты. Ал коңшуларына кирсе алар баланы тоотпостон:

М - Сен дагы калптарды айтып жатасың. Дагы баягы бизди ойноккон калптарыңдын бири да. Башты оорутпай кетчи, - деп көңүл бурбай коюшту.

М Мына ушинтип калпычы баланын үйү өрттөнүп жатты. Үйдү өчүрүүгө жардамга эч ким келбей койду. Бала эмне кылаарын билбей далбастап калды.

Б Бул учурда апасынын базардагы иши бүтүп келип калган эле. Апасы уулуна аябай ачуусу келди да, дароо келээри

340

менен өрт өчүргүчтөрдү чакырды. Өрт өчүргүчтөр келгенде үйдүн жарымы күйүп кеткен болчу. Алар эртеп жатып араң үйдүн бир бөлүгүн сактап калышты. Калпычы бала апасынан кечирим сурап, экинчи мындай ишти жасабай турганга убада берди.

Ал мына ушул окуядан кийин өзүнүн катасын жакшы түшүндү. Ушундан кийин жалган сүйлөгөндү таптакыр таштады.

Албетте, эгер адам калпычы болсо, анда анын айткан сөздөрү чындык болсо дагы ага эч ким ишенбей калаары анык.

Билим алуу

Билимдин мааниси

«Акыл айга жеткизет, билим көккө жеткизет»

Илгери-илгери бир падыша жашаптыр. Ал бир кыздуу болот. Падыша кызын ушунчалык жакшы көрөт. Кыз убакыт өткөн сайын аябай чырайлуу болуп чоңоё берет. Мына ушинтип ал чоңоюп отуруп мектеп жашына жетет.

Күндөрдүн биринде кыз атасына:

- Атаке, мен мектепке баргым келип жатат. Балдардын баары мектепке даярданып жатат. А мен качан бара баштаймын?- деп сурайт.

Атасы болсо:

-Сен эч качан мектепке барбайсың!- деп кызын кагып салат.

Кызы атасын түшүнбөй калды го деп кайрадан:

343

- Атаке! Мен окугум келип жатат. Билимдүү инсан болгум келет,- дейт.

Атасы кызынын бул сөздөрүнө жини келип:

- Кимдер мектепке барат билесиңби? Акылы аз, нан алганга акчасы жок жана бей-бечаранын балдары барат. Сен болсо улуу урматтуу падышанын кызысың. Айтчы кызым, сага эмне жетпей турат. Баары бар, ошондуктан алдагы мээңди чарчатуунун кажети жок, - дейт.

Кыз байкуш эмне кылсын. Колунан эч нерсе келбейт. Атасынын айтканына айласыздан көнөт да, мектепке барбай калат. Күнүгө жолдон мектепке карай бара жаткан балдарды карап, аябай капаланат.

Акыры падышанын кызы ооруп төшөккө жатып калат. Атасы өлкөдөгү кыйын дарыгерлерди чакырып, кызын айыктырат. Анан кызына түрдүү оюнчуктарды сатып берип, кызын алаксытат.

Убакыт өтүп кыз бойго жетип чоңоёт. Турмушка чыга турган жашка келет.

Бир күнү падыша кызын чакырып:

- Кызым, азыр алыстан бизге конокко башка өлкөнүн падышасы келет. Анын жанында катуу сүйлөп, маанилүү чоң-чоң нерселер тууралуу айткын. Эгер уулуна жагып калсаң сени келин кылып алат,- дейт.

344

Ошентип падышанын сарайына алыстан коноктор да келишет. Падыша атасы жана коноктордун баары чогулуп сүйлөшүп отурган жерде кызы бийик отургуч алып келип, үстүнө чыгат да, катуу үн менен:

- Төө, тоо, пил, арстан, жолборс, - деп кыйкыра баштайт.

Атасы да, коноктор дагы кыздын бул жоругуна аябай таң калышат. Эч нерсеге түшүнбөгөн падыша кызына карап:

- Ай кызым, бул эмне кылганың? Коноктордун алдында мени уят кылып жатасың го? - дейт.

Кызы болсо:

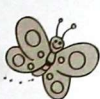
- Атаке өзүң жогору туруп, чоң нерселер тууралуу айткын дебедиң беле. Мен да сенин айткандай билген чоң нерселерди атадым жана сиздин буйругуңузду аткардым, - дейт.

Падыша ошол учурда кызын туура түшүнөт да, аны убагында окууга жибербей койгонуна аябай өкүнөт. Анткени кызы таптакыр билимсиз, сөзгө түшүнбөс болуп калган эле. Кызынын бул жоругу үчүн падыша коноктордон кечирим сурайт. Конокко келген падыша акылдуу киши болгондуктан:

- Негизи окуп-үйрөнүүнүн эрте-кечи жок. Кызыңды биз өзүбүз окутуп алабыз. Билимдүү кишилербиз. Чынында адамдын көркү келбетинде эмес, билиминде, - деген экен.

Шылдың кылбоо

Бөжөктүн жоругу

«Досун акылсыздар гана келекелейт»

Бир күнү бир бөжөк апасына ыйлап келет да, даттанып:

- Апаке, мамалак болсо мени бүтүк көз деп мазактап жатат, - дейт.

Бирок апасы бул уруштун кантип баштаганын билгиси келет да:

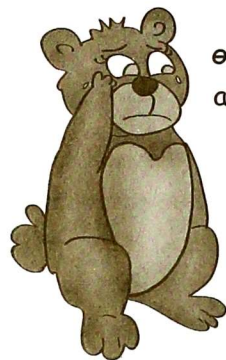
- Дагы эмне деди?- деп сурайт.

- Калкан кулак, алаң көз деди, - дейт баласы.

- Андан мурда сен ага эмне дедиң? - деп сурайт апасы кайра.

- Менби? Мен... Эч нерсе деген жокмун, - деп кымындайт бөжөк.

- Сен эч нерсе дебесең эле биринчи өзүнөн-өзү мазактап баштады да ээ? - дейт апасы жылмайып.

- Эме, ии, жолдон ага жолугуп калдым да, анан «чанач» деп мазактадым, - дейт бөжөк.

- Мына көрдүңбү балам? Сени мамалак жөн жерден эле мазактай бербейт да. Биринчи өзүң баштап алып, анан мага даттанасың. Бул туура эмес!- дейт апасы.

Бөжөк кылган жоругуна аябай уялып, мындан кийин бирөөнү мазактабаганга апасына сөз бериптир.

348

Жоопкерчилик

Жөндөмдүү балдар

«Иштин майын чыгара жасаган адам эрктүү адам»

Илгери бир өткөн замандарда алыскы өлкөдө бир киши үч уулу менен жашаптыр. Ал кишинин үч баласы жана үйүнөн башка эч нерсеси жок экен. Бирок үйү абдан чоң экен. Бирок киши балдарын жанынан артык жакшы көрчү.

Ал адам аябай картайып калгандыктан балдарына эмне мурас таштаарын билбей кыйналыптыр. Анткени бул адамдын жалгыз үйүнөн башка эч нерсеси жок болчу. Акыры анын оюна жакшы бир ой келет.

Бул оюн ишке ашыруу үчүн ал адам балдарын чакырып алып:

349

- Үчөөнөр тең өзүңөр каалаган кесипти үйрөнүп келгиле. Кимиңер кыйын кесипти үйрөнсөңөр ошонуңарга ушул үйдү мураска таштаймын,- дейт.

Атасынын бул айткандарынан кийин уулдары кесип үйрөнүү үчүн алыска сапарга чыгышат. Ар кимиси ар тарапка багыт алып, өз алдынча өздөрүнө жаккан кесибин үйрөнө башташат.

Улуусу чачтарач кесибин кыйын өздөштүрүп, барган жериндеги падышанын сарайында падышанын жеке чачтарачы болуп калат.

Ортончусу болсо дагы башка өлкөдө атка така какканды кыйын өздөштүрөт. Ага тээ алыскы жактардан адамдар аттарын алып келишип така кактырып кетишет.

Ал эми кичүүсү болсо колунда кылыч ойноккон, өтө кыйын жоокер болот. Өзү барган өлкөнүн падышасынын жана көрүнүктүү адамдардын балдарына кылыч менен салгылашканды үйрөтөт.

Үч бир тууган эми үйрөнгөн кесиптерин атасына кандай көрсөтөөрүн ойлонушат. Анан үчөө кайрадан жолугушушат

да, чогуу атасынын жанына жөнөшөт. Алар айылына кирип, атасынын алдына келген кезде алардын алдынан үч чычкан чуркап чыгат. Улууусу аларды кармай калып, үчөөнүн тең жүнүн тегиздеп салат. Атасы улуу баласына:

- Балам, азаматсың! Үйдү сага берем, - дейт.

Кезек экинчисине келет. Ал кошуналардын басып бараткан аттарын токтотпостон эле баарынын буттарындагы эски такаларын чыгарып, алардын ордуна жаңысын кагып чыгат. Аттар эч нерсе сезбестен эле жолун улай беришет.

Муну көргөн атасы кубанып:

- Азаматсың балам!
Сен өз кесибиңди аябай кыйын өздөштүрүптүрсүң.
Үйүмдү сага калтырайын, - дейт.

Эми кезек эң кичинесине келет. Ал «Кантип өнөрүмдү көрсөтсөм?..» деп ойлоно баштаганда асмандан шатырап жамгыр жаай баштайт. Бала дароо кылычын кабынан чыгарып агалары жана атасынын төбөсүнөн айланта баштайт. Жамгыр жаап бүткөнчө эч биринин башына бир да тамчы түшпөйт. Алар баштарында

кол чатыр тургандай сезишет. Атасы баласынын кылыч ой-
нотконуна өтө таң калып:

- Балам, мен сендей колунда кылычты кыйын ойноткон
адамды көргөн жокмун. Кандай гана
азамат жоокер болгонсуң! Үй сени-
ки,- деп алкайт.

Ошентип балдарынын ийгили-
гине кубанган атасы балдары ме-
нен бирге ынтымакта жашап калат.
Өмүрүнүн акыркы күндөрүнө кел-
генде ал үйүн үч уулуна тең бирдей
таштап жаткандыгын айтып, көз жум-
ган экен.

Тентек бала

«Элдин тынчын алган- эси жоктун иши»

Алыскы бир айылда бир тентек бала болуптур. Анын тентектиги аябай ашынып кеткендиктен аны баары жаман көрчү. Ал көчөгө чыкканда элдин баары үйүнө кире качышчу.

Апасы бир күнү аны нан алып келгенге жөнөтөт. Ал түз эле нан бышырган жайга кирип барат да:

- Мага нан бергиле. Бир нан бергиле деп жатам силерге,- деп кыйкырып кирет.

Анын бул кыйкырыгынан ал жерде иштеп жаткан аялдын уктап жаткан кичинекей уулу ойгонуп алып ыйлай баштайт. Бөбөктүн апасы тентек балага кайрылып:

- Кандай ойлонбогон баласың? Үнүңдү акырын чыгарып сүйлөбөйсүңбү?- деп жиндениптир.

Бул сөздөр тентек баланын бир кулагынан кирип, экинчисинен чыгып кетет. Ошентип тентек бала нанын алып үйүнө жөнөйт. Үйүнө баратып ал жол бою каткыра берет.

Муну көргөн бир жаш келин терезеден башын чыгарып:

- Эй бала! Эмне болду сага? Акырын күлгөнгө болбойт бекен? Балам ооруп жатат. Үнүң анын тынчын алып жатат. Бар кетчи тезирээк!- деп ачууланат.

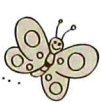
Тентек бала анын айтканын угуп да койбой, андан дагы катуураак үн менен күлүп, анан бир маалда ырдай баштайт. Жолдо дагы жөн баспай таап алган бош идишти тепкилеп, калдырата баштайт. Мына ушинтип ал баарына жаман көрүнүп, элдин тынчын ала берет.

Эртеси күнү ал кайра нан алганы келет да, күндөгүсүндөй:

- Мага нан бергиле! Укпай жатасыңарбы? Мага нан деп жатам!- деп кыйкыра берет. Нан бышырган киши унчукпай нанын берет. Ал унчукпай койгонуна тентектин жини келет да, сүйлөнүп алып ал жактан чыгып кетет.

Жолдо баратып баягыдай эле каткырып, анан бош бөтөлкөнү тепкилеп, ышкырык салат. Мына ушинтип баратканда ошол жердеги үйлөрдүн бирөөсүнүн терезесинен бирөө башын чыгарып бир челек муздак сууну тентектин башына куюп жиберет. Суу муздак болгон үчүн бала бир заматта үшүй баштайт. Ал титирегенинен үнүн такыр чыгара албай калат.

Эптеп жатып үйүнө жетет. Үйүнө барып кийимин алмаштырат да, жатып алып ойлоно баштайт. Акыры өзүнүн элге кылган тентектиктери туура эмес экендигин сезет. Анан да өзүнүн кандай гана жаман жоруктары бар экенин түшүнөт.

Мына ошол күндөн баштап тентек бала жаман жоруктарын жана тентектигин таштап, жакшы балдардын катарына кошулуптур. Ошондой эле бара-бара элге урмат-сый көрсөтүүнү да үйрөнгөн экен.

356

Колундагынын баркын
билүү

Кемедеги сапар

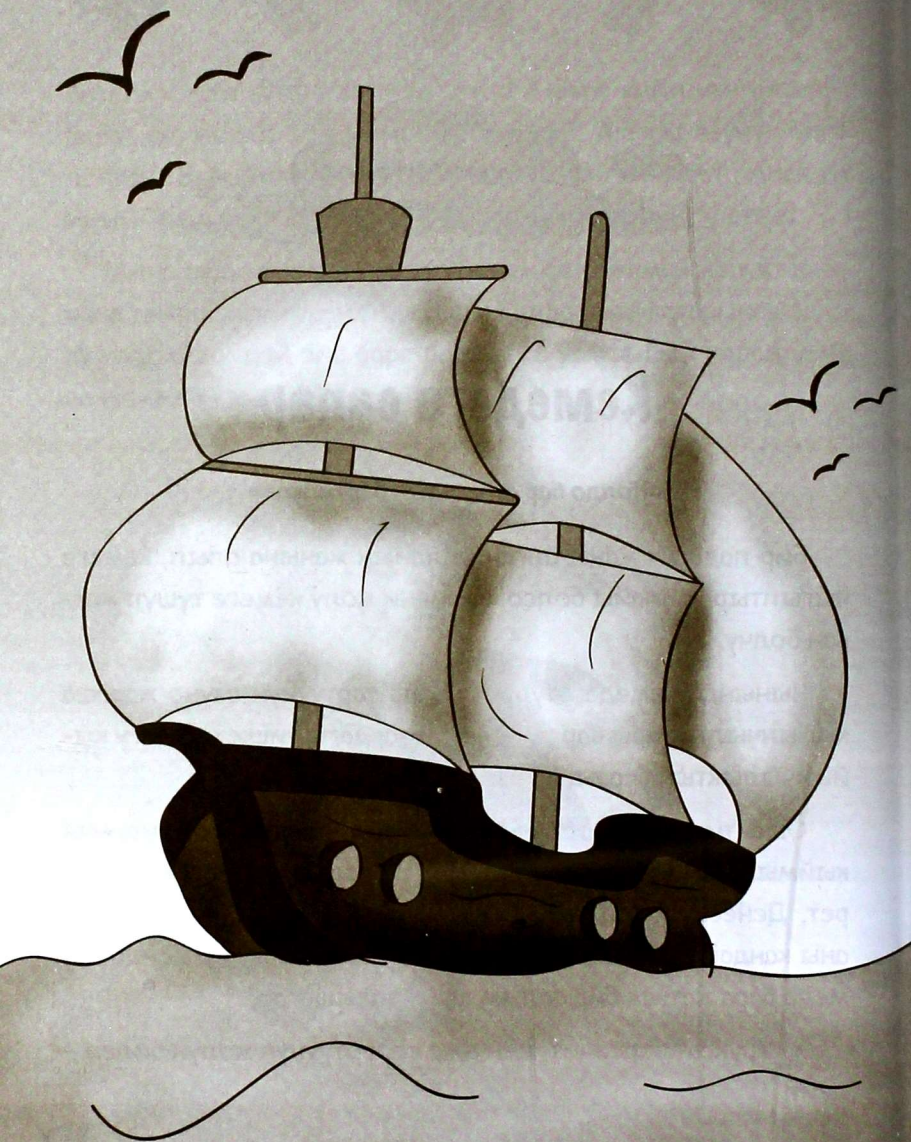
«Колдо бар алтындын баркы жок»

Бир падыша жаңы алган малайын жанына алып, кемеге чыгыптыр. Малайы болсо биринчи жолу кемеге түшүп жаткан болчу.

Чынында кемеде отуруп сапар тартуунун өзүнө жараша кыйынчылыктары бар эмеспи. Сапардагы киши жолдогу кыйынчылыктын баарына чыдай билиши керек.

Ошентип кеме ордунан жыла баштайт. Кеме биринчи кыймылдай баштаганда эле малай коркконунан ыйлап кирет. Денеси болсо тынбай титирей баштайт. Кемедегилер аны кандай кылышса да соорото албай коюшат. Ошондо кеме бара жаткан бир аалым адам падышага:

- Уруксат берсеңиз, мен аны сооротуунун жолун билем, - дейт.

Падыша аалымга уруксат берет.

Аалым кедейди алат да, деңиздеги сууга ыргытып жиберет. Мындайды күтпөгөн малай бакырып-өкүрүп кемедегилерди жардамга чакырат. Кемедегилердин баары буга таң калып калышат. Бир чети аалымга ыраазы боло карашат.

Ал эми малай болсо бир-эки жолу сууга кирип чыккандан кийин кеменин тепкичине жабышат. Муну көргөндөн кийин аны жолоочулар куткарып алышат. Кемеге чыккан малай бир бурчка барып, үнүн чыгарбай отуруп калат. Аалымдын чечимин жактырган падыша:

- Кантип мунун үнүн бастыңыз аалым мырза,- деп сурайт.

- Малай мурда кемеге түшпөгөн үчүн чөгүп кетүү коркунучун билбейт болчу. Ошондуктан кемедө болуу бул жакшы нерсе экендигинен да кабарсыз эле. Ошондой эле суудагы коркунуч менен кемедөги коркунучтун айырмасын дагы биле албайт болчу,- деп жооп берет.

Албетте тынчтык, бакыт жана ден соолук да дал ушундай. Аларды убагында баалап, кадырын биле калбасак, алардан ажырагандан кийин билгенибиз бекер кеп.

Соргоктук

Соргок түлкү

«Чеги менен жеп-ичпеген адам өзүнүн душманы»

Илгери-илгери бир токойдо бир түлкү жашаптыр. Ал бир күнү түрдүү гүлдөрдүн арасында сейилдеп жүргөн эле. Ошентип жүрүп ал кокусунан аарынын уюгун көрүп калды. Көрөөрү менен оозунан шилекейин агызып, көзүн алайтып ошол тарапка карай жакындай баштады. Анан бир заматта уюкка жетип барды да, уюкту колуна алып бүтүн бойдон оозуна салды. Анын ичиндеги аарыларга карабай аптыгып жеп кирди. Соргок түлкү мына ушинтип уюкту колуна кармаган бойдон үйүнө жөнөдү. Үйүнө келгенден кийин отуруп алып манжаларындагы куюлган балды тамшана жалай баштады. Уюктун ичиндеги аарылар болсо жан талашып кутулганга аракет кылып жатышты.

Бир маалда курсагы тойгон түлкү чалкасынан жатып

361

алып курсагын сылай баштады. Так ушул маалда анын ашказаны ачыша баштады. Анан ийне менен сайгандай ошол жери сыздап кетти. Бир маалда ошол жери ушунчалык ачышып ооруп чыкты. Түлкү чыдабай «Ахх, уфф» деп кыйкырып жатты. Ооруга чыдай албаган түлкү кумга жатып алып оонагысы келди. Анан араң басып сыртка чыкты. Кумга жата калып ооналактар баштаганда «какаганга муштаган» болуп курсагына учтуу сөңгөк да кирип кетти. Мынакей, ооруганды эми көр... Соргок түлкүнүн жаны ушинтип абдан кыйналып жатты.

Албетте, соргоктук кандай гана жаман нерсе. Чындыгында эле тамакты ченеми менен жеш бул жакшы адат. Ал эми тамакты соргоктук менен тоё жеп алууда мына ушул түлкү сыяктуу кыйналып калышыбыз мүмкүн.

Аманат жана ант ичүү

«Жөнү жок ант бербегин, анткени анын акыбети катуу»

Бир адам досуна ишенип аманат акча берет экен. Ал адам досуна аябай ишенгендиктен эч күбөлөрдү катыштырбайт.

Ошентип арадан көп жыл өтөт. Бир күнү акча берген киши досуна келип акчасын сурайт. Досу болсо таң калып:

- Ой койчу досум, кайдагыны айтып тамашалабачы. Сен мага эч кандай акча таштаган эмессиң го,- дейт.

Акча берген киши уккан кулагына ишенбей кайра акчасын сурайт. Досу дагы деле акча албаганын айтат.

Акыры акча берген киши: «Демек бул досум мага акчамды кайра бербеймин деген ойдо турбайбы» деп ойлонот да досуна карап:

- Досум, экөөбүз анда сотко баралы. Ошол жерде сотко ант берип, анан албаганыңды айтасың,- деп шарт коёт.

Досу бул оор шарттан коркуп кетет. Анткени, ант берүү оңой иш эмес эле. Ал жообун эртең берүүсүн айтат да, үйүнө кетет. Ошентип ал үйүнө барып, кантип баш тартууну ойлоно баштайт. Акыры шаардан чыгып кетүүнү чечет. Ал ошентип шаардан эми чыга бергенде астынан чоочун бир адам жолугуп калат. Анан ал адам менен баарлаша кетет да, анын ким экенин сурайт.

Ал адам:

- Мен антмын. Жасалбаган ишке «жасалды» деп ант берген инсанга жазасын берүү үчүн барамын,- дейт.

Бул жоопко тиги кишинин жүрөгү түшүп коркуп кетет да:

- Аа сен канча жылдан кийин кайтып келесиң?- деп сурайт.

- Кээде 40 жылда, кээде 30 жылда кайтып келем,- дегенде тиги бир аз эс ала түшөт.

Анан «Сотко барып жооп бере берейин» деп ойлонот да, кайра шаарга кайтып келет.

Эртеси күнү акча берген досу экөө соттун алдына барышат. Сот алгач акча берген адамды угат. Андан соң акча алган адамдан акча алганын сурайт. Акча алган адам коркпостон эле: «Мага эч ким акча берген эмес» дейт.

Дал ошол учурда баягы шаар сыртында жолуккан ант пай-

да болот. Жалгандан ант берип жаткан адам, аны көргөндө үрөйү учуп, коркуп кетет. Ант аны сүйрөп алып, жарга мына ыргытайын дегенде, жалганчы адам:

- Сен кечээ кеткен жериме эң аз кырк жылдан кийин келем дебедиң беле? А сен болсо, мага дароо эле келип калдың го,- дейт.

Жини келген ант:

- Кыжырыма тийгендерге ушинтип дароо эле келип калам,- деген экен.

Ал эми жалганчы адам кылган ишине миң арман кылып өкүнүптүр. А бирок баары кеч болуп калган эле.

366

Жакшылыктын периштеси

«Жакшы адам ар дайым сөзүнө турат»

Илгери-илгери бир адам жашаптыр. Ал абдан кембагал экен. Жер кепесинен башка эч нерсеси жок экен. Кийимдерин болсо ар кай жерден тапкан терилерден эле тигип алат экен.

Бир күнү ал төө кушунун жумурткасын таап алат. «Кечинде майрамдап, курсагымды бир тойгузат экенмин» деп ойлонот. Тилекке каршы, ошол күнү катуу шамал болуп жумуртканы бышырганга мүмкүнчүлүк болбой калат. Ал түнү кембагал эртеп таңды атырат. Эртеси эрте менен чычкан уулаганы кетет. Ал эми жумуртка тууралуу унутуп калат.

Ошентип кечке жегенге тамак табам деп жүрүп, кеч киргенин сезбей калат. Анан бир маалда үйүнө кайтып келет. Келип үйүн таптакыр тааныбай калат.

Ичине кирсе дасторкондо даяр тамактар жайнап, алардын

жыты тим эле мурдунду жарат. Бурчта да түрдүү тамактар турат. Кембагал адам дагы эле көргөн көзүнө ишене албай босоого тура берет. Анан кубанып кетип дасторконго отуруп тамактарды жей баштайт. Мына ушинтип ал түнү өзүнө-өзү майрам жарыялайт.

Эртеси эрте менен туруп кайра токойго кетет. Кечинде кайра келсе ошол эле көрүнүш. Ошентип үч-төрт күн өтөт. Дагы эле баягы сыйкырдуу көрүнүш кайталана берет. Анан ал акыры чыдабай: «Менин аялым болбосо буларды ким жасап жатат» деп кобуранат. Дал ошол учурда бурчтан:

- Булардын баарын мен жасап жатам,- деген үн угулат.

Кембагал адам үн чыккан бурчка караса, төө кушунун жумурткасынан бир пери кыз чыга келет да:

- Эгер кааласаң мен ушул жерде калып, сага кызмат кылайын. Сен эч нерседен кем болбойсуң. Бирок менин төө кушунун жумурткасынан чыкканымды эч кимге айтпаганга сөз бер,- дейт.

Сүйүнгөн кембагал дароо эле сөз берип, кыздын калуусуна макул болот.

Эртеси күнү да баягыдай эле күн кайталанат. Кечинде кембагал сырттан келгенде кыз ага:

- Бай уруунун башчысы болгун келеби? - деп сурайт.

Кембагал шашакалактап:

- Албетте, ким каалабасын,- деп жооп берет.

Кыз эч нерсе айтпай сыртка чыгат да, колуна бир таякты алып туруп жерге бир урат. Анан кирип уктап калат.

Эртеси күнү кембагал кой-эчкилердин маараган, бодо малдардын жуушаган дабышынан ойгонот. Жаткан ордуна тура калып сыртка чуркап чыгып караса маңдайында чоң айыл турат... Мына кызык... Ал эми көөп адамдар болсо, ага сый көрсөтүп жатышат... Астынан ийилип салам берип өтүп жатышат... Өзүн караса жанагы жыртык-тыртык терилерден тигип кийген кийиминин ордуна сонун сүлкүлдөгөн тон жамынып туруптур.

Мына сага жыргал деп ушуну айт!.. Жанагы как жерде жаткан кембагал, эми жумшак жибектен токулган жууркандарда уктай баштайт. Өмүрү көрбөгөн тамактарды жейт. Ошентип жыргап жашап калат.

Бир күнү кембагал адам кызга:

- Эй төө куштун жумурткасынан чыккан кыз, келчи мага,- деп кыйкырат.

Албетте кембагалдын оюна эч кандай жаман нерсе деле келген эмес болчу. Ал жөн гана кыз менен сүйлөшөйүн деген эле.

370

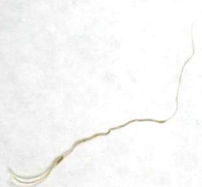

Ошентип кембагал кызды күтүп жатып уктап кетет. Уктап жатып түндөсү денесинен бир нерсе өткөндөй болот.

Таң атып, кембагал адам чиренип уйкусунан ойгоно баштайт. Ойгонуп кетип караса эле какыраган как жерде жатат. Чуркаган бойдон сыртка чыкса чоң айылдын ордуна коркунучтуу калың токой пайда болуп калыптыр.

Кембагал адам мына ошондо гана төө кушунун жумурткасынан чыккан кыз эмнеге жоголуп кеткенин түшүнгөн экен.

Ким эң күчтүү?

«Күч бирдикте»

Илгери-илгери бир картаң эне жашаптыр. Анын алдуу-күчтүү алты баласы болуптур. Ал эненин түгөнбөгөн кайгы-капасы бар эле. Анын кайгысына эртели-кеч алты баласынын мушташы, уруш-талашы себеп экен. Алар ар кимиси өзүн күчтүү деп сезишип, бири-бири менен талашып-тартыша беришет. Эне алардын бул ызы-чуусуна чыдабай кээде ыйлап да алчу экен.

Бир күнү эненин уулдары адаттагыдай урушуп кетишет. Алар урушуп-талашып жатышканда кокустан эле алардын жанына бейтааныш карыя пайда болот. Анын жанында жетелеген чоң карышкыры бар эле. Ал карыя балдардан эмнеге урушуп жатышканын сурап:

- Эй балдарым! Силер неге урушуп жатасыңар? - дейт.

373

Балдардын баары биринен-бири өтүп:

- Биз бири-бирибиздин күчтүү экендигибизди сынап жатабыз! - деп жооп беришет.

Анан дагы алар: «Мен күчтүүмүн! Мен күчтүүмүн!» деп кыйкырып жатышкан болчу.

Анан карыя алардын баарынын күчүн сыноо максатында:

- Балдарым! Араңардагы күчтүүнү азыр мен тандаймын. Андыктан баарыңды бирден сынап чыгам, - дейт аларды айланта карап чыгып.

Балдар карыянын сөзүн угушат да, кайрадан эле мушташа кетишет.

Буларды карап турган карыя аларга бир-бирден келүүсүн буюрат. Алар бир-бирден карыянын жанына келе башташат. Ар бир келгенине карыя карышкырды коё берет. Ошентип карышкырга эч бири тең келе албай коёт. Аягында баары тең денесинин бир жеринен жараат алышат. Анан тарап кетишет.

Ошентип карыя дагы көздөн кайым болот.

Эненин балдары болсо жарааттары айыкканча тынч жүрүшөт да, кайрадан эле баягы адаттарын кайра башташчу болушат. Бир жолу дагы бир туугандар мушташып жатканда баягы абышка кайдан-жайдан пайда боло калат да, аларга карай карышкырын коё берет. Анан балдарга:

374

- Кана, баарыңар бирдей карышкырга каршы чыккыла,- деп буюрат.

Баары карышкырдын ар бир жеринен бирден кармашып, акыры аны жеңишет. Карышкырдын айласы кетип, жерге сулк жыгылгып жатып калганда карыя балдарга:

- Мына балдарым, ким күчтүү экенин көрдүңөрбү? Ошондуктан аталарыбыз «Күч биримдикте» деп бекеринен айткан эмес. Дайыма бирге болсоңор, силерге эч нерсе каршы да чыга албайт жана тең келе албайт,- деп насаатын айтат.

Мына ошол күндөн кийин эненин балдары урушуп-талашканды токтотушуп, ынтымакта жашап калышыптыр. Алардын урушуп-талашканын эч ким көрбөптүр.

Энеси да көңүлү тынчып, бейкапар турмушта жашап калган экен.

375

ТАРБИЯ БЕРҮҮЧҮ ШИРИН ЖОМОКТОР

«Чырпык өсүп чынар болот»

Кичинекей жаш жеткинчектер үчүн өзгөчө маанилүүлүк менен даярдалган бул ширин жомоктор аркылуу:

☞ балдардын ойлонуп, өз алдынча жыйынтык чыгаруу жана кыялдануу сезимдери өнүгөт;

☞ балдардын кыргыз адабий тилинде сүйлөө жөндөмдүүлүгү жана тил байлыгы өсөт;

☞ балдарда башкаларга жакшылык кылуу, эмгекчилдик, боорукердик, кичипейилдик, ата-энени ардактоо жана башка ушул сыяктуу жакшы мүнөздөр калыптанат;

Балдар бул жомоктордон өздөрүнө жакшы сабактарды алуу менен бирге, эс-тутумунда өмүр бою кала турган үлгүлүү сапаттарды жашоосунда колдоно билүүгө үйрөнүшөт.

Ата-энелер дагы бул китептеги турмуштук жомокторду биргеликте уул-кыздары менен окуп, бактылуу убакыттарды өткөрүшөт.

ISBN 978-9967-464-24-7

www.avrasvpress.com